

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΟΥ **ΙΩΑΝΝΗ Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ**
Α.Μ.: 1012201603016

Θέμα: «Από τις Σέβρες στη Λωζάννη: Όψεις μιας προδιαγεγραμμένης πορείας»

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: κα Γιαννούλη Ευγενία

Καλαμάτα 2019

*Στην Οικογένειά μου
που βίωσε το θάνατο και
τον ξεριζωμό κατά τη
Μικρασιατική Καταστροφή!*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος.....	σ.5
Εισαγωγή.....	σ. 7

Α΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1920

Η Συνθήκη των Σεβρών.....	σ. 9
Η Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών.....	σ. 14
Η περιοχή της Σμύρνης το 1919 – 1920.....	σ. 16
Η περιοχή της Ανατολικής Θράκης το 1919 - 1920.....	σ. 17
Εκλογές 1920 – Επάνοδος βασιλιά Κωνσταντίνου.....	σ. 21

Β΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1921

Ο ελληνικός στρατός στη Μικρά Ασία.....	σ. 27
Η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας.....	σ. 29
Οι εξοπλισμοί του Κεμάλ.....	σ. 30
Η επιχείρηση στο Σαγγάριο.....	σ. 32

Γ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1922

Η κατάσταση στο ελληνικό στράτευμα.....	σ. 36
Η επιχείρηση στην Κωνσταντινούπολη.....	σ. 39
Η διάλυση του ελληνικού στρατεύματος στη Μικρά Ασία.....	σ. 40
Η καταστροφή της Σμύρνης.....	σ. 42
Η επανάσταση του 1922.....	σ. 48
Η απώλεια της Ανατολικής Θράκης.....	σ. 49
Η δίκη των έξι.....	σ. 50

Δ΄ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1923

Η ανασυγκρότηση της Ελλάδας.....	σ. 53
Οι εργασίες για τη Συνθήκη της Λωζάννης.....	σ. 55
Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης.....	σ. 57
Το περιστατικό της Κέρκυρας.....	σ. 59
Επίλογος.....	σ. 61
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	σ. 63
Παράρτημα Εφημερίδων.....	σ. 66
Παράρτημα Συνθήκης Σεβρών.....	σ. 69
Παράρτημα Συνθήκης Λωζάννης.....	σ. 101
Περίληψη	σ. 114

Πρόλογος

Η ενασχόληση με την επιστήμη της Ιστορίας και η συστηματική προσπάθεια μελέτης και ερμηνείας των γεγονότων, που περιλαμβάνονται σε αυτή, είναι ένα εγχείρημα εξαιρετικά δύσκολο και χρονοβόρο. Η δυσκολία αυτή έγκειται κυρίως στον τεράστιο όγκο πληροφοριών που μπορεί να απαρτίζουν ένα και μόνο γεγονός και χρίζουν συστηματικής και αντικειμενικής μελέτης και ερμηνείας, καθώς επίσης και στα πάθη που μπορεί να εγείρει το γεγονός αυτό, ειδικά εάν το εξεταζόμενο γεγονός είναι πρόσφατο ή σχετικά πρόσφατο.

Ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα, κατά τη γνώμη μου, που στιγμάτισε και όρισε όσο κανένα άλλο τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, είναι η Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, και τα γεγονότα τα οποία δρομολογήθηκαν ως αποτέλεσμα αυτής, με κυριότερο την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης στις 24 Ιουλίου 1923 μεταξύ των χωρών της Γαλλίας, Μ. Βρετανίας, Ιαπωνίας, Ιταλίας, Ελλάδας, Ρουμανίας, Σερβο-Κροατο-Σλοβενικού κράτους και της Τουρκίας.

Έναν αιώνα σχεδόν μετά από τη Μικρασιατική καταστροφή, τα συναισθήματα τα οποία δημιουργούνται στο άκουσμα και μόνο του γεγονότος αυτού, είναι ικανά να τινάξουν στον αέρα την οποιαδήποτε προσπάθεια γίνεται για να παρουσιασθούν αντικειμενικά, ή όσο πιο αντικειμενικά γίνεται στο μέτρο του εφικτού, όλα αυτά τα οποία οδήγησαν τον ελληνισμό σε μία από τις πιο μαύρες σελίδες της μακραίωνης ιστορίας του.

Η επιλογή μου για την ενασχόληση μου με το θέμα αυτό, την περίοδο δηλαδή από τη Συνθήκη των Σεβρών (1920) έως τη Συνθήκη της Λωζάννης (1923), παρά τις όποιες δυσκολίες αυτό κρύβει, έγινε με βάση δύο κριτήρια. Το πρώτο κριτήριο είναι η επιθυμία μου να παρουσιάσω τα γεγονότα της περιόδου αυτής, στοχεύοντας στην αντικειμενική ερμηνεία τους, έναν αιώνα μετά, στηριζόμενος πάντα σε ιστορικά τεκμήρια, τώρα που κατά τη γνώμη μου το έδαφος είναι γόνιμο καθώς τα πάθη που συνόδευαν και συνοδεύουν το θέμα αυτό, έχουν εξασθενήσει σε σχέση με προηγούμενες δεκαετίες.

Το δεύτερο κριτήριο που με οδήγησε από την πρώτη στιγμή να επιλέξω το θέμα αυτό ως το θέμα της μεταπτυχιακής διατριβής μου, είναι ξεκάθαρα προσωπικό και έχει να κάνει με την καταγωγή της οικογένειάς μου (από την πλευρά της μητέρας μου) η οποία είναι από το χωριό “Ροδιές” (σημερινό Narli) στα παράλια της Μικράς Ασίας.

Κατά συνέπεια θεώρησα πως το θέμα αυτό μου δίνει τη δυνατότητα και τη μοναδική ευκαιρία, να γράψω με λόγια απλά, αλλά στηριζόμενος πάντα σε ιστορικά δεδομένα και τεκμήρια, ποια είναι τα γεγονότα αυτά, και τι ακριβώς συνέβη και οδηγήθηκε η δική μου

οικογένεια καθώς και εκατομμύρια ακόμα Μικρασιάτες στο διωγμό, από ένα μέρος, από μία πατρίδα στην οποία κατοικούσαν για αιώνες.

Κλείνοντας τον πρόλογο αυτό, θα ήθελα να εκφράσω τις βαθύτατες και ειλικρινείς μου ευχαριστίες στο πρόσωπο του καθηγητή μου, κ. Αθανάσιο Χρήστου, Αναπληρωτή Καθηγητή Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας του τμήματος Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών, Πανεπιστημίου Πελ/σου, καθώς από την πρώτη στιγμή μου εμπιστεύθηκε το θέμα αυτό, κατανοώντας τη βαθιά μου επιθυμία και τους λόγους που κατέληξα στην επιλογή μου αυτή.

Εισαγωγή

Έναν αιώνα μετά την Ελληνική Επανάσταση του 1821, η Ελλάδα φαινόταν πως είχε επιτύχει τους στόχους της επανάστασης αυτής, μέσω της απελευθέρωσης ελληνικών περιοχών και ελληνικών πληθυσμών που βρίσκονταν υπό οθωμανική κυριαρχία. Η συνθήκη των Σεβρών του 1920 ήρθε να επισφραγίσει με τον καλύτερο τρόπο την επιτυχία της Ελλάδας, καθώς μετά από έναν αιώνα, η Ελλάδα είχε φέρει εις πέρας τη Μεγάλη Ιδέα και πλέον ήταν αυτό που επιζητούσε, ήταν δηλαδή η Ελλάδα των “δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών”.

Τα δραματικά όμως γεγονότα του 1922, με τη Μικρασιατική Καταστροφή, έβαλαν ένα απότομο τέλος στην μεγάλη ευφορία που είχαν δημιουργήσει τα επιτυχημένα γεγονότα για την Ελλάδα κατά τα προηγούμενα χρόνια. Πέρα από την απώλεια εδαφών, η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει ένα ακόμα μεγαλύτερο πρόβλημα, αυτό της αποκατάστασης των προσφύγων που συνέρρεαν στην ηπειρωτική Ελλάδα και στα νησιά του Αιγαίου από τα παράλια της Μικράς Ασίας. Το μέγεθος της καταστροφής τόσο στον εδαφικό τομέα όσο και στον τομέα των νεκρών και των προσφύγων ήταν τόσο μεγάλο, τόσο δραματικό, ώστε είχε σαν αποτέλεσμα η Μικρασιατική Καταστροφή να αποτελεί μία από τις μελανότερες σελίδες του ελληνισμού ανά τους αιώνες.

Με τη Μικρασιατική Καταστροφή, σηματοδοτείται πλέον και η ίδρυση της Σύγχρονης Τουρκίας, η οποία με έντονα τα εθνικιστικά χαρακτηριστικά τα οποία είχαν διαμορφωθεί κατά τα προηγούμενα χρόνια, και ειδικά από τη Συνθήκη των Σεβρών (1920) και έπειτα, ήρθε να αντικαταστήσει την παλαιά Οθωμανική Αυτοκρατορία. Βρισκόμαστε πλέον στην εποχή όπου σχηματίζονται κράτη ομοιογενή και αυτό φαίνεται ξεκάθαρα από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης (1923) όπου για πρώτη φορά στα χρονικά γίνεται λόγος και ορίζεται ως υποχρεωτική η ανταλλαγή πληθυσμών. Το δόγμα αυτό, της ομοιογένειας δηλαδή των κρατών, είχε αρχίσει να γίνεται αντιληπτό λίγο χρόνια νωρίτερα, με την υπογραφή της Συνθήκης του Νεϊγύ το 1919, μεταξύ Ελλάδος και Βουλγαρίας, στην οποία γινόταν πάλι λόγος για ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ των δύο αυτών κρατών, με προαιρετικό ωστόσο και όχι υποχρεωτικό τρόπο¹.

Η αποκατάσταση των προσφύγων που κατέφθαναν στην Ελλάδα, ήταν ένα από τα κυριότερα ζητήματα που δημιουργήθηκαν ως αποτέλεσμα της Μικρασιατικής Καταστροφής και της Συνθήκης της Λωζάννης. Στην πράξη μάλιστα, η αποκατάσταση των προσφύγων

¹ Χ. Κουλούρη, Λ. Λούβη, Κ. Σβολόπουλος, Ε. Αχλάδη, Σ. Αναγνωστοπούλου, Κ. Τσιτσελίκης, Κ. Κωστής, Λ. Νεϊζί, Π. Κιτρομηλίδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1922*, Αθήνα 2010, σ. 12

αυτών έγινε ακόμα δυσκολότερη εξαιτίας του γεγονότος πως πολλές φορές οι Ελλαδίτες δεν τους αντιμετώπιζαν ως ομοεθνείς αλλά ως Τούρκους.

Γίνεται πλέον εύκολα αντιληπτό πως η περίοδος από τη Συνθήκη των Σεβρών έως τη Συνθήκη της Λωζάννης, αποτελεί μία περίοδο εξαιρετικά πυκνή σε γεγονότα. Γεγονότα όχι μόνο στρατιωτικά, αλλά επίσης διπλωματικά, πολιτικά αλλά και κοινωνικά. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξεταστεί κάθε ένα έτος ξεχωριστά, ξεκινώντας από το 1920 και καταλήγοντας στο 1923. Για το σκοπό αυτό, προκειμένου να παρουσιασθούν αλλά και να ερμηνευθούν όσο το δυνατόν πληρέστερα τα γεγονότα της περιόδου αυτής, κάθε μία από τις προαναφερθείσες χρονολογίες, θα αποτελεί και ένα ξεχωριστό κεφάλαιο της μελέτης αυτής.

Α' Κεφάλαιο – 1920

Η Συνθήκη των Σεβρών

Το ημερολόγιο δείχνει 10 Αυγούστου 1920 (λαμβάνοντας υπόψιν το νέο ημερολόγιο) όταν υπογράφεται η Συνθήκη των Σεβρών, η συνθήκη η οποία επιτρέπει, επιτέλους, στην Ελλάδα να πραγματοποιήσει το όραμα της Μεγάλης Ιδέας. Η συνθήκη αυτή έρχεται για να διευθετήσει μια σειρά από ζητήματα, που δεν αφορούν μόνο την Ελλάδα και την Τουρκία αλλά και την ευρύτερη περιοχή.

Η Συνθήκη των Σεβρών υπογράφεται λοιπόν στις 10 Αυγούστου 1920, στις Σέβρες της Γαλλίας, από τους εκπροσώπους της Ελλάδας, της Τουρκίας, της Αγγλίας, της Ιταλίας, της Γαλλίας, της Ιαπωνίας, της Αρμενίας, της Γιουγκοσλαβίας, της Πολωνίας, της Ρουμανίας, της Τσεχοσλοβακίας και της Πορτογαλίας. Το παράδοξο με τη Συνθήκη αυτή είναι πως παρότι ρυθμίζει μια σειρά από φλέγοντα θέματα, στην ουσία δεν επικυρώνεται από κανένα Κοινοβούλιο, ούτε καν της Ελλάδας παρότι είχε κατατεθεί προς ψήφιση ήδη από τις 25 Αυγούστου².

Η συνθήκη αυτή αποτελεί μία τεράστια ήττα για την Τουρκία, καθώς ουσιαστικά με τη συνθήκη αυτή ξεκινά ο διαμελισμός της. Είναι μάλιστα τόσο αυστηρή και τόσο ταπεινωτική για την Τουρκία, που στη συνθήκη υπάρχει όρος, πως εάν αυτή (η Τουρκία) αντιδράσει, τότε θα χάσει μέχρι και την Κωνσταντινούπολη³. Με τη συνθήκη αυτή, η Τουρκία παραχωρεί στην Ελλάδα μία έκταση 17.600 τετραγωνικών χιλιομέτρων.

Μαζί με επιπλέον εδαφικές παραχωρήσεις που έγιναν υπέρ της Ελλάδος και θα αναλυθούν στη συνέχεια, καταλαβαίνουμε πως η Ελλάδα αυξάνεται κατά πολύ τόσο ως προς την έκταση όσο και ως προς τον πληθυσμό της. Ουσιαστικά πλέον με τη Συνθήκη των Σεβρών η Ελλάδα διπλασιάζει τα εδαφικά της όρια, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων.

Ας ξεκινήσουμε, λοιπόν, την παρουσίαση των κερδών που είχε η Ελλάδα από τη Συνθήκη των Σεβρών. Ξεκινώντας από τη περιοχή της Σμύρνης, η συνθήκη ορίζει ρητά πως η Σμύρνη αλλά και το βιλαέτι Αϊδινίου θα περνούσαν για 5 χρόνια υπό ελληνική διοίκηση, θα εξακολουθούσαν να βρίσκονται ωστόσο υπό την υψηλή κυριαρχία του Σουλτάνου. Η οριστική λύση στο ζήτημα αυτό, προβλεπόταν να δοθεί με το πέρας της πενταετίας αυτής, οπότε και θα διενεργούνταν δημοψήφισμα από τους κατοίκους των περιοχών αυτών και θα αποφασίζόταν εάν θα περνούσαν οριστικά υπό ελληνική ή τουρκική κυριαρχία.

²Ι. Κυμιώνης, *1920 Η Συνθήκη των Σεβρών*, Αθήνα 2013.

³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 214.

Όσον αφορά τα Δαρδανέλια, αποφασίστηκε τα στενά αυτά να μείνουν ελεύθερα προς όφελος της διεθνούς ναυσιπλοΐας και του εμπορίου, αφού όμως πρώτα αποπλιστούν. Η διοίκηση των στενών αυτών δεν θα βρισκόταν πλέον στα χέρια του Σουλτάνου. Ορίστηκε μία νέα επιτροπή η οποία και θα αναλάμβανε τη διοίκηση αυτή. Στην επιτροπή αυτή συμμετείχαν τόσο οι Μεγάλες Δυνάμεις, έχοντας 2 ψήφους η καθεμία, αλλά και μικρότερες χώρες, όπως η Ελλάδα, έχοντας όμως από 1 ψήφο⁴. Μάλιστα, στη Συνθήκη των Σεβρών, για το ζήτημα αυτό, γίνεται λόγος και για τη Σοβιετική Ένωση και ορίζεται πως και η χώρα αυτή θα μπορεί να έχει αντιπρόσωπο στην επιτροπή αυτή. Μοναδικός όρος για να γίνει αυτό, είναι να ενταχθεί η Σοβιετική Ένωση στην Κοινωνία των Εθνών (προκάτοχος του σημερινού ΟΗΕ).

Το ζήτημα της Ανατολικής Θράκης, επίσης, ορίζεται στη Συνθήκη των Σεβρών. Σύμφωνα με αυτή, η Ανατολική Θράκη με όριο τη γραμμή της Τσατάλτζας, παραχωρείται στην Ελλάδα.

Εκτός από τις επιτυχίες στις ηπειρωτικές περιοχές, που πέτυχε η Ελλάδα μέσα από τη Συνθήκη των Σεβρών, παρατηρούμε πως κέρδισε εδάφη και στον τομέα των νησιών του Αιγαίου. Σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών, όλα τα νησιά του Αιγαίου, συμπεριλαμβανομένης της Ίμβρου και της Τενέδου, εντάσσονται στην ελληνική επικράτεια.

Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το νησί της Ρόδου. Ενώ όλα τα υπόλοιπα Δωδεκάνησα δόθηκαν στην Ελλάδα, η Ιταλία όρισε πως θα έδινε και τη Ρόδο μόνο εάν η Αγγλία παραχωρούσε την Κύπρο στην Ελλάδα. Μάλιστα υπάρχει όρος στη συνθήκη που διευκρινίζει πως ακόμα και αν η Αγγλία παραχωρούσε την Κύπρο στην Ελλάδα, η τύχη της Ρόδου θα αποφασιζόταν με δημοψήφισμα, τουλάχιστον δεκαπέντε χρόνια μετά της υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών⁵.

Πέρα από εδαφικές παραχωρήσεις, η Συνθήκη των Σεβρών ορίζει επίσης και το καθεστώς που θα ισχύει πλέον στις Τουρκικές ένοπλες δυνάμεις. Σύμφωνα με τη συνθήκη αυτή λοιπόν, ο τουρκικός στρατός κατακερματίζεται, καθώς δεν μπορεί να αριθμεί περισσότερους από 50.000 άνδρες. Το σώμα αυτό, θα αποτελείται από 35.000 χωροφύλακες και από 15.000 στρατιώτες οι οποίοι θα έχουν ως αποστολή την φύλαξη των τουρκικών συνόρων, χωρίς όμως το δικαίωμα να έχουν πυροβολικό ή άλλα όπλα.

Εκτός από το Στρατό Ξηράς, το Ναυτικό της Τουρκίας επίσης περιορίζεται αισθητά. Η Τουρκία έχει πλέον τη δυνατότητα να διαθέτει μόνο 6 τορπιλοβόλα και 7 μικρές κανονιοφόρους. Στόχος του ναυτικού πλέον είναι αποκλειστικά και μόνο η επιτήρηση των τουρκικών ακτών.

⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 216.

⁵*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 142.

Κλείνοντας τον τομέα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων, με τη Συνθήκη των Σεβρών, η τουρκική αεροπορία διαλύεται και παύει πλέον να υπάρχει ως όπλο⁶.

Πέρα από τα κέρδη της Ελλάδας, αξίζει να γίνει μία σύντομη αναφορά και σε κάποιες άλλες σημαντικές διατάξεις της Συνθήκης των Σεβρών.

Σε συνέχεια του εδαφικού κατακερματισμού της Τουρκίας, που είδαμε παραπάνω, πλέον με τη Συνθήκη των Σεβρών αναγνωρίζεται ανεξάρτητο κουρδικό κράτος, το οποίο συνορεύει με τις κεντρικές περιοχές της Περσίας. Επιπλέον, δημιουργείται ανεξάρτητο αρμενικό κράτος στη βορειοανατολική Τουρκία, έχοντας έξοδο στη Μαύρη Θάλασσα. Πέραν των δύο αυτών κρατών, δημιουργείται επίσης η Μεσοποταμία (σημερινό Ιράκ), η οποία θα βρίσκεται υπό αγγλική επιρροή, ο Λίβανος και η Συρία που θα βρίσκονται κάτω από γαλλική επιρροή και τέλος η Παλαιστίνη που θα βρίσκεται υπό κηδεμονία από όλους τους Συμμάχους. Τέλος το Ικόνιο και η Αττάλεια θα βρίσκονται πλέον υπό ιταλική επιρροή⁷.

Με τη Συνθήκη των Σεβρών η Τουρκία χάνει πολύ μεγάλα τμήματα της επικράτειάς της και όπως χαρακτηριστικά αναφέρει και ο Edouard Driault, η Τουρκία πλέον *“συρρικνώνεται στην εθνολογική περιοχή της τουρκικής φυλής, σε κάποιες επαρχίες γύρω από την Προύσα και την Άγκυρα”*⁸.

Κλείνοντας την αναφορά για τη Συνθήκη των Σεβρών του 1920, αξίζει να σημειωθεί πως η Τουρκία πέρα από τα εδάφη τα οποία πρέπει να παραχωρήσει, οφείλει να πληρώσει και πολεμικές αποζημιώσεις στους Συμμάχους. Για το σκοπό αυτό και μέχρι να πληρώσει τις αποζημιώσεις, που η συνθήκη ορίζει, η Τουρκία θα βρίσκεται υπό διεθνή οικονομικό έλεγχο⁹.

Με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, ένα κύμα ευφορίας διαπέρνα ολόκληρο τον ελληνισμό. Στο ίδιο μήκος κύματος κινείται και το διάγγελμα του Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον ελληνικό λαό, αμέσως μετά την υπογραφή της Συνθήκης αυτής. Αναλυτικά, ο Ελευθέριος Βενιζέλος απευθυνόμενος προς τον ελληνικό λαό λέει τα εξής:

“Προς τον Ελληνικόν Λαόν,

Είμαι ευτυχής αγγέλλων προς υμάς ότι σήμερον, εβδόμην επέτειον της υπογραφής της συνθήκης του Βουκουρεστίου, υπεγράφη η συνθήκη ειρήνης μετά της Τουρκίας, η συνθήκη δι' ης αι κυριώταται Σύμμαχοι Δυνάμεις μεταβιβάζουσιν εις την Ελλάδα την κυριαρχίαν της Δυτικής Θράκης, ήτις είχε παραχωρηθή προς αυτάς υπό της Βουλγαρίας δια της συνθήκης του

⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 216.

⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 217.

⁸Ε. Driault, *Το ανατολικό ζήτημα από τις αρχές του έως τη Συνθήκη των Σεβρών*, Αθήνα 2010, μέρος 2, σ. 365.

⁹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 217.

Νεϊγύ, και η συνθήκη μετά της Ιταλίας, δι' ης αυτή μεταβιβάζει εις ημάς τα Δωδεκάνησα. Καθ' ήν στιγμήν το έργον όπερ διεξηγάγομεν εν μέσω τοςούτων δυσχερειών στεφανούται δια τοιαύτης επιτυχίας, αισθάνομαι το καθήκον να εκφράσω προς τους συμπολίτας μου την βαθείαν ευγνωμοσύνην μου δια την σταθεράν εμπιστοσύνην με την οποίαν με περιέβαλον επί τόσα έτη, καταστήσαντες ούτω δυνατούς τους εθνικούς θριάμβους τους οποίους πανηγυρίζομεν σήμεραν.

Η αυταπάρνησις, η καρτερία δ' επί πάσι του λαού όπως αντιμετώπιση πάντα κίνδυνον μάλλον ή να αθετήση τον δοθέντα λόγον του και να απιστήση προς τας εθνικάς παραδόσεις του, προσθέτουσιν εις την μακράν μας εθνική ιστορίαν λαμπροτάτας σελίδας, δια τας οποίας η σημερινή γενεά δικαιούται να είναι υπερήφανος. Η ιδική μου υπερηφάνεια είναι ότι είχαν την τιμήν να ηγηθώ τοιούτου λαού εγκλείοντος ζώπυρα αισθήματα, ως και ικανού να διαπράξη έργα τοςούτον μεγαλοφυά, εάν μόνον καλώς οδηγήται”¹⁰.

Είναι ξεκάθαρο, πλέον, μετά κι από το διάγγελμα αυτό του Ελευθερίου Βενιζέλου, πως η Συνθήκη των Σεβρών αποτελεί ουσιαστικά μία επιβράβευση για τους Έλληνες και σηματοδοτεί πλέον την εποχή της ολοκλήρωσης της εδαφικής εξάπλωσης της Ελλάδας, στα όρια που φανταζόταν έναν αιώνα πριν, με το ξέσπασμα της επανάστασης του 1821. Η Μεγάλη Ιδέα, που τόσα χρόνια ήταν ένας διακαής πόθος της Ελλάδας, αποτελεί πλέον μία απτή πραγματικότητα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του κλίματος που επικρατεί πλέον στην Ελλάδα είναι τα πρωτοσέλιδα και τα άρθρα των εφημερίδων της εποχής, τόσο αυτών που ανήκαν στο λεγόμενο βενιζελικό στρατόπεδο όσο και αυτών που βρίσκονταν στο αντιβενιζελικό στρατόπεδο, μέσα από τα οποία πανηγυρίζουν για την Συνθήκη των Σεβρών. Στο κύριο άρθρο της “Πολιτείας” το οποίο επιμελείται ο Ν. Σουλιώτης και αναφέρεται πως “...Και ήτο ανάγκη όχι μόνον ημείς να ζήσωμεν, αλλά και να εκπληρώσωμεν υποχρεώσεις βαρείας, όσο σπανίως έλαχε εις λαόν. Έπρεπε ν' απαλλάζωμεν της δουλείας εκατομμύρια αδελφών απομεινάντων υπό κραταιάν αυτοκρατορίαν”¹¹. Η εφημερίδα “Εμπρός” κυκλοφορεί στις 30 Ιουλίου 1920 και στο πρωτοσέλιδό της αναφέρει: “ *Η ΕΙΡΗΝΗ ΥΠΕΓΡΑΦΗ ΠΡΟΧΘΕΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ 6 Μ.Μ. Ο κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΑΓΓΕΛΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΟ ΣΤΕΦΑΝΩΜΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ. ΟΛΑΙ ΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ. Η ΕΛΛΑΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΖΕΙ ΑΠ' ΑΚΡΟΥ ΕΙΣ ΑΚΡΟΥ*”¹².

Η εφημερίδα “Νέα Ημέρα” χαρακτηριστικά αναφέρει σε κύριο άρθρο της πως “ *Από οκταετίας ο Ελληνικός Στρατός, από οκταετίαςτο ένοπλον Έθνος κρατεί το όπλον ανά χείρας,*

¹⁰ Δ. Φωτιάδης, *Σαγγάρειος Εποποιία και καταστροφή στη Μικρασία*, Αθήνα 2011, σ. 50.

¹¹ Εφημερίδα Πολιτεία, 30 Ιουλίου 1920.

¹² Εφημερίδα Εμπρός, 30 Ιουλίου 1920.

κατ' αραιά διαστήματα εναποθέτον αυτό παρά πόδα, όπως αναλάβη αυτό εκ νέου. Η Ήπειρος, η Μακεδονία, η Θράκη, η Μικρά Ασία, το Αιγαίον πέλαγος υπήρξαν τα τιμημένα πεδία της ηρωικότατης δράσεώς του. Και η ορμή του Έθνους, φυσικώς εκχειλίζουσα από περίσσειαν δυνάμεως, ως εκχειλίζει το ορμητικόν ρεύμα ακρατήτου χειμάρρου, προτης μοιραίας φοράς του οποίου ουδέν εμπόδιον δύναται ν' αντιστή, ως αληθές φυσικόν φαινόμενον η ελληνική ορμή, η ελληνική θύελλα παρέσυρε παν εμπόδιον τείνον την παρεμπόδισην της πεπρωμένης αναπτύξεως του Γένους.

Ο Έλλην στρατιώτης, ο πολεμικότερος πάντων, ο ευγενέστερος πάντων, αλλά και ο λιτότερος πάντων, ο Έλλην στρατιώτης δια της λόγχης του κατόρθωσε να συντρίψει τους εχθρούς και να πραγματοποιήσει μέγα μέρος των ονείρων και των πόθων της φυλής. Και η ελληνική λόγχη υψώθη ως σύμβολον αιώνων, αντάξιον προς το δόρυ των παλαιών Σπαρτιατών, αντάξιον προς το καρποφύλι των ηρώων του '21. Ο Ελληνικός Στρατός, εκπορευόμενος εκ των σπλάχνων του Ελληνικού Έθνους, μαχόμενος και νικών, σπένδων αφθόνως το αίμα του επί της ελληνικής γης και προτείνων τρομερός και έθνους τον θανάσιμον χάλυβα της λόγχης του, διέσωσε τα ελληνικάς τύχας και κατέστη σεβαστόν το ελληνικόν όνομα. Και εκ της ελληνικής γης, το δένδρον της ελευθερίας, το οποίον εφύτευσαν οι πατέρες μας εις την σκιάν της αρχαιότητας παραδόσεως της ελληνικής φυλής και επότισαν αυτό δια του αίματος των και καθηγίασαν αυτό δια της δόξης των, το ιερόν δένδρον υψούται ήδη ωραιότερον και θαλερότερον. Νέοι κλαδοι ανεδόθησαν εκ του κορμού του και νέον φύλλωμα εκ των κλάδων του.

Το Έθνος, υπερήφανον δια την επιτέλεσιν του αναληφθέντος έργου, αναμένει την πεπρωμένην ώραν, καθ' ην το φύλλωμα του ιερού δένδρου θα σκιάση όλον το έδαφος, όπερ ανήκει εις την φυλήν, το ελληνικόν έδαφος, το οποίον αποτελεί την ιεράν κληρονομίαν των πατέρων μας. Ζήτω ο Ελληνικός Στρατός. Ζήτω το Ελληνικό Έθνος!''¹³.

Η εφημερίδα "Καθημερινή", μία κατεξοχήν αντιβενιζελική εφημερίδα, σε άρθρο της στις 31 Ιουλίου 1920 τονίζει πως "Η Συνθήκη των Σεβρών αυτή καθ' εαυτή αποτελεί εν νέον σημαντικότερον κεφάλαιον της ελληνικής ιστορίας... Είναι καταφανές ότι η Συνθήκη των Σεβρών δεν αποτελεί τέρμα, αποτελεί σταθμόν, ως τοιαύτην πάντως, ως σταθμόν δηλαδή και ουχί ως τέρμα, προσδεχόμεθα την υπογραφήν της νέας συνθήκης''¹⁴.

Η εφημερίδα "Μακεδονία" στις 30 Ιουλίου 1920 πανηγυρίζει για τη Συνθήκη των Σεβρών και αναφέρει στο πρωτοσέλιδό της: "Ζήτω η αληθώς και μεγάλη και ένδοξος Ελλάς!

¹³Εφημερίδα Νέα Ημέρα, 30 Ιουλίου 1920

¹⁴Εφημερίδα Καθημερινή, 31 Ιουλίου 1920

*Τρομεραί συμφοραί αναμένουν την Τουρκίαν, εάν δεν εκτελέση τους όρους της Συνθήκης της Ειρήνης*¹⁵.

Σε διαφορετική κατεύθυνση το πρωτοσέλιδο του Ριζοσπάστη που στις 30 Ιουλίου 1920, στο πρωτοσέλιδό του αναφέρει πως η Συνθήκη των Σεβρών “δεν είναι ειρήνη των λαών”¹⁶.

Όσο μεγάλη όμως και αν είναι η επιτυχία αυτή του Βενιζέλου και της Ελλάδας, θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο πως στο εσωτερικό της χώρας υπάρχουν ομάδες που δεν συμμερίζονται τη χαρά αυτή.

Η Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών

Παρά την μεγάλη επιτυχία του Ελευθερίου Βενιζέλου με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, στο εσωτερικό της Ελλάδας εξακολουθούν να υπάρχουν ομάδες ανθρώπων που θεωρούν πως ο Βενιζέλος είναι επιβλαβής για τη χώρα. Δύο μόλις ημέρες μετά την υπογραφή της συνθήκης, ο Ελευθέριος Βενιζέλος μεταβαίνει στο σιδηροδρομικό σταθμό της Λυών με τελικό προορισμό τη Μασσαλία. Σύμφωνα με το σχέδιο που υπήρχε, ο Βενιζέλος θα επιβιβαζόταν στο θωρηκτό Αβέρωφ και με αφετηρία τη Μασσαλία, θα επέστρεφε στην Ελλάδα.

Το γενικότερο κλίμα ενθουσιασμού και ευφορίας που επικρατεί, φαίνεται πως δεν συμμερίζονται δύο απότακτοι, βασιλόφρονες, αξιωματικοί. Πρόκειται για τον Γ. Κυριάκη, πρώην υπολοχαγό του Μηχανικού και τον Α. Τσερέπη, πρώην υποπλοίαρχο του Πολεμικού Ναυτικού. Οι δύο αυτοί απότακτοι αξιωματικοί, έχουν επιλεγεί από αντιβενιζελικούς μεταξύ πολλών, και στόχος τους είναι η δολοφονία του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Πρώτος ενεργεί ο Κυριάκης, και αφού καταφέρνει να βρεθεί κοντινή απόσταση από τον Ελευθέριο Βενιζέλο, πυροβολεί 2 φορές εναντίον του, χωρίς ωστόσο να καταφέρει να πλήξει τον στόχο του. Παρά την προσπάθεια του Βενιζέλου να καλυφθεί, έχοντας αντιληφθεί πλέον πως στόχος των πυρών είναι ο ίδιος, ο Κυριάκης προλαβαίνει και πυροβολεί άλλες δύο φορές. Η πρώτη σφαίρα τραυματίζει το Βενιζέλο στον αριστερό ώμο και η δεύτερη τον τραυματίζει επιδερμικά στο χέρι¹⁷. Μετά από αυτούς τους πυροβολισμούς, ο Κυριάκης ακινητοποιείται από ένα Γάλλο αστυνομικό και πλέον είναι η σειρά του Τσερέπη να επιχειρήσει να φέρει εις πέρας την αποστολή τους.

¹⁵Εφημερίδα Μακεδονία, 30 Ιουλίου 1920.

¹⁶Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 30 Ιουλίου 1920.

¹⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 219.

Ο Τσερέπης, ο οποίος εκτός από απότακτος αξιωματικός, είναι και ολυμπιονίκης σκοπευτής, κινείται εναντίον του Ελευθερίου Βενιζέλου, ο οποίος κινείται προς την αίθουσα των αποσκευών προκειμένου να καλυφθεί. Ένα απρόσμενο γεγονός είναι αυτό που τελικά θα σώσει τη ζωή του Έλληνα Πρωθυπουργού. Στην προσπάθεια του να καλυφθεί από τα πυρά, ο Βενιζέλος σκοντάφτει και βρίσκεται στο έδαφος, πίσω από ορισμένες βαλίτσες που βρίσκονταν στοιβαγμένες εκεί. Οι βαλίτσες αυτές έσωσαν τον Ελευθέριο Βενιζέλο καθώς τα πυρά που είχε εξαπολύσει μόλις ο Τσερέπης εξοστρακίζονται πάνω σε αυτές¹⁸. Δευτερόλεπτα μετά τους νέους αυτούς πυροβολισμούς, αποπλίζεται και ακινητοποιείται και ο Τσερέπης. Έτσι, λήγει η απόπειρα δολοφονίας του Ελευθερίου Βενιζέλου, εναντίον του οποίου ερίχθησαν 10 πυροβολισμοί.

Το γεγονός αυτό, η απόπειρα δολοφονίας δηλαδή του Ελευθερίου Βενιζέλου, ήρθε να καταδείξει μία θλιβερή πραγματικότητα. Παρά τη Συνθήκη των Σεβρών και την επιτυχία που σημείωσε η Ελλάδα μέσα από αυτή, είναι πασιφανές πως ο διχασμός που υπάρχει εδώ και χρόνια, εξακολουθεί να υφίσταται με αμείωτη ένταση.

Τα νέα για το γεγονός αυτό καταφθάνουν αμέσως στην Ελλάδα και όπως είναι φυσικό δημιουργείται ένα πολύ αρνητικό κλίμα, που δυναμιτίζει την ήδη τεταμένη κατάσταση εξαιτίας του διχασμού. Πολλές πληροφορίες που καταφθάνουν στην Ελλάδα μάλιστα, κάνουν λόγο για θάνατο του Ελευθερίου Βενιζέλου. Υποστηρικτές του Ελευθερίου Βενιζέλου βγαίνουν στους δρόμους και προσπαθούν να πάρουν εκδίκηση ξεσπώντας εναντίον υποστηρικτών του βασιλιά. Το εκρηκτικό αυτό κλίμα ευτυχώς καταλαγιάζει σύντομα, καθώς έρχεται πληροφόρηση από τη Γαλλία πως ο Ελευθέριος Βενιζέλος είναι ζωντανός.

Παρά την άμβλυνση αυτή της κατάστασης που επικρατούσε, θα σημειωθεί ένα έγκλημα το οποίο θα στιγματίσει την ελληνική πολιτική ζωή και τη χώρα γενικότερα. Θύμα είναι ο Ίωνας Δραγούμης, πρεσβευτής στην Πετρούπολη, λόγιος της εποχής, ο οποίος την περίοδο των ταραχών μετά την απόπειρα δολοφονίας του Βενιζέλου προσπάθησε να σώσει με το αυτοκίνητο του τη φίλη του, και υποστηρίκτρια του Βασιλιά, Μαρίκα Κοτοπούλη¹⁹. Το θέατρο της Κοτοπούλη είχε δεχθεί επίθεση από υποστηρικτές του Βενιζέλου και ο Δραγούμης προσπάθησε να τη φυγαδεύσει. Το αυτοκίνητο, που μετέφερε το Δραγούμη και την Κοτοπούλη, θα σταματήσουν στο δρόμο οι ειδικοί λόχοι ασφαλείας που υπήρχαν την περίοδο αυτή, με διοικητή τον Παύλο Γύπαρη. Μόλις έγινε γνωστή η ταυτότητα του

¹⁸Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 219.

¹⁹*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 145.

Δραγούμη, μεταφέρεται στο Γύπαρη και αυτός με τη σειρά του, αφού έλαβε οδηγίες, διέταξε να μεταφερθεί στο Φρουραρχείο συνοδεία 15 αντρών²⁰.

Στο δρόμο για το Φρουραρχείο, ένας Ρώσος πρόσφυγας, που ήταν παρών, μαρτυρά πως οι δύο λοχίες, επικεφαλής του αποσπάσματος που μετέφερε το Δραγούμη, διέταξαν το Δραγούμη να στηθεί στον τοίχο και τους άντρες τους να παραταχθούν απέναντί του. Χωρίς δεύτερη σκέψη, έδωσαν εντολή να εκτελέσουν το Δραγούμη, ο οποίος αφού όχι μόνο πυροβολήθηκε αλλά επίσης λογχίστηκε από τους στρατιώτες, αφέθηκε στο σημείο αυτό να κείτεται νεκρός²¹.

Ο Γύπαρης θα αρνηθεί πως έδωσε αυτός την εντολή προκειμένου να εκτελεστεί ο Δραγούμης. Έτσι μέχρι και σήμερα ο ηθικός αυτουργός της δολοφονίας του Ίωνα Δραγούμη παραμένει άγνωστος.

Το γεγονός της δολοφονίας του Δραγούμη, αν και ποτέ δεν έγινε γνωστό ποιος ήταν ο ηθικός αυτουργός της ενέργειας αυτής, αποτελεί ένα ακόμα τραγικό επεισόδιο στην ιστορία του διχασμού που υπάρχει στην Ελλάδα εδώ και χρόνια. Αναμφισβήτητα, το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης, δικαίως η αδικώς, πέφτει επάνω στην ομάδα των βενιζελικών. Ο αντίκτυπος της δολοφονίας Δραγούμη, θα φανεί στις εκλογές του 1920, όπου παρά τις τεράστιες επιτυχίες που είχε σημειώσει ο Βενιζέλος, η παράταξη του θα ηττηθεί.

Η περιοχή της Σμύρνης το 1919-1920

Ήδη από τον Ιούνιο και τον Ιούλιο του 1920, ύστερα από πρόταση του Ελευθερίου Βενιζέλου, η οποία εγκρίθηκε από τους Συμμάχους, ο ελληνικός στρατός κατέλαβε τη Φιλαδέλφεια, το Μπαλού-κεσέρ, το Σαλιγλί, το Πάνορμο, τα Μουδανιά, την Προύσα και έφτασε μάλιστα μέχρι και την Κίο, περιοχή πολύ κοντά στην Κωνσταντινούπολη²². Την περίοδο αυτή συνεχίζονται και τα έργα που είχαν ως στόχο την αποτελεσματική οχύρωση της Σμύρνης.

Τα έργα αυτά είχαν ήδη ξεκινήσει από το 1919. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε απαιτήσει την κατασκευή τέτοιων οχυρωματικών έργων και για το σκοπό αυτό είχε συσταθεί μία επιτροπή η οποία απαρτιζόταν από Έλληνες και Γάλλους αξιωματικούς. Το συνολικό

²⁰Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 221.

²¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 221.

²²*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 130.

μήκος των έργων αυτών εκτεινόταν σε 130 χιλιόμετρα και καταλάμβανε μία περιοχή συνολικού εμβαδού περίπου 600 τετραγωνικών χιλιομέτρων²³.

Το έργο αυτό ήταν καθοριστικής σημασίας, καθώς παρείχε στον ελληνικό στρατό τη δυνατότητα να αμυνθεί αποτελεσματικά σε περίπτωση ανάγκης. Ακόμα και αν χάνονταν όλες οι υπόλοιπες περιοχές της Μικράς Ασίας, το οχυρωματικό αυτό έργο της Σμύρνης θα μπορούσε να προστατεύσει την πόλη, καθώς μέσα σε αυτό θα υπήρχαν όλα τα απαραίτητα μέσα για τον σκοπό αυτό, όπως μεγάλες αποθήκες πυρομαχικών και τροφίμων.

Ένα από τα σημαντικότερα λάθη τα οποία θα οδηγήσουν τελικά στην Μικρασιατική καταστροφή είναι η διακοπή των εργασιών στα οχυρωματικά αυτά έργα της Σμύρνης, το Νοέμβριο του 1920. Ο λόγος και ο υπαίτιος για την μη ολοκλήρωση αυτού του έργου, δεν είναι ξεκάθαρος ακόμα και σήμερα. Ορισμένοι επιρρίπτουν τις ευθύνες στον αρχιστράτηγο Παπούλα ο οποίος είχε συντάξει μία τεκμηριωμένη αναφορά σύμφωνα με την οποία οι εργασίες έπρεπε να διακοπούν και ορισμένοι πιστεύουν πως αποκλειστικός υπεύθυνος είναι η ελληνική κυβέρνηση η οποία και έπαυσε τις εργασίες για οικονομικούς λόγους.

Αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι πως, εάν το έργο είχε ολοκληρωθεί, τότε θα μπορούσε εντός του να συγκεντρωθεί ο άμαχος πληθυσμός καθώς και ο ελληνικός στρατός, σε περίπτωση που η οπισθοχώρηση θα ήταν η μόνη λύση. Παρά τις τραγικές επιπτώσεις που θα έχει η απόφαση αυτή για τον ελληνισμό της Μικράς Ασίας, κανείς δεν θα τιμωρηθεί για την μη ολοκλήρωση του έργου αυτού.

Η περιοχή της Ανατολικής Θράκης το 1919-1920

Από το 1919, με τη Συνθήκη του Νεϊγύ, η Δυτική Θράκη βρισκόταν στα χέρια των Γάλλων. Στις 22 Οκτωβρίου 1919, η διοίκηση της περιοχής ανατίθεται στο Γάλλο στρατηγό Σαρπί και για την καλύτερη οργάνωσή της, η Δυτική Θράκη χωρίζεται σε 3 τμήματα, στην Ξάνθη, το Καραγάτς και την Κομοτηνή²⁴.

Σχεδόν ένα χρόνο μετά και συγκεκριμένα το Μάιο του 1920, η διοίκηση της Δυτικής Θράκης περνάει στα χέρια του ελληνικού στρατού, σύμφωνα με τη Συνθήκη του Σαν Ρέμο. Το γεγονός αυτό πυροδοτεί αυτομάτως την ενίσχυση του ελληνικού στοιχείου στην περιοχή, κυρίως μέσω του επαναπατρισμού Ελλήνων, οι οποίοι είχαν εγκαταλείψει τη Δυτική Θράκη κατά τα προηγούμενα χρόνια εξαιτίας της πίεσης της Βουλγαρίας.

²³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 223.

²⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 228.

Την ίδια στιγμή, στην Ανατολική Θράκη η κατάσταση είναι τεταμένη καθώς ο Τζαφέρ Ταγιάρ, διοικητής του 1^{ου} Σώματος Στρατού της Τουρκίας, επαναστατεί το Μάρτιο του 1920 εναντίον του Σουλτάνου και αυτοανακηρύσσεται διοικητής της Ανατολικής Θράκης. Ο Ταγιάρ προχωράει στην εν λόγω ενέργεια, έχοντας μυστικές επαφές με τον Κεμάλ, από τον οποίο ωστόσο δεν μπορεί να περιμένει και σημαντική βοήθεια. Ο Ταγιάρ, όντας διοικητής του 1^{ου} Σ.Σ., έχει υπό τις διαταγές του την 49^η μεραρχία με έδρα τις 40 Εκκλησιές, την 55^η μεραρχία με έδρα τη Ραιδεστό και την 60^η μεραρχία με έδρα την Κεσάνη και διαθέτει συνολικά 763 αξιωματικούς, 7.500 οπλίτες, μεταξύ των οποίων 2.000 χωροφύλακες και 70 πυροβόλα²⁵.

Προκειμένου να ενισχυθεί το 1^ο Σ. Σ, ο Ταγιάρ προσπαθεί να επιστρατεύσει τους μουσουλμάνους κατοίκους της Θράκης, φοβούμενος επίθεση στην Ανατολική Θράκη από τον ελληνικό στρατό. Η επιστράτευση όμως που έχει κηρύξει ο Ταγιάρ αποτυγχάνει καθώς συγκεντρώθηκαν μόνο 3.500 άντρες στην Ανατολική Θράκη.

Βλέποντας την κατάσταση που διαμορφώνεται, ο Ταγιάρ προσπαθεί να στραφεί για βοήθεια στη νέα κυβέρνηση που έχει σχηματιστεί στην Τουρκία. Η νέα όμως κυβέρνηση του Δαμάτ Φερίτ, επιδιώκοντας να έχει καλές σχέσεις τόσο με τον Σουλτάνο όσο και με τους Συμμάχους, δεν ανταποκρίνεται στο κάλεσμα του Ταγιάρ. Μάλιστα, καταδικάζει τις επαναστατικές προσπάθειες στην Ανατολική Θράκη και ζητάει από τον τουρκικό λαό να συσπειρωθεί και να ταχθεί στο πλευρό της νόμιμης κυβέρνησης της Κωνσταντινούπολης.

Παρά την αρχική άρνηση της τουρκικής κυβέρνησης να στηρίξει το κίνημα της Ανατολικής Θράκης, ο Ταγιάρ επισκέπτεται την Κωνσταντινούπολη στις 7 Απριλίου και λίγες μέρες αργότερα επιστρέφει στην Ανατολική Θράκη διαμηνύοντας πως το κίνημα του οποίου ηγείται έχει πλέον την στήριξη του Δαμάτ Φερίτ.

Εκτός από την στήριξη που έχει εξασφαλίσει πλέον από την τουρκική κυβέρνηση, ο Ταγιάρ στρέφεται για βοήθεια και προς το Βουλγαρικό Θρακικό Κομιτάτο, στο οποίο εντάσσονται οι κομιτατζήδες, οι οποίοι είναι παραπάνω από πρόθυμοι να συνταχθούν με τον Ταγιάρ εναντίον των Ελλήνων.

Λίγες μέρες αργότερα και συγκεκριμένα στις 22 Απριλίου 1920, ο Ταγιάρ στρέφεται για βοήθεια προς τη Βουλγαρία. Πραγματοποιεί συνάντηση με το διοικητή της 9^{ης} βουλγαρικής μεραρχίας καθώς υπολογίζει πολύ στη βοήθεια που μπορούν να του παρέχουν οι 10.000 στρατιώτες της μεραρχίας αυτής. Έτσι, ο Ταγιάρ έχει πλέον κατορθώσει να συγκεντρώσει 15.000 επιπλέον άντρες στην Ανατολική Θράκη (10.000 βούλγαροι στρατιώτες

²⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 228.

και 5.000 βούλγαροι κομιτατζήδες) ενώ ταυτόχρονα ξεκινά να κατασκευάζει οχυρωματικά έργα²⁶.

Στην αντίπερα όχθη, οι ελληνικές προετοιμασίες για την εισβολή και κατάληψη της Ανατολικής Θράκης συνεχίζονται με γοργούς ρυθμούς. Στις 20 Ιουνίου ο Βενιζέλος, ο οποίος τότε βρισκόταν στο Σπα του Βελγίου, δίνει εντολή, αφού πρώτα συμφώνησαν οι Σύμμαχοι, να ξεκινήσει άμεσα η προσπάθεια κατάληψης της Ανατολικής Θράκης. Για το σκοπό αυτό, στις 4 Ιουλίου 1920, η μεραρχία της Σμύρνης κατευθύνεται προς το Πάνορμο και από εκεί προς τη Ραιδεστό. Ταυτόχρονα η ελληνικός στρατός της Θράκης, υπό την ηγεσία του αντιστράτηγου Ζυμβραράκη, κατευθύνεται προς την Ανδριανούπολη προκειμένου να την καταλάβει.

Την στιγμή που ξεκινούν οι ελληνικές επιχειρήσεις με στόχο την κατάληψη της Ανατολικής Θράκης, ο Ταγιάρ διαθέτει 800 αξιωματικούς, περίπου 25.000 οπλίτες, 47 πολυβόλα και 89 πυροβόλα. Επιπλέον της δύναμης αυτής, υπάρχουν και 4.000 κομιτατζήδες βόρεια των 40 Εκκλησιών.

Η ελληνική πλευρά, αποτελείται από την 9^η μεραρχία, τη μεραρχία Σερρών, τη μεραρχία Ξάνθης και τη μεραρχία Σμύρνης. Επικεφαλής της ελληνικής δύναμης τίθεται ο αντιστράτηγος Μανόλης Ζυμβρακάκης.

Στις 7 Ιουλίου ξεκινούν οι πρώτες επιχειρήσεις καθώς η μεραρχία Σμύρνης αποβιβάζεται στην Ηράκλεια και την καταλαμβάνει με ευκολία ενώ ο τουρκικός στρατός εγκαταλείπει την πόλη σχεδόν αμέσως. Η ορμή του ελληνικού στρατού μάλιστα είναι τέτοια, ώστε την ίδια μέρα καταλαμβάνεται, επίσης, η Ραιδεστός και η Τυρολόη. Χαρακτηριστικό της ορμής που διέκρινε τον ελληνικό στρατό είναι η ημερήσια διαταγή που κοινοποιήθηκε από τη Στρατιά της Θράκης προς το στρατό του Έβρου και αναφέρει: *“Προχωρήστε μεθ’ ορμής και γενναιοψυχίας εις την Λεωφόρον της Μεγάλης Ελλάδος και ταχύνετε το βήμα προς το ιδανικόν τέρμα, όπου σας αναμένουν πέντε αιώνων πόθοι και ελπίδες και απαρασάλευτος εθνική πίστις”*²⁷.

Την ίδια στιγμή, καταφθάνει τηλεγράφημα στον Ταγιάρ από το διοικητή της 55^{ης} τουρκικής μεραρχίας ο οποίος αναφέρει πως *“Τα ευρισκόμενα ανατολικάς Ραιδεστού ημέτερα στρατεύματα προ της εμφανίσεως του εχθρού διεσκορπίσθησαν, ως όρνιθες, η δε 55^η Μεραρχία μας ηναγκάσθη να αποσυρθή ατάκτως”*²⁸. Στο τηλεγράφημα αυτό είναι έκδηλη η ανησυχία

²⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 233.

²⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 236.

²⁸Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 236.

που υπάρχει στο τουρκικό στράτευμα εξαιτίας της ορμητικότητας η οποία διακατέχει τα ελληνικά στρατεύματα.

Λίγες μέρες αργότερα, στις 11 Ιουλίου το Ουζούν Κιοπρού καταλαμβάνεται από τη μεραρχία Ξάνθης. Μία μόλις ημέρα μετά, η 9^η μεραρχία και το 3/40 σύνταγμα Ευζώνων μπαίνουν στην Ανδριανούπολη. Αμέσως μετά την κατάληψη της Ανδριανούπολης εκδίδεται διαταγή η οποία αναφέρει: *“Εχθρός διελύθη. Ανδριανούπολις, κατελήφθη σήμεραν. Αύριον εισέρχεται ο Βασιλεύς, ο Ύπατος Αρμοστής και το Στρατηγείον της Στρατιάς”*²⁹.

Ο βασιλιάς Αλέξανδρος επισκέπτεται την Ανδριανούπολη απ’ όπου και αποχωρεί στις 14 Ιουλίου. Επόμενος σταθμός του θα είναι οι 40 Εκκλησιές, η Βιζύη και η Μήδεια. Η προέλαση του ελληνικού στρατού συνεχίζεται και στις 16 Ιουλίου η μεραρχία Ξάνθης καταλαμβάνει τις 40 Εκκλησιές. Η πορεία του ελληνικού στρατού θα διακοπεί στις 19 Ιουλίου στην Καλλίπολη, από τον Γάλλο διοικητή της πόλης, ο οποίος και δεν επέτρεψε στα ελληνικά στρατεύματα να εισέλθουν στην πόλη.

Η ελληνική εκστρατεία στην Ανατολική Θράκη έχει πλέον ολοκληρωθεί. Ο ελληνικός στρατός συνέλαβε τον Τζαφέρ Ταγιάρ, 167 Τούρκους αξιωματικούς και 3.000 οπλίτες. Επίσης ο ελληνικός στρατός κατέσχεσε 14.000 όπλα, 65 πολυβόλα και 121 πυροβόλα. Η Ανατολική Θράκη βρίσκεται, πλέον, στα χέρια της Ελλάδας και οι κάτοικοι της περιοχής αντιμετωπίζουν θετικά τη συγκεκριμένη εξέλιξη, αν και οι περισσότεροι από αυτούς είναι οθωμανοί. Ο λόγος για την ένθερμη αυτή υποδοχή των ελληνικών στρατευμάτων είναι πως οι κάτοικοι της Ανατολικής Θράκης νιώθουν πως επιτέλους απαλλάχθηκαν από το ανελεύθερο καθεστώς Ταγιάρ καθώς επίσης και από τη βουλγαρική καταπίεση.

Αμέσως μετά την κατάληψη της Ανατολικής Θράκης, η Ελλάδα καλείται να οργανώσει αποτελεσματικά την εν λόγω περιοχή καθώς η κατάσταση που υπάρχει μέχρι τότε εκεί, είναι απελπιστική³⁰. Στην Ανατολική Θράκη υπάρχει παντελής έλλειψη δημόσιας ασφάλειας και διοικητικού συστήματος. Για το λόγο αυτό, με την προσάρτηση της Ανατολικής Θράκης στην Ελλάδα, η περιοχή διαιρείται σε 6 νομούς και αυτοί με τη σειρά τους σε 22 υποδιοικήσεις.

Προκειμένου η οργάνωση και η διοίκηση της Ανατολικής Θράκης να είναι αποτελεσματικότερη, τοποθετούνται, σε καίρια αξιώματα, άνθρωποι οι οποίοι γνωρίζουν καλά την περιοχή αλλά και τη γλώσσα που εκεί ομιλούνταν. Κύριος στόχος της ελληνικής διοίκησης είναι να παταχθεί αποτελεσματικά η αυθαιρεσία που υπήρχε έως τότε στους διοικητικούς οργανισμούς.

²⁹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 236.

³⁰*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 130.

Επιπλέον, ιδρύεται χωροφυλακή και έτσι αντιμετωπίζονται τα μεγάλα προβλήματα δημόσιας ασφάλειας και τάξης που μέχρι τότε υφίσταντο. Τέλος, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανοικοδόμηση νοσοκομείων και σχολείων, που τότε τα περισσότερα ήταν κατεστραμμένα και λεηλατημένα³¹.

Με το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων στην Ανατολική Θράκη, η ταξιαρχία ιππικού και η μεραρχία Σμύρνης επιστέφουν στην περιοχή της Μικράς Ασίας και στην Ανατολική Θράκη παραμένουν η 6^η, η 9^η, η 12^η και η 14^η μεραρχία³².

Εκλογές 1920 – Επάνοδος βασιλιά Κωνσταντίνου

Το τελευταίο συμβάν με το οποίο τελειώνει το 1920 είναι οι εκλογές, που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα, το Νοέμβριο του ίδιου έτους. Εδώ και αρκετό καιρό ο Βενιζέλος αντιμετωπίζει τις συνεχείς πιέσεις της αντιπολίτευσης, η οποία τασσόταν υπέρ του βασιλιά, προκειμένου να διαλύσει τη βουλή η οποία είχε σχηματιστεί από το 1915 και να προκηρύξει εκλογές. Κύριο επιχείρημά τους ήταν πως η χώρα τώρα πρέπει να οδηγηθεί σε εκλογές μιας και ο πόλεμος έχει πλέον τελειώσει και έχει επανέλθει η ηρεμία στο εσωτερικό της χώρας. Έτσι, μέσα σε όλο αυτό το κλίμα πίεσης που δέχεται ο Βενιζέλος, αποφασίζει να προχωρήσει σε προκήρυξη εθνικών εκλογών, όντας αρκετά σίγουρος πως θα επικρατούσε πάλι, ύστερα μάλιστα και από τη θριαμβευτική για αυτόν Συνθήκη των Σεβρών που είχε υπογραφεί λίγους μήνες νωρίτερα.

Η βουλή διαλύεται στις 23 Σεπτεμβρίου και οι εκλογές ορίζονται για τις 7 Νοεμβρίου 1920³³. Το προεκλογικό κλίμα το οποίο διαμορφώνεται είναι αρκετά πολωμένο. Από τη μία, ο Βενιζέλος ετοιμάζει την προεκλογική εκστρατεία του βασιζόμενος κυρίως στις τεράστιες επιτυχίες που σημείωσε η χώρα τα τελευταία χρόνια, με αποκορύφωμα τη Συνθήκη των Σεβρών και από την άλλη, τα κόμματα της αντιπολίτευσης, με κυριότερο το Λαϊκό κόμμα, βλέπουν τις εκλογές ως μία ευκαιρία να επιστρέψει ο βασιλιάς Κωνσταντίνος στη χώρα. Έτσι, το Λαϊκό κόμμα, στηρίζει την προεκλογική του εκστρατεία αφενός στην ανάγκη επιστροφής του βασιλιά στη χώρα, με κύριο σύνθημα “ελιά και Κώτσο βασιλιά” και αφετέρου στην ανάγκη επιστροφής στα σπίτια τους, των στρατιωτών που για χρόνια βρίσκονται σε εμπόλεμη κατάσταση³⁴.

³¹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 130.

³² Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 1, σ. 236.

³³ Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 263.

³⁴ Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 263.

Παρά το κλίμα πόλωσης που έχει διαμορφωθεί, ο Βενιζέλος θεωρεί πως τα επιτεύγματα των τελευταίων ετών δεν μπορούν παρά να του εξασφαλίσουν μία άνετη επικράτηση στις επικείμενες εκλογές. Στο θέμα της επιστροφής του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο Βενιζέλος τονίζει πως κάτι τέτοιο δεν είναι συνετό να πραγματοποιηθεί καθώς η Ελλάδα διαθέτει βασιλιά, τον Αλέξανδρο.

Όμως ένα εντελώς αναπάντεχο γεγονός ήρθε για άλλη μία φορά να ανατρέψει την κατάσταση. Ο βασιλιάς Αλέξανδρος, δέχεται το δάγκωμα μίας μαϊμούς που υπάρχει στο Τατόι. Παρά τις προσπάθειες των γιατρών, εξαιτίας του δαγκώματος, προκαλείται γενικευμένη μόλυνση και τρεις μόλις εβδομάδες αργότερα ο βασιλιάς Αλέξανδρος πεθαίνει.

Την στιγμή του θανάτου του βασιλιά Αλεξάνδρου η Βουλή έχει ήδη διαλυθεί. Έτσι, συγκαλείται έκτακτη συνεδρίαση και ορίζεται ο Παύλος Κουντουριώτης αντιβασιλέας. Επιπλέον, η ημερομηνία των εκλογών μετατίθεται μία εβδομάδα αργότερα, στις 14 Νοεμβρίου 1920.

Το τελευταίο αυτό αναπάντεχο γεγονός αναγκάζει το Βενιζέλο να αλλάξει την προεκλογική του ατζέντα μιας και τώρα υπάρχει ένα πάρα πολύ σοβαρό πρόβλημα, αυτό της διαδοχής του βασιλιά Αλεξάνδρου. Άμεσοι επιλαχόντες για το θρόνο είναι ο πατέρας του Αλεξάνδρου, Κωνσταντίνος, ο οποίος όμως είναι φανερά υποστηρικτής του Λαϊκού κόμματος και τα αδέρφια του Παύλος και Γεώργιος, τους οποίους όμως δεν επιθυμούν ο Βενιζέλος και οι Σύμμαχοι καθώς χαρακτηρίζονται ως γερμανόφιλοι³⁵.

Οι εκλογές διεξάγονται όπως τελικά είχαν οριστεί, στις 14 Νοεμβρίου. Το αποτέλεσμα που θα προκύψει από αυτές θα εκπλήξει σχεδόν τους πάντες. Το Λαϊκό κόμμα συγκεντρώνει 340.000 ψήφους, οι Φιλελεύθεροι 308.000. Αν και η διαφορά είναι μικρή, το εκλογικό σύστημα που εφαρμόζεται την εποχή αυτή, είναι το πλειοψηφικό, και αυτό έχει ως αποτέλεσμα το Λαϊκό κόμμα να κερδίσει 250 έδρες και οι βενιζελικοί μόλις 110. Η μεγαλύτερη όμως έκπληξη των εκλογών προκύπτει από το γεγονός πως ο Βενιζέλος δεν κατάφερε να εκλεγεί καν βουλευτής στο νομό Αττικής όπου ήταν υποψήφιος.

Την ίδια μόλις μέρα, έχοντας αντιληφθεί το τραγικό για αυτόν αποτέλεσμα, ο Βενιζέλος φεύγει για την Ευρώπη, απευθύνοντας στον ελληνικό λαό διάγγελμα στο οποίο αναφέρει: *“Καταλείπων την αρχήν και την πολιτικήν σκηνήν, επιθυμώ να απευθυνθώ προς τον ελληνικόν λαόν και προς το κόμμα των Φιλελευθέρων.*

Προς μεν τον ελληνικόν λαόν δια να τον διαβεβαιώσω ότι ουδεμίαν πικρίαν δοκιμάζω δια την ψήφον της Κυριακής, πιστεύων ότι δυσκόλως άλλος τις λαός θα ηνείχετο όπως επί

³⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 267.

διετίαν από της ανακωχής και της ουσιαστικής τερματίσεως του πολέμου, παραμένει επιστρατευμένος, ως συνέβη δια τον ελληνικόν λαόν.

Προς δε τους φίλους μου δια να ζητήσω παρ' αυτών όπως, μνήμονες των αρχών, αίτινες ενέπνευσαν το κόμμα των Φιλελευθέρων, δια μεν την εξωτερικήν πολιτικήν καθ' όλον το από συστάσεως του διάστημα, δια δε την εσωτερικήν κατά το από 1910 μέχρι 1915 κυρίως διάστημα, μη παύσωσι να υποτάσσωσι το συμφέρον του κόμματος εις το συμφέρον του Κράτους, και συνεπώς μη προβαίνωσι ποτέ εις καμμίαν πράξιν ή ενέργειαν πριν εξετάσωσι τίνα επίδρασιν δύναται να έχη αυτή επί του κοινού συμφέροντος. Πέποιθα δε συγχρόνως ότι θα υποταχθώσι και ούτοι άνευ πικρίας εις την λαϊκήν ετομηγορίαν"³⁶.

Το αποτέλεσμα των εκλογών του Νοεμβρίου του 1920 θα αποδειχθεί καθοριστικό για την πορεία της Ελλάδας και θα παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην καταστροφή που θα ακολουθήσει δύο μόλις χρόνια αργότερα. Αμέσως μετά το αποτέλεσμα των εκλογών, πραγματοποιούνται εκτεταμένες εκκαθαρίσεις στον στρατό. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, έμπειροι στρατιωτικοί να παραμεριστούν και να αντικατασταθούν από άλλους, οι περισσότεροι εκ των οποίων δεν διαθέτουν καμία πρακτική εμπειρία από εμπόλεμες καταστάσεις. Το γεγονός αυτό, θα έχει ως αποτέλεσμα την αποδυνάμωση του στρατεύματος που βρίσκεται στη Μικρά Ασία καθώς πολλοί από τους αξιωματικούς και τους διοικητές που το απαρτίζουν είναι εντελώς άπειροι και κατά συνέπεια ακατάλληλοι για τις θέσεις αυτές.

Ήδη από τις 11 Νοεμβρίου το Λαϊκό κόμμα είχε προκηρύξει δημοψήφισμα σχετικά με την επιστροφή ή μη του βασιλιά Κωνσταντίνου. Με την ανακοίνωση λοιπόν του αποτελέσματος των εκλογών, ο Κωνσταντίνος με διάγγελμα τους στις 15 Νοεμβρίου απευθύνεται στον ελληνικό λαό και λέει: "Έλληνες,

Τρία και πλέον έτη παρήλθαν από της ημέρας, καθ'ην, υπείκων εις την ανάγκην, εγκατέλειμα την Ελλάδα δια να ζήσω επί ξένης γης.

Τρία έτη, κατά τα οποία είχον την ατυχίαν να την ίδω υποφέρουσα μακράν μου, και την ευτυχία να την ίδω νικώσαν άνευ εμού. Τα βάσανά της, αι νίκαι της, αι στιγμαί της ευτυχίας της και των πικριών της, με συνεκίνησαν, σας βεβαιώ, βαθύτατα, ζήσας μακράν υμών, έζησα μαζί σας και συνεμερίσθην τας δοκιμασίας, τας χαράς σας και τας θλίψεις σας. Ήδη η ψήφος σας σβήνει όλας τας πικράς αναμνήσεις, τας οποίας μου άφηκε το πρόσφατον τούτο παρελθόν, ενθουσιώδης και θερμή, με φέρει πάλιν πλησίον σας, διαλύει τα νέφη, τα οποία μας εχώρισαν και σφουρηλατεί δεσμούς στερεούς μεταξύ υμών και της ελληνικής Δυναστείας.

³⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 267.

*Ευγνώμων προς την ψήφον ταύτην, θα έλθω έν μέσω υμών συντόμως. Ίνα εργασθώ ταχέως δια το μέλλον. Προς τούτο, θ' αφιερώσω τον εαυτόν μου, όλας μου τας δυνάμεις και προς τούτο θ' απευθύνω μεθ' υμών τας ευχάς μου προς τον Ύψιστον*³⁷.

Όπως είναι αναμενόμενο, η ενδεχόμενη επιστροφή του Κωνσταντίνου προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων, ειδικά στο στρατόπεδο των Συμμάχων. Ο Κωνσταντίνος, όντας γερμανόφιλος, προτίμησε να τηρήσει μία ουδέτερη στάση κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, κάτι που δεν ξεχνούν οι Σύμμαχοι.

Τρεις μόλις ημέρες μετά την προκήρυξη του δημοψηφίσματος, η Γαλλία απέστειλε διπλωματική διακοίνωση προς τον Πρωθυπουργό Ράλλη και τονίζει: *“Τα γεγονότα που επηκολούθησαν στην Ελλάδα μετά τόσης ταχύτητος, ο θάνατος του βασιλέως Αλεξάνδρου, η αποτυχία του Βενιζέλου και τους κόμματός του, η ανάληψις της εξουσίας παρά προσωπικοτήτων εχθρικών προς την Αντάντ, η πρόθεσις αυτών ν' αναβιβάσουν εις τον θρόνον τον πρώην βασιλέα Κωνσταντίνον εδημιούργησαν νέαν κατάστασιν απέναντι της οποίας η κυβέρνησις της Δημοκρατίας ρητώς επιφυλάσσει δι' αυτήν πάσαν ελευθερίαν ενεργείας. Η Γαλλία δεν θέλει να επέμβη εις τας εσωτερικάς υποθέσεις της Ελλάδος αλλ' αν την επομένην ενός πολέμου, ο οποίος έθεσεν εις κίνδυνον τον πολιτισμόν, μία δύναμις ήθελε θέση επί κεφαλής μονάρχην όστις εσημείωσε συνεχή εχθρότητα απέναντι των Συμμάχων και εγένετο συνένοχος των εχθρών μας, η Δύναμις αυτή θα έπρεπε να ειδοποιηθή, ότι δεν θα ηδύνατο να επανεύρη τα αυτά αισθήματα και τας αυτάς βοηθείας παρά τοις Συμμάχοις*³⁸.

Είναι φανερό, λοιπόν, πως οι Σύμμαχοι, με κυριότερο εκπρόσωπο τη Γαλλία έχουν μεγάλες αντιρρήσεις όσον αφορά το θέμα της επιστροφής του Κωνσταντίνου στο θρόνο της Ελλάδας. Μάλιστα, για το ζήτημα αυτό πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο σύσκεψη μεταξύ του Σφόρτσα και του Λούντ Τζωρτζ (Γαλλία και Αγγλία) και στις 21 Νοεμβρίου 1920, μία μέρα δηλαδή πριν από το δημοψήφισμα στην Ελλάδα για την επιστροφή του Κωνσταντίνου, αποστέλλεται νέο τηλεγράφημα προς την Ελλάδα στο οποίο σημειώνεται πως *“αύται δεν θέλουν να επέμβουν εις τας εσωτερικάς υποθέσεις της Ελλάδος, αλλ' είναι υποχρεωμένοι να διακηρύξουν δημοσία ότι η επάνοδος επί του θρόνου ενός μονάρχου του οποίου η ανειλικρινής στάσις και διαγωγή απέναντι των Συμμάχων, διαρκούντος του πολέμου, υπήρξε δι' αυτούς η πηγή δυσχερειών και σοβαρών απωλειών, δεν θα ηδύνατο να θεωρηθεί παρ' αυτών παρά ως επιδοκιμασία εκ μέρους της Ελλάδος των εχθρικών πράξεων του βασιλέως Κωνσταντίνου.*

Το γεγονός τούτο θα εδημιουργεί νέαν δυσμενή κατάστασιν επί των σχέσεων μεταξύ της Ελλάδος και των Συμμάχων και εν τη περιπτώσει ταύτη αι κυβερνήσεις διακηρύσσουν, ότι

³⁷Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 112.

³⁸Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 113 – 114.

επιφυλάσσουν δι' εαυτάς πλήρη ελευθερίαν ενεργείας δια να διακανονίσουν την κατάστασιν ταύτην”³⁹. Είναι ξεκάθαρο πλέον, πως οι Σύμμαχοι δεν πρόκειται να παραμείνουν άπραγοι στην περίπτωση που ο Κωνσταντίνος επιστρέψει στον ελληνικό θρόνο, καθώς τονίζουν πως διατηρούν το δικαίωμα να ενεργήσουν όπως αυτοί κρίνουν κατάλληλα. Εδώ διαφαίνεται για πρώτη φορά και μία ενδεχόμενη αλλαγή στάσης των Συμμάχων απέναντι στην Ελλάδα, η οποία μπορεί μελλοντικά να δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας.

Η Γαλλία όμως δεν σταματά εδώ, και λίγες μέρες αργότερα, και συγκεκριμένα στις 25 Νοεμβρίου κοινοποιεί νέα διακοίνωση, την οποία υπογράφει ο Ντε Μπιγύ και στην οποία αναφέρονται τα εξής: *“Κύριε πρόεδρε, έχω την τιμήν, συμφώνως προς οδηγίας της κυβερνήσεως μου, να γνωρίσω προς την εξοχότητά σας, ότι κατά το στάδιον μιας συνδιασκέψεως, που έλαβε χώραν εις το Λονδίνον κατά την 4^η Δεκεμβρίου, μεταξύ των αντιπροσώπων της αγγλικής, της ιταλικής και της γαλλικής κυβερνήσεως, απεφασίσθη, όπως, εις περίπτωσιν καθ’ ην ο βασιλεύς Κωνσταντίνος ήθελεν ανέλθη επί του θρόνου της Ελλάδος, η Ελλάς δεν θα έχη εκ μέρους των Συμμάχων ουδεμίαν οικονομικήν βοήθειαν, και ότι αι δύο οικονομικαί επιτροπαί θα λάβουν επισήμως οδηγίας επί του θέματος τούτου...”*⁴⁰.

Πλέον οι Σύμμαχοι, εξαντλούν κάθε μέσο που διαθέτουν προκειμένου να αποτρέψουν μία ενδεχόμενη επιστροφή του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα. Στην τελευταία διακοίνωση που απέστειλε η Γαλλία, παρατηρούμε πως οι πιέσεις που ασκούνται πλέον στην Ελλάδα είναι συγκεκριμένες και αφορούν την οικονομική βοήθεια που λαμβάνει η χώρα κατά διαστήματα από τους Συμμάχους.

Η προειδοποίηση της Γαλλίας για παύση της οικονομικής ενίσχυσης που λαμβάνει η Ελλάδα, γίνεται πραγματικότητα καθώς στις 26 Νοεμβρίου, η κυβέρνηση Ράλλη, υπό το βάρος των οικονομικών προβλημάτων της χώρας, αναγκάσθηκε να εκδώσει χαρτονομίσμα ύψους 200.000.000 δραχμών. Η κίνηση αυτή της ελληνικής κυβέρνησης βρήκε κάθετα αντίθετους τους Συμμάχους η οποίοι ουσιαστικά κατακεραυνώνουν την Ελλάδα μέσω νέας διακοίνωσης, η οποία χαρακτηριστικά αναφέρει πως *“αι κυβερνήσεις της Γαλλίας, της Αγγλίας και της Ιταλίας, πληροφορηθείσαι ότι η σχηματισθείσα κυβέρνηση, μετά την αναχώρησιν του Βενιζέλου, προέβη, άνευ της εγκρίσεως των, εις νέαν έκδοσιν χαρτονομίσματος της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος εκ 200.000.000 δραχμών, προβαίνουν εις επίσημον διαμαρτυρίαν. Κατά της εκδόσεως ταύτης εγνωστοποιήθη ήδη άρνησις και αι Δυνάμεις διακηρύσσουν, ότι την*

³⁹Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 114.

⁴⁰Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 114.

θεωρούν ως γενομένην κατά παραβίασιν των οικονομικών συμφωνιών, που δεσμεύουν την Ελλάδα”⁴¹.

Παρά τις πολύ μεγάλες πιέσεις που ασκήθηκαν στη χώρα, το δημοψήφισμα για την επιστροφή του Κωνσταντίνου πραγματοποιήθηκε και ήταν ευνοϊκό για τον ίδιο. Εναντίον του Κωνσταντίνου ψήφισαν μόνο οι πολίτες που εντάσσονταν στα αντιβενιζελικά κόμματα καθώς επίσης και το Σοσιαλεργατικό κόμμα.

Η υποδοχή του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα ήταν τόσο θερμή ώστε έγιναν γιορτές και παρελάσεις προς τιμήν του. Συνολικά οι εορτασμοί για την επιστροφή του Κωνσταντίνου διήρκεσαν μία εβδομάδα. Η υπερβολή αυτή όσον αφορά τις εορταστικές εκδηλώσεις προς τιμήν του Κωνσταντίνου, φαίνεται πως ενόχλησαν ακόμα και αυτούς που ήταν υπέρ της επιστροφής του στην Ελλάδα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ο Μεταξάς, ο οποίος αν και ήταν ένας εκ των πιο ένθερμων υποστηρικτών του Κωνσταντίνου, βλέποντας όλες αυτές τις εκδηλώσεις αναφέρει πως *“εις την Αθήναν φαίνεται που ετρελάθη ο κόσμος με την επάνοδον του βασιλέως. Βεβαίως η νίκη του ελληνικού λαού είναι μεγάλη. Δυσάρεστοι όμως είναι αι υπερβολαί που κάνει ο λαός αυτός! Δυστύχημα δε ότι οι κόλακες, ετοιμαζόμενοι να γλείψουν κόκαλα υποθάλλουν τας υπερβολάς αυτάς, δια να φανούν εις την πρώτην γραμμίν, με κάτι που να κινήση την προσοχήν του κόσμου και ιδίως του βασιλέως. Αηδίες όσες να φαντασθής. Τα μανθάνω απ’ εδώ και μου κινούν τον εμετόν*”⁴².

Με τις εκλογές του Νοεμβρίου και την επιστροφή του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα, κλείνει η πολύ σημαντική χρονιά του 1920. Η χρονιά αυτή αποτελεί ορόσημο για την Ελλάδα καθώς με τη Συνθήκη των Σεβρών γίνεται για πρώτη φορά πραγματικότητα η Ελλάδα την δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Τα αποτελέσματα όμως των εκλογών του 1920, και οι κινήσεις της νέας κυβέρνησης που ήδη λαμβάνουν χώρα (π.χ. γενικευμένες εκκαθαρίσεις στο στράτευμα) θα αποβούν μοιραίες κατά τα επόμενα χρόνια και θα οδηγήσουν τελικά σε μία από τις μελανότερες σελίδες της ιστορίας του ελληνισμού.

⁴¹Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 115.

⁴²Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 118.

Β' Κεφάλαιο – 1921

Ο ελληνικός στρατός στη Μικρά Ασία

Μετά τις εκλογές του 1920, πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες εκκαθαρίσεις στο στράτευμα. Το στράτευμα της Μικράς Ασίας βρίσκεται υπό τις διαταγές του Παπούλα, η στρατιά της Θράκης υπό τον Μομφεράτο, η 1^η μεραρχία υπό τον Φράγκο, η 2^η μεραρχία υπό το Βαλέττα, η 7^η μεραρχία υπό τον Πλατή, η 13^η μεραρχία υπό τον Διγενή και η μεραρχία Μαγνησίας υπό τον Κλαδά⁴³. Μία ακόμα πολύ σημαντική αλλαγή έγινε στο επιτελείο του στρατού όπου αρχηγός τοποθετήθηκε ο Κ. Πάλλης, στη θέση του Θεόδωρου Πάγκαλου.

Οι ριζικές αυτές αλλαγές, που πραγματοποιήθηκαν στο στράτευμα, προκάλεσαν την έντονη αντίδραση αρκετών στρατιωτικών, κυρίως λόγω του γεγονότος πως οι αξιωματικοί που τοποθετήθηκαν στις θέσεις αυτές, δεν διέθεταν εμπειρία από στρατιωτικές επιχειρήσεις και πεδία μάχης. Μέσα από τις επιστολές που συντάχθηκαν από αξιωματικούς της περιόδου αυτής, μερικές από τις οποίες πρέπει να αναφερθούν ως χαρακτηριστικά παραδείγματα, είναι έκδηλη η δυσαρέσκεια που υπάρχει έντονη εντός του στρατεύματος.

Χαρακτηριστική είναι η επιστολή του Πολυμενάκου, η οποία απευθύνεται στον αντιστράτηγο Παπούλα και αναγράφονται τα εξής: *“Η εκ των τελευταίων προβιβασμών των στρατηγών εντυπώσεις παρά τοις αξιωματικοίς πρέπει να ομολογηθή, ότι δεν υπήρξε ευάρεστος. Δεν πρόκειται βεβαίως περί των στρατηγών, των λίαν επαξίως τιμηθέντων δια τας εξαιρετικάς προς την πατρίδα υπηρεσίας των, οίτινες και εξακολουθούσι μαχόμενοι προς σκληροτράχηλον και πείσμονα εχθρόν.*

Αλλά η μη ευάρεστος αύτη εντύπωση παρήχθη εκ της κρατούσης γενικής αντιλήψεως παρά τοις ιθύνουσιν, ότι υφίσταται γενική ισοπέδωσις μεταξύ των αξιωματικών, οπουδήποτε και να υπηρετώσιν ούτοι.

Αθρόαι επακολουθούσιν αιτήσεις αξιωματικών παντός βαθμού περί μεταθέσεως των εις το εσωτερικόν, διότι βλέπουσιν ότι ουδεμία απολύτως γίνεται διάκρισις μεταξύ εκείνων, οίτινες δεν εφαντάσθησαν καν τας εκ του σκληρού αγώνος συγκινήσεις, και εκείνων, οίτινες υφίστανται όλας τας ταλαιπωρίας και, ακαμάτως εργαζόμενοι, σφυρηλατούσι το μεγαλείον της Πατρίδος ημών, ωδήγησαν το στράτευμα εις την δόξαν και την τιμήν και έδωσαν την νίκην εις την Πατρίδα.

Δεν εξωτερίκευσαν βεβαίως οι αξιωματικοί την οδυνηράν παρ’ αυτοίς εντύπωσιν, περί ης η παρούσα επιστολή μου, διότι η πειθαρχία συνέχει τους γενναίους τούτους και προ αυτής

⁴³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 283.

πάσα άλλη φωνή καταπαύει. Ουχ ήττον διαισθάνομαι το πικρόν παράπονον τούτο, και ευρίσκω αυτό εύλογον, αντιλαμβάνομαι δε, ότι δεν είναι απίθανον βραδύτερον να εκδηλωθή το αίσθημα του παραπόνου τούτου, κατά τρόπον έντονον και ζωηρόν, οπότε βεβαίως θα προξενηθή κατάπληξις και θα παραχθώσιν αποτελέσματα οδυνηρότατα.

Έκρινα Στρατηγέ μου, αναγκαίον, όπως καταστήσω υμάς κοινωνόν των κρατούντων συναισθημάτων παρά τω Σώματι των αξιωματικών, επί σκοπώ να ευαρεστηθήτε να γίνητε παρά τοις αρμοδίοις διερμηνεύς αυτών⁴⁴.

Η αναταραχή εντός του στρατεύματος είναι έκδηλη και συνεχώς επιδεινώνεται και για το λόγο αυτό, ο αντιστράτηγος Παπούλας αποφασίζει να παρέμβει, μέσω μιας ιδιαίτερα αυστηρής επιστολής που συντάσσει και απευθύνεται στο στράτευμα λέγοντας τα εξής :

“ΔΙΑΤΑΓΗ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

Μετ' αληθούς εκπλήξεως πληροφορούμαι ότι κατά την παρούσαν ιεράν περίοδον, καθ' ην η Πατρίς διεκδικούσα τα अपαράγραπτα Εθνικά αυτής δίκαια, έχει αποδυθή εις το μέγιστον των αγώνων της σφυρηλατούσα την νεωτέραν αυτής ιστορίαν τείνουσα δια των περιλάμπρων αυτής κατορθωμάτων να επισκιάση την παλαιότεραν τοιαύτην, ένιοι ατυχώς αξιωματικοί επιλήσμονες γενόμενοι των στοιχειωδεστέρων αυτών καθηκόντων, των επιβαλλόντων εις αυτούς πάντοτε να υπακούουν και ουδέποτε να βουλεύονται και ους η Πατρίδα εγαλούχησε και μετά στοργής εξέθρεψε προς τον σκοπόν να ταχθώσι φρουροί ακοίμητοι των συμφερόντων, της τιμής, της ασφάλειας, και του μεγαλείου αυτής, κατέρχονται εις αστόχους και αποσυνθετικής δια την συνοχήν του Στρατεύματος πολιτικής συζητήσεις μη αναλογιζόμενοι τίνας δια του τρόπου τούτου συμφοράς δύνανται να προκαλέσωσι και ασφαλώς μη αναμετρούντες την εγκληματικότητα της πράξεως των ταύτης.

Και ναι μεν ο σάλος και ο κλυδωνισμός της προσφάτου πολιτικής περιόδου ήτο πιθανόν να εγκαταλείψη όπισθεν αυτοίς μικρά τινά κύματα ψυχικής αρρυθμίας, ουδέποτε όμως εφантаζόμην ότι θα παρουσιάζοντο αξιωματικοί, επί της ψυχής των οποίων δεν θα επεβάλλετο και δεν θα κατέπνιγε παν ανόσιον τοιούτον αίσθημα η ιερότις των περιστάσεων και δεν θα ενουθετούντο και επαραδειγματίζοντο εκ του καθόλου πνεύματος της αμεροληψίας και της αμνησικακίας, μεθ' ων διώκησε και διοικεί η Στρατιά.

Η παρούσα μου αποτελεί την τελευταίαν έκκλησιν προς τα αισθήματα και την φιλοπατρίαν εξ ης πέπεισαμι, ότι εφορούνται οι αξιωματικοί, ως έχω την τιμήν να προΐσταμαι και ευελπίζομαι, ότι ουδεμία αφορμή θα μοι δοθή εις το μέλλον να επανέλθω επί του αποτροπιαστικού τούτου ζητήματος.

⁴⁴Χ. Νεράντζης, Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 291.

Δεν θεωρώ όμως άσκοπον να προειδοποιήσω ότι πάντα παραβάτην της παρούσης μου κατερχόμενον εις τας προδοτικές αυτόχρημα ταύτας πράξεις θέλω πατάξει ανοικτιρμόνως εξαντλών κατ' αυτού πάσαν την αυστηρότητα των νομίμων μέτρων.

Την πλήρη και πιστήν εκτέλεσιν της παρούσης μου ανατίθημεις τους Διοικητάς Σωμάτων Στρατού, Μεραρχιών και μικροτέρων Μονάδων και Υπηρεσιών.

Δεν παραλείπω δε να προσθέσω ότι θέλω θεωρήσει συνυπεύθυνον και συναυτουργόν πάντα ανεξαιρέτως αξιωματικών διατελούντα εν επιγνώσει μιας τοιαύτης πράξεως, και μη λαμβάνοντα το θάρρος να φέρη εις φως ταύτην, αναφέρων και καταγγέλων τους ενόχους κατά την κεκανονισμένην σειράν.

Η παρούσα μου Ημερησία Διαταγή αναγνωσθήτω υπό των Διοικητών των διαφόρων Μονάδων και Υπηρεσιών συγκεντρουμένων τρις προς τον σκοπόν τούτον των υπ' αυτούς αξιωματικών⁴⁵.

Μέσα από αυτές τις επιστολές είναι ξεκάθαρο πως οι μαζικές εκκαθαρίσεις που πραγματοποιήθηκαν στο ελληνικό στράτευμα μετά τις εκλογές του Νοεμβρίου του 1920, κλόνισαν σημαντικά το ηθικό και την αξιοπιστία του. Ο Παπούλας καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες προκειμένου να αποκόψει το στράτευμα από το ταραγμένο πολιτικά κλίμα που υπάρχει την περίοδο αυτή. Παρά τις προσπάθειες του, όμως, το ελληνικό στράτευμα δεν θυμίζει σε τίποτα το στράτευμα της προηγούμενης περιόδου.

Η οικονομική κατάσταση της Ελλάδας

Την περίοδο αυτή, η οικονομική κατάσταση της Ελλάδος είναι πολύ κακή. Η χώρα αντιμετωπίζει σοβαρά οικονομικά προβλήματα, τα οποία και ξεπερνά, έστω προσωρινά, μέσω της οικονομικής βοήθειας που λαμβάνει από τους Συμμάχους. Η επιστροφή όμως του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα, απειλεί να διακόψει την οικονομική βοήθεια που λαμβάνει η χώρα, καθώς οι Σύμμαχοι είναι αντίθετοι στην επιστροφή αυτή.

Το Λαϊκό Κόμμα προσπαθεί να ισορροπήσει πάνω στην ευαίσθητη κατάσταση που έχει διαμορφωθεί, ωστόσο οι διπλωματικές προσπάθειες που καταβάλλονται εκ μέρους της χώρας, δεν αποδίδουν καρπούς. Οι Σύμμαχοι είχαν προειδοποιήσει ευθέως την Ελλάδα για τις συνέπειες που θα υπάρξουν εξαιτίας της επιστροφής του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα. Πλέον, μετά και την επιστροφή του Κωνσταντίνου στην Ελλάδα το Δεκέμβριο του 1920, η παροχή

⁴⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 299.

οικονομικής βοήθειας προς την Ελλάδα, παύει, και η χώρα καλείται να διαχειριστεί και να ξεπεράσει μόνη της τα τεράστια οικονομικά προβλήματα που την ταλανίζουν.

Οι εξοπλισμοί του Κεμάλ

Την περίοδο που η Ελλάδα κλυδωνίζεται πολιτικά, οικονομικά και στρατιωτικά ο Κεμάλ ξεκινά τον επανεξοπλισμό του τουρκικού στρατού. Οι Σύμμαχοι, φανερά ενοχλημένοι από την απόφαση της Ελλάδας να τους αγνοήσει επιδεικτικά στο ζήτημα της επιστροφής του Κωνσταντίνου στη χώρα, συνάπτουν πλέον στρατιωτικές συμφωνίες με τον Κεμάλ, με τελικό αποτέλεσμα τον στρατιωτικό εξοπλισμό του τελευταίου.

Η ελληνική πλευρά, βλέποντας την νέα κατάσταση που έχει διαμορφωθεί, προχωρά σε αποκλεισμό στα παράλια της Μικράς Ασίας και ξεκινά να ψάχνει ενδελεχώς τα συμμαχικά ατμόπλοια που διέρχονται από εκεί. Σε έναν από αυτούς τους ελέγχους, το γαλλικό ατμόπλοιο “Εσπουάρ” και το ιταλικό “Αμπάτζια” συλλαμβάνονται καθώς μεταφέρουν πολεμικό υλικό. Η κίνηση αυτή των ελληνικών αρχών, όπως είναι λογικό, προκάλεσε την άμεση και έντονη δυσαρέσκεια των Συμμάχων. Υπό το βάρος των πιέσεων που ασκούνταν στην Ελλάδα, η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε όχι μόνο να απελευθερώσει τα 2 πλοία, αλλά να χρησιμοποιήσει και Έλληνες ναύτες προκειμένου να επαναφορτώσουν τα πλοία, τα οποία όπως ήδη αναφέρθηκε, μεταφέρουν στρατιωτικό υλικό με τελικό αποδέκτη τον Κεμάλ.

Μετά από το επεισόδιο αυτό, είναι πλέον ξεκάθαρο σε όλους πως η στάση των Συμμάχων έναντι της Ελλάδας έχει αλλάξει ριζικά. Στα πλαίσια μάλιστα της αλλαγής αυτής, οι Γάλλοι συνάπτουν συμφωνία με τους Τούρκους, μέσω της οποίας τους παραχωρούν την Κιλικία⁴⁶. Οι Άγγλοι με τη σειρά τους αρχίζουν να εγκαταλείπουν τη Μικρά Ασία, ενώ ακόμα και η Ρωσία ξεκινά να εφοδιάζει την Τουρκία με πολεμικό υλικό.

Μετά από όλα αυτά τα γεγονότα, καταλαβαίνουμε πως το ελληνικό στράτευμα στη Μικρά Ασία είναι πλέον εξαντλημένο, κακοπληρωμένο και χωρίς να διαθέτει τον απαραίτητο στρατιωτικό εξοπλισμό, την ίδια στιγμή όπου ο αντίπαλος του οργανώνεται και εφοδιάζεται στρατιωτικά με εξαιρετικά ταχείς ρυθμούς.

Ταυτόχρονα με τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς της Τουρκίας, ξεκινά από τον Κεμάλ ο συστηματικός διωγμός των Ελλήνων του Πόντου. Αποκορύφωμα των διωγμών

⁴⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 312.

αυτών είναι η σφαγή Ελλήνων και τελικά η λεηλασία της Τραπεζούντας, μιας πόλης όπου το ελληνικό στοιχείο είναι κυρίαρχο για χιλιάδες χρόνια⁴⁷.

Το ελληνικό στράτευμα, την περίοδο αυτή, διανύει την χειρότερη περίοδο του. Ο εξοπλισμός είναι ανεπαρκής, οι στρατιώτες είναι εξαντλημένοι και οι υποσχέσεις που είχαν δοθεί από την ελληνική κυβέρνησή τους για επιστροφή των στρατιωτών αυτών στα σπίτια τους, δεν πραγματοποιούνται. Την ίδια στιγμή, βλέποντας την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί, οι Σύμμαχοι πιέζουν την Ελλάδα να αποχωρήσει από τη Μικρά Ασία. Η ελληνική κυβέρνηση έχει να αντιμετωπίσει ένα νέο δίλημμα. Πρέπει να αποχωρήσει από τη Μικρά Ασία βλέποντας την δυσμενή κατάσταση που έχει διαμορφωθεί εγκαταλείποντας άπαξ και δια παντός τη Μεγάλη Ιδέα ή πρέπει να παραμείνει στην περιοχή με όποιο κόστος;⁴⁸

Μέσα σε αυτό το δυσμενές κλίμα, η Ελλάδα επιχειρεί να ξεφύγει από το δίλημμα που έχει παρουσιαστεί, κάνοντας ωστόσο μία ολέθρια για το μέλλον επιλογή. Η κυβέρνηση αποφασίζει, όχι μόνο να μην εγκαταλείψει τη Μικρά Ασία, αλλά να ξεκινήσει το ελληνικό στράτευμα να προελαύνει προς το εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Η απόφαση αυτή δημιουργεί ένα νέο ρήγμα στις τάξεις του ελληνικού στρατού, καθώς οι στρατιώτες αντί να επιστρέψουν στα σπίτια τους, όπως περίμεναν, τώρα διατάσσονται να απομακρυνθούν περισσότερο από αυτά.

Το μέτωπο πλέον έχει μεγαλώσει πολύ, τόσο που ο ελληνικός στρατός αδυνατεί να ανταποκριθεί καταλλήλως. Ο Παπούλας ζητά συνεχώς νέες ενισχύσεις και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να σημάνει γενική επιστράτευση στην Ελλάδα. Ενώ οι Σύμμαχοι πλέον έχουν αλλάξει την στάση τους απέναντι στην Ελλάδα, τόσο ώστε να ζητούν μέχρι και την αναθεώρηση της Συνθήκης των Σεβρών, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας Δημήτριος Γούναρης, συνοδευόμενος από στρατηγούς του επιτελείου, επισκέπτεται στη Σμύρνη. Λίγες ημέρες αργότερα, στις 30 Μαΐου 1921 αποβιβάζεται στη Σμύρνη και ο βασιλιάς Κωνσταντίνος. Η επίσκεψη του Γούναρη και του Κωνσταντίνου στη Σμύρνη έχουν περισσότερο συμβολικό χαρακτήρα, και στοχεύουν στο να εξυψώσουν το ηθικό του εξουθενωμένου ελληνικού στρατεύματος.

Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος, μάλιστα, θέλοντας να εμψυχώσει τους Έλληνες στρατιώτες, μιλά σε αυτούς λέγοντας τους τα εξής: *“Στρατιώται! Η φωνή της πατρίδος με εκάλεσε και πάλιν επί κεφαλής υμών. Δεχθήτε τον εγκάρδιον του βασιλέως σας χαιρετισμόν. Είμαι υπερήφανος δια σας. Δια την αποφασιστικότητα με την οποία αγωνίζεσθε τον απελευθερωτικόν της φυλής αγώνα εδώ όπου από αιώνων πνέει ο ελληνισμός. Δεν αγνοείτε*

⁴⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 315.

⁴⁸Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 316.

ποίας ευγενούς ιδέας είσθε υπέρμαχοι επί του ιερού τούτου εδάφους. Μάχεσθε υπέρ της ιδέας της ελληνικής, η οποία εδώ εγέννησε τον απaráμμυλον εκείνον πολιτισμόν, ο οποίος, ουδέποτε θα πάυση να προκαλή του κόσμου τον θαυμασμόν. Η ανδρεία σας εγγυάται του αγώνος την επιτυχίαν. Αι αρεταί σας εγγυώνται, ότι εκ των θυσιών και της νίκης σας θα αναθάλη εφάμιλλος προς εκείνον πολιτισμός. Και του πολιτισμού αυτού σεις θα είσθε οι δημιουργοί. Άξιοι των προγόνων θα κληροδοτήσετε εις τα παιδιά σας έργον αντάξιον και κείνων και υμών.

Στρατιώται! Επί το έργον. Όλοι ηνωμένοι. Με την καρδίαν πλήρη από την αγάπη προς την Ελλάδα μας, την μίαν και αδιαίρετον. Και από την αφοσίωσιν προς την αποστολήν αυτής την μεγάλην και αιωνίαν, της οποίας όλοι είμεθα όργανα. Εμπρός επί το έργον. Ο βασιλεύς σας είναι μαζί σας. Και σας οδηγεί εκεί όπου η επιταγή της πατρίδος μας καλεί όλους.

*Ο Υψιστος θα ευλογήσει τον δίκαιον αγώνα μας*⁴⁹.

Η επιχείρηση στο Σαγγάριο

Τον Αύγουστο του 1921 και συγκεκριμένα από τις 9 έως τις 29 Αυγούστου πραγματοποιείται η επιχείρηση στο Σαγγάριο, βόρεια των ποταμών Κατρατζή και Γεούκ. Ο ελληνικός στρατός ξεκινά την επιχείρηση αυτή με ενθουσιασμό και ορμή και σύντομα οι Τούρκοι εγκαταλείπουν τις θέσεις τους στο Καρά Χισάρ και στο Εσκή Σεχίρ. Ταυτόχρονα ηρωικές μάχες δίνονται στο Πολατλή και το Σεϊντί Γαζί, που θα μετατραπεί και σε αρχηγείο του ελληνικού στρατού.

Λόγω των βροχών και των κακών καιρικών συνθηκών, που ήρθαν νωρίτερα από το αναμενόμενο, θα δημιουργηθούν πολλά προβλήματα στο ελληνικό στράτευμα, κυρίως στον κρίσιμο τομέα του ανεφοδιασμού. Πλέον, τόσο οι στρατιώτες όσο και τα ζώα, είναι εξαντλημένοι εξαιτίας του κακού ανεφοδιασμού και των συνεχόμενων μεγάλων αποστάσεων που καλούνται να καλύψουν, οι οποίες πολλές φορές φθάνουν μέχρι και τα 40 χιλιόμετρα ημερησίως⁵⁰.

Το ψυχικό σθένος των Ελλήνων θα προκαλέσει τον θαυμασμό των ξένων, όπως ο Άγγλος ταγματάρχης Τζόνστον, ο οποίος παρακολουθεί την ελληνική εκστρατεία και αναφέρει πως “θεωρώ τους Έλληνες στρατιώτες σαν τους πρώτους στρατιώτες της Ευρώπης. Άυπνοι για νύχτες, ριγώντας, νηστικοί, ολιγαρκείς, πολεμούν σαν αληθινοί ήρωες”⁵¹. Στο ίδιο μήκος κύματος είναι και οι δηλώσεις του Μπομόν, ο οποίος ήταν ανταποκριτής για τον

⁴⁹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 319, 321.

⁵⁰Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 325.

⁵¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 325.

“Ημερήσιο Τηλέγραφο” του Λονδίνου και αναφερόμενος στους Έλληνες στρατιώτες, τονίζει πως “το συσσίτιο τους δεν θα ήταν αρκετό ούτε κατά το μισό για ένα Άγγλο στρατιώτη, και παρόλ’ αυτά η αντοχή τους είναι κάτι περισσότερο από αξιοθαύμαστη”⁵².

Παρά όμως τα διθυραμβικά αυτά λόγια, υπάρχει και η γνώμη των ίδιων των Ελλήνων στρατιωτών, οι οποίοι είναι πλέον εντελώς εξουθενωμένοι εξαιτίας των κακουχιών που έχουν περάσει και εξακολουθούν να περνάνε. Ένας απλός Έλληνας στρατιώτης, περιγράφοντας την τραγική για αυτούς κατάσταση, λίγο καιρό μετά των τέλος των επιχειρήσεων, χαρακτηριστικά αναφέρει: “Καλά, θα πηγαίναμε στην Άγκυρα πολεμώντας. Μα με ποια πόδια θα γυρίζαμε; Καλά θα ‘ταν να μας άφηνε στον τόπο το βόλι. Αν μας τραυμάτιζε όμως βαριά; Νοσοκομειακά αυτοκίνητα δεν υπήρχαν, παρά 4-5 όλα κι όλα ιταλικά Fiat. Όλοι το είχαμε πλέον καταλάβει ότι το παιχνίδι χάθηκε. Ο Κεμάλ μεγάλωνε και μεις μικραίναμε”⁵³.

Με το πρόβλημα του ανεφοδιασμού συνεχώς να μεγαλώνει και την αντίδραση των Τούρκων συνεχώς να κλιμακώνεται η ελληνική πορεία, προς την Άγκυρα, θα διακοπεί. Έτσι, στα τέλη Αυγούστου, η επιχείρηση αυτή, η οποία είχε ξεκινήσει εντυπωσιακά, θα τερματιστεί.

Η επιχείρηση αυτή ήταν τόσο σημαντική, όπως αυτό φαίνεται και από τη μαρτυρία μιας Ελληνίδας από την Άγκυρα, η οποία ως αυτόπτης μάρτυρας όλων αυτών των γεγονότων, διηγείται: “Ήμαστε στο ίδιο σπίτι, όταν οι έλληνες έφθασαν στο Πολατλή, δεύτερο σιδηροδρομικό σταθμό Αγκύρας. Επί δέκα οχτώ ημέρες ακούαμε τα κανόνια τους. Είχαμε τρελαθεί απ’ τη χαρά μας, πως τελείωσαν τα βάσανά μας. Οι Τούρκοι επί τρεις μήνες με κάθε μέσο μεταφορικό, νύχτα μέρα, έφενγαν σαν μια σειρά αλυσίδα, άνθρωποι και αμάξια και ζώα ειδών, ειδών ολόκληρη νηπομπομή έβλεπες. Τραβούσαν προς τη μεριά της Καισαρείας για να γλυτώσουν. Άλλοι πάλι μας παρακαλούσαν να τους κρύψουμε, βλέπετε τα πράγματα άλλαξαν, ό,τι έκαμαν σ’ εμάς τα πληρώνανε τώρα. Είχαν πάθει τέτοιο ηθικό κλονισμό που έλεγαν φανερά, ας έλθει ένας άλλος αρχηγός και ας είναι όποιος θέλει, δεν αντέχομε άλλο. Δεν είχε μείνει κανείς στην πόλη, παντού ερήμωσι, βλέπαμε στους δρόμους στρατιώτες με το όπλο στο χέρι να ζητούν από μας μια φέτα ψωμί, ένα κουπάκι νερό και πανικόβλητοι να γυρνούν από δρόμο σε δρόμο. Μερικά μόνον αυτοκίνητα σπάνια, των βουλευτών για την τελευταία ώρα ήσαν μπροστά στην πόρτα τους. Κι ένα πρωί, φθάνει ένα ελληνικό αεροπλάνο, πάνω στον σταθμό και βομβαρδίζει. Επέτυχε τον στόχο του, η βόμβα έπεσε μέσα στο οπλοποιείο και άρχισε μια έκρηξη φοβερή. Μέσα σε λίγα λεπτά ο μισός ουρανός σκέπασε από μαύρα σύννεφα. Τα σπίτια μας συθέμελα κουνιόντουσαν, τα τζάμια μας τρίζανε να σπάσουν... οι τουρκάλες φοβισμένες

⁵²Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 325.

⁵³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 326.

τρέχανε σε χριστιανικά σπίτια να κρυφθούν και λέγανε 6 ώρες μετά τον βομβαρδισμό, έρχονται τα στρατεύματα. Και εάν δεν είχανε τον αιώνιο διχασμό τους οι έλληνες μ' ένα μπαστούνι θα έμπαιναν στην Άγκυρα. Τι έγινε έξαφνα; Όλα σταμάτησαν, σίγησαν τα κανόνια, ένας ψίθυρος μεταξύ των χριστιανών ακούσθηκε, υποχώρησις...”⁵⁴.

Όπως ήδη αναφέρθηκε προηγουμένως, η αντεπίθεση των Τούρκων ήταν έντονη και συνεχώς κλιμακούμενη. Αυτό συνέβη διότι πρώτον υπήρχαν πάρα πολλοί στρατιώτες που εμπνευσμένοι από τον Κεμάλ, τον υπάκουαν τυφλά σε ό,τι και αν αυτός ζητούσε και δεύτερον διότι δεν υπήρχε η δυνατότητα υποχώρησης. Οποιαδήποτε υποχώρηση είχε πλέον απαγορευθεί και για το λόγο αυτό, πολλοί ήταν οι Τούρκοι στρατιώτες, οι οποίοι τουφεκίσθηκαν επειδή παράκουσαν την ρητή αυτή διαταγή. Παρά το τεταμένο κλίμα, που έχει δημιουργηθεί, το ελληνικό στράτευμα κατόρθωσε να επιστρέψει συντεταγμένο και με ηρεμία στο Εσκή Σεχίρ.

Ο τερματισμός της επιχείρησης στο Σαγγάριο θα σημάνει και το τέλος της ελληνικής προέλασης. Το μέτωπο το οποίο πλέον έχει δημιουργηθεί είναι πολύ μεγάλο για τον ελληνικό στρατό, ο οποίος έχει φθάσει στα όρια της εξάντλησης και για το λόγο αυτό μεγαλώνει η δυσαρέσκεια στις τάξεις του και χαλαρώνει η πειθαρχία. Την ίδια στιγμή ο Κεμάλ, άρτια εξοπλισμένος έχει αναθαρρήσει και ξεκινά τη δική του αντεπίθεση.

Η επιχείρηση στο Σαγγάριο σηματοδοτεί και την αρχή του τέλους για την ελληνική παρουσία στη Μικρά Ασία. Η επιχείρηση αυτή, η οποία σύμφωνα με την κυβέρνηση πραγματοποιήθηκε προκειμένου να εξουδετερωθεί ο Κεμάλ, και να ενισχυθεί το ελληνικό φρόνιμα στη Μικρά Ασία, είχε τελικά τα αντίθετα αποτελέσματα, υποχώρηση του ελληνικού στρατού και πλήρης πλέον απροθυμία εκ μέρους του για νέες επιχειρήσεις⁵⁵.

Ακόμα και οι Σύμμαχοι, εκφράζονται πλέον ξεκάθαρα για το θέμα της Μικράς Ασίας, με το Γάλλο Πρωθυπουργό Μπριάν να δηλώνει κυνικά πως “*η συνθήκη των Σεβρών είναι πια ανύπαρκτη, το μόνο που απομένει δε είναι η σύνταξη μιας άλλης συνθήκης*”⁵⁶.

Ακόμη και ο αρχηγός Στρατιάς, Παπούλας, αναγνωρίζει τη δυσμενή κατάσταση που έχει διαμορφωθεί και την αδυναμία του ελληνικού στρατού να ανταποκριθεί πλέον καταλλήλως στα καθήκοντά του. Χαρακτηριστικά για το θέμα αυτό, σε μία επιστολή που συντάσσει στις 8 Σεπτεμβρίου 1921 αναφέρει: “*Ο στρατός ημών κατόπιν εννεαετούς πολέμου έχει υποστεί σοβαράν μείωσιν κυρίως από απόψεως στελεχών και δη των καλυτέρων, εξ ου η συνοχή εν τη διοικήσει έχει μειωθή. Κατά τας δύο τελευταίας επιχειρήσεις ο στρατός εν τω*

⁵⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 331.

⁵⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 348.

⁵⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 348.

συνόλω του υπήρξεν αξιοθαύματος. Αλλ' η αντίληψις της Στρατιάς είναι ότι δεν θα ήτο φρόνιμον να ζητηθή τι πλέον παρ' αυτού.

*Δια τους λόγους τούτους φρονώ ότι επιβάλλεται η ταχεία περαίωσις της Μικρασιατικής εκστρατείας*⁵⁷.

Η πολύ κακή κατάσταση που υπάρχει πλέον στο στράτευμα, και το αίσθημα δυσφορίας που υπάρχει διάχυτο, φαίνεται και από μία επιστολή που συντάξε ο στρατηγός Πολυμενάκος στις 15 Οκτωβρίου 1921 και στην οποία αναφέρει: *“Αθρόαι επακολουθούσι αιτήσεις αξιωματικών παντός βαθμού περί μεταθέσεως εις το εσωτερικόν διότι βλέπουσι ότι ουδεμία απολύτως γίνεται διάκρισις μεταξύ εκείνων οίτινες απολαύουσι όλης της ραστώνης και χλιδής και οίτινες δεν εφραντάσθησαν καν τας εκ του σκληρού αγώνος συγκινήσεις, και εκείνων οίτινες υφίστανται όλας τας ταλαιπωρίας και ακαμάτως αυθημερόν εργαζόμενοι σφυρηλατούσι το μεγαλείον της πατρίδος ημών*⁵⁸.

Η Ελλάδα έχει πλέον μείνει μόνη, χωρίς τη στήριξη των Συμμάχων, να διαχειριστεί ένα μέτωπο 800 χιλιομέτρων, διαθέτοντας έναν στρατό εξουθενωμένο και εντελώς απρόθυμο για νέες επιχειρήσεις. Η αντίστροφη μέτρηση για τη Μικρασιατική καταστροφή έχει ξεκινήσει, και τώρα είναι φανερό όσο ποτέ προηγουμένως πως δεν υπάρχει κάποιος που να μπορεί να κάνει το οτιδήποτε προκειμένου να την αποτρέψει.

⁵⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 347.

⁵⁸Κ. Φωτιάδης, *Η Μικρασιατική Καταστροφή*, Αθήνα 2008, τ. 2, σ. 345.

Γ' Κεφάλαιο – 1922

Η κατάσταση στο ελληνικό στράτευμα

Όπως έχει ήδη αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, μετά την επιχείρηση στο Σαγγάριο, ο ελληνικός στρατός βρίσκεται σε εξαιρετικά δεινή κατάσταση, εξαντλημένος και με παντελή έλλειψη επιθυμίας για νέες επιχειρήσεις. Το ελληνικό στράτευμα διαφέρει πολύ πλέον από ένα στράτευμα το οποίο είναι άρτια εξοπλισμένο, ξεκούραστο και έτοιμο για νέες επιχειρήσεις και καταλήψεις νέων εδαφών.

Σε μία επιστολή που συντάσσει ο διοικητής στρατιάς Μικράς Ασίας, Παπούλας, προς τον Υπουργό Στρατιωτικών της Ελλάδας, στις 12 Φεβρουαρίου 1922, περιγράφεται η κατάσταση στην οποία βρίσκεται πλέον το ελληνικό στράτευμα. Στην επιστολή αυτή ο Παπούλας αναφέρει: *“Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω ότι οι εις το Εσωτερικόν από οιαδήποτε αδεία απερχόμενοι αξιωματικοί και οπλίται της Στρατιάς κατά κανόνα επιτυχάνουσι παράτασιν τούτων παρά τας κατ’ επανάληψιν υμών εκδοθείσας επί του αντικειμένου τούτου αυστηράς διαταγάς.*

Το τοιούτον, ανεξαρτήτως της δυσφορίας ην γεννά μεταξύ των Αξιωματικών και οπλιτών της Στρατιάς κατά των δια τοιούτου εν τω εσωτερικώ παραμενόντων συναδέλφων των και ων επί ματαίω αναμένουσι την επάνοδον, προκαλεί και εξέγερσιν κατ’ αυτής της Κεντρικής Υπηρεσίας.

Εν προκειμένω δεν παραλείπω να προσθέσω ότι η Στρατιά έλαβε το μέτρον της χορηγήσεως αδειών στηριχθείσα εις την παρά της Κεντρικής Υπηρεσίας λήψιν αυστηρών μέτρων προς ταχεία επάνοδον των αδειούχων, ήδη όμως δια των χορηγουμένων παρατάσεων ου μόνον εκμηδενίζονται αι προθέσεις της Στρατιάς περί της αποστολής εκ περιτροπής εις άδειαν όσω το δυνατόν περισσοτέρων αξιωματικών και οπλιτών αλλά επί πλέον δημιουργείται και κίνδυνος διασαλεύσεως και αυτής της πειθαρχίας εκ μέρους εκείνων, οίτινες παρατηρούσι μετά πικρίας ότι ματαιούνται η εις άδειαν αποστολή των.

Παρακαλώ όπως λαμβάνοντες υπ’ όψιν την σοβαρότητα της καταστάσεως εκδώσητε σχετικές διαταγάς”⁵⁹.

Η επιστολή αυτή του Παπούλα έρχεται να καταδείξει το πρόβλημα που υπάρχει στο στράτευμα, καθώς σχεδόν όλοι επιθυμούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους, πράγμα το οποίο όμως δεν συμβαίνει.

⁵⁹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 347.

Η πειθαρχία στο ελληνικό στράτευμα έχει πλέον εξασθενήσει τόσο ώστε πλέον απειλείται η συνοχή του. Το αρνητικό αυτό κλίμα συνεχώς επιδεινώνεται και διάφορες φήμες, ψευδείς τις περισσότερες φορές, έρχονται να επιδεινώσουν την τεταμένη αυτή κατάσταση. Προσπαθώντας να περιορίσει το αρνητικό κλίμα που συνεχώς εξαπλώνεται, και την εικόνα αποσύνθεσης που όλο και μεγαλώνει εντός του στρατεύματος, ο Παπούλας συντάσσει νέα επιστολή, στις 22 Απριλίου 1922, απευθυνόμενος στους διοικητές των Σωμάτων Στρατού και αναφέρει: “Στρατηγέ μου,

Επειδή κατ’αυτάς ποικίλαι αδέσποτα φήμαι κυκλοφορούν και των οποίων ουδόλως απίθανον να γίνεται ουχί ειλικρινής εκμετάλλευσις, περί δήθεν πολιτικής ζυμώσεως, αφορώσαι την τύχην της Μ. Ασίας και ότι της κινήσεως ταύτης ηγούμαι ο ίδιος, καταστήσετε γνωστόν εμπιστευτικώς εις άπαντας τους υφ’ υμάς Αξιωματικούς, δια καταλλήλου ανακοινώσεως, ότι αν εν των κυριοτέρων καθηκόντων παντός στρατιώτου είναι το αμύνεσθαι περί πατρίς, είναι όμως και πρωτίστη υποχρέωσις του ιδίου και να εκτελή το υπέρτατον τούτο καθήκον και να πίπτη μόνον πειθόμενος εις τα ρήματα και τα κελεύσματα του Κράτους.

Άνευ της απαρεγκλίτου εφαρμογής της δευτέρας ταύτης αρχής, είναι αδύνατον να νοηθή η πρώτη.

Ακολουθών όθεν ως αληθής και πιστός στρατιώτης τα δόγματα ταύτα, θεωρώ τους τοιαύτα διαδίδοντας ως παραπλανωμένους, αν μη ως ανειλικρινείς και ασυνεπείς προς τας υποχρεώσεις των. Φρονώ ότι ουδενός διαφεύγει την προσοχήν των. Φρονώ ότι ουδενός διαφεύγει την προσοχήν ποίου ολέθρου θα καθίστατο πρόξενος η επικράτησις και πραγματοποίησις τοιούτων ιδεών, αίτινες ασφαλώς θα παρέλυσον την πειθαρχίαν και θα ενέσπειρον την διαίρεσιν και αποσύνθεσιν εις τας τάξεις της συμπαγούς νυν Στρατιάς. Καταλληλοτέραν ευκαιρίαν δεν θα ηδύνατο να παρουσιάσωσιν οι τοιαύτα προτιθέμενοι, εις τον έναντι ημών караδοκούντα εχθρόν, ίνα επιπέση εναντίον μας και επιτύχη εκείνο όπερ σήμερα λόγω της ενώσεως και της πειθαρχίας μας ούτε να φαντασθή τολμά.

Η Κυβέρνησις της χώρας και οι ηγέται του Στρατεύματος ουδενός ανευθύνου υστερούν εις πατριωτισμόν και εθελουσίαν καιεστέ απολύτως βέβαιοι ότι ουδέν θα παραλείψουν δυνάμενον να εξασφαλίσει δίκαιαν ειρήνην και ασφάλειαν εις τους απολυτρωθέντας αδελφούς μας.

Όθεν συνιστώ εις πάντας όπως ου μόνον κωφεύουσιν εις τοιούτου είδους καταστρεπτικάς προωθήσεις, αλλά και να καταγγέλωσι τους εις τοιαύτα ασχολουμένους, παρακαλώ δε όπως γνωρίσητε αυτοίς ότι πάσαν επί τούτου προκειμένου παράβασιν περιερχομένην εις την αντίληψιν μου θέλω πατάει κατά το μάλλον αμείλικτον και

παραδειγματικόν τρόπον. Εις ουδένα δεν θα επιτρέψω, όπου και να ίσταται ούτος, ίνα δια τοιούτων, εκνόμων ενεργειών διακυβένυση τα μέχρι τούδε δια τόσων θυσιών κτηθέντα.

Μη παραλείψητε δε να υπομνήσετε ότι μόνον η απόλυτος υπακοή και πειθαρχία εις τας διαταγάς των ανωτέρων των, οίτινες μέχρι τούδε ωδήγησαν νικηφόρως εις τόσας λαμπράς μάχας και των οποίων αι διαταγαί απορρέουσιν εκ των προθέσεων και των κελευσμάτων των ηγητόρων του Κράτους, μόνη αυτή είναι ικανή να οδηγήσει εις την δόξαν και τον ασφαλή λιμένα της δικαίας ειρήνης⁶⁰.

Τα προβλήματα στο στράτευμα είναι τεράστια, και δεν φαίνεται πως υπάρχει πιθανός τρόπος προκειμένου αυτά να λυθούν. Για το σκοπό αυτό, συντάσσεται άλλη μία επιστολή, μία από τις πολλές, η οποία τονίζει τα σοβαρά προβλήματα που παρουσιάζονται στις τάξεις του ελληνικού στρατεύματος, με κυριότερο την εξάντληση που παρατηρείται και την ανάγκη των αξιωματικών και των οπλιτών να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Η επιστολή αυτή συντάσσεται από τον υποστράτηγο και διευθυντή της 2^{ης} Μεραρχίας, Γ. Βαλέττα και ως αποδέκτη έχει τον Επιτελάρχη Στρατιάς. Στην επιστολή αυτή ο Βαλέττας αναφέρει: “Σεβαστέ μου Στρατηγέ,

Επιτρέψατέ μοι να σας απασχολήσω με μερικά ζητήματα τα οποία είναι ανάγκη να ληφθώσι ταχέως και ριζικώς προς συγκράτησιν του ηθικού του στρατεύματος εις το ύψος το οποίον απαιτώσιν αι περιστάσεις ας το έθνος διέρχεται.

1) Παρ’ όλα τα επανειλημμένως λεχθέντα υπάρχωσι πάντοτε εν τω εσωτερικώ αξιωματικοί οίτινες δύνανται να προσφέρωσι επωφελείς υπηρεσίας εις το μέτωπον, ούτοι πάντες συμφώνως ταις υμετέραις υποδείξεσι, δέον τάχιστα να έλθωσιν ενταύθα προς συμπλήρωσιν των υπάρχόντων κενών και την εν μέρει ανακούφισιν των συναδέλφων των, ων οι σχόντες μείζονα υπηρεσίαν μετώπου δέον να τοποθετηθώσιν εις το εσωτερικόν.

Πάντες οι λοιποί αξιωματικοί του εσωτερικού, εκτός των εχόντων εισέτι ανάγκην θεραπείας τραυμάτων, να αποστρατευθώσι. Εξαιρέσιν του ανωτέρου κανόνος δέον να αποτελέσωσι μόνον ισάριθμοι τινές αξιωματικοί του εσωτερικού, επί κεφαλής σοβαρών Υπηρεσιών, οίτινες ένεκα της πείρας και ειδικότητος αυτών, δεν είναι δυνατόν να αντικατασταθώσιν άνευ βλάβης της υπηρεσίας. Ο αριθμός όμως αυτών δεν είναι δυνατόν παρά να είναι ελάχιστος.

2) Οι στρατιώται γνωρίζουσι καλώς ότι μέγας αριθμός λιποτακτών, ανυποτάκτων και παραβιασάντων τας αδειάς των ευρίσκεται εν τω εσωτερικώ ων πλείστοι, τις οίδη υπό τίνα σκέπην, εξακολουθώσιν εν πάση ησυχία τα ειρηνικά των έργα. Αι πληροφοροίαι αύται τους

⁶⁰Χ. Νεράντζης, Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 358.

εξαγριώνουσι διότι διαβλέπωσιν άνισον κατανομήν των βαρών τούθ' όπερ ελεύθερος λαός δύναται να ανεχθή.

Δι' ουιουδήποτε μέσου, και δι' αυτού έτι του εκτοπισμού των οικογενειών των, οι απάτριδες ούτοι δέον να εξαναγκασθώσι προς εκτέλεσιν των καθηκόντων των.

3) Τέλος είναι τα χρηματικά ζητήματα. Αν και προ καιρού εφηρμόσθη το καταναγκαστικόν δάνειον, εν τούτοις τα αποστελλόμενα ημίν ποσά είναι ολιγώτερα ή προ της εφαρμογής του. Ο αξιωματικός, μη δυνάμενος να αποστείλει χρήματα εις την στερουμένην οικογένειάν του, ο στρατιώτης μη δυνάμενος να αγοράση καπνόν ον η υπηρεσία προ πολλού έπαυσε να χορηγή, δεν είναι δυνατόν απερισπάστως να αφοσιώνται εις το καθήκον των.

Σημειωτέον ότι αξιωματικοί μεταβάντες εις άδειαν επληρώθησαν παρά ταμείων του εσωτερικού και τον μισθόν Μαρτίου, ημείς δε δεν τον έχομεν καταβάλει εις τα πλείστα Σώματα ούτε τον Ιανουάριον. Δεν υπάρχει ανάγκη να τονίση τις ποία συμπεράσματα έκαστος των ενταύθα εξάγει εξ της καταστάσεως ταύτης.

Ταύτα είναι τα κυριότερα σημεία άτινα ήθελον να τονίσω, Στρατηγέ μου. Γνωρίζω καλώς ότι πάντα τα ανωτέρω απετέλουν και αποτελώσι την κυριωτάτην υμών φροντίδα και ότι παν μέσον μετεχειρισθήτε προς θεραπείαν των ατόπων τούτων. Δια της παρούσης μου επιθυμώ, ως αμέσως παρά το στράτευμα ευρισκόμενος, να τονίσω ότι όσον επιτακτικώτερον απαιτήσετε την ταχείαν λήψιν των απαιτουμένων αυστηροτάτων μέτρων, επί τοσοούτον μεγαλυτέραν ανακούφισιν, θα παράσχητε εις τους μαχητάς του μετώπου⁶¹.

Η επιχείρηση στην Κωνσταντινούπολη

Βλέποντας το κλίμα που έχει διαμορφωθεί, η ελληνική κυβέρνηση προσπαθεί να επιτύχει από τις αρχές Μαΐου μία ανακωχή με την Τουρκία, κάτι το οποίο όμως δεν φαίνεται να είναι εφικτό. Παρά την απογοητευτική και τραγική κατάσταση που πλέον παρουσιάζει το ελληνικό στράτευμα, η ελληνική κυβέρνηση θα λάβει μία παράτολμη και εξαιρετικά λανθασμένη απόφαση.

Η ελληνική κυβέρνηση οργανώνει μία νέα επιχείρηση, αυτή τη φορά προς την Κωνσταντινούπολη, καθώς θεωρεί πώς μόνο μία τέτοια κίνηση πίεσης προς την Τουρκία, θα την εξανάγκαζε να δεχθεί την εκχειρία που προτείνει η Ελλάδα. Για το σκοπό αυτό, πραγματοποιούνται αλλαγές σε κάποιες μονάδες του στρατού. Διοικητής της Στρατιάς Θράκης πλέον αναλαμβάνει ο αντιστράτηγος Χατζηνανέστης, στη θέση του Μομφεράτου, ενώ

⁶¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 358.

λίγο αργότερα η Στρατιά εντάσσεται στη Στρατιά Μικράς Ασίας και μετονομάζεται σε Δ' Σώμα Στρατού⁶². Η κίνηση αυτή της ελληνικής κυβέρνησης μόνο αρνητικές συνέπειες θα μπορούσε να έχει, καθώς με τη νέα αυτή επιχείρηση, μεγαλώνει και άλλο το ήδη χαοτικό μέτωπο το οποίο υφίσταται και δημιουργεί νέα κενά σε αυτό.

Ο Χατζηανέστης θεωρούσε πως η νέα αυτή επιχείρηση δεν θα επιβάρυνε το μέτωπο της Μικράς Ασίας και πως ο μόνος τρόπος για να διασφαλιστεί η επιτυχία στην περιοχή αυτή, ήταν μέσω της επιχείρησης στην Κωνσταντινούπολη. Χαρακτηριστικά, για το θέμα αυτό τοποθετείται πως *“η επίλυση του Μικρασιατικού ζητήματος δεν βρίσκεται στην Μικρασία, αλλά εξαρτάται από την τύχη της Κωνσταντινούπολης και των Στενών”*⁶³.

Παρά τις μεγάλες προσδοκίες, που υπάρχουν για την επιχείρηση στην Κωνσταντινούπολη και τις ετοιμασίες που έχουν γίνει για αυτή, η επιχείρηση τελικά θα ματαιωθεί. Αιτία είναι η αντίδραση των Συμμάχων, όταν ενημερώθηκαν στις 14 Ιουλίου μέσω διακοίνωσης από την Ελλάδα, για την νέα αυτή πολεμική κίνηση της χώρας.

Η επιχείρηση στην Κωνσταντινούπολη, λοιπόν, ακυρώνεται, και το γεγονός αυτό προκαλεί μεγάλη δυσφορία στην Ελλάδα, καθώς μία επιτυχία στην νέα αυτή επιχείρηση, θα αναπτέρωνε το πεσμένο ηθικό του ελληνικού στρατεύματος. Λίγες μέρες αργότερα και συγκεκριμένα στις 13 Αυγούστου, το ελληνικό στράτευμα πληροφορείται προς ο Κεμάλ έχει δώσει διαταγή για συντεταγμένη επίθεση σε ολόκληρο το εύρος του μικρασιατικού μετώπου⁶⁴.

Η διάλυση του ελληνικού στρατεύματος στη Μικρά Ασία

Η διαταγή που έχει δώσει ο Κεμάλ, στα μέσα Αυγούστου, γίνεται πραγματικότητα. Η Τουρκία εξαπολύει σφοδρή επίθεση εναντίον του ελληνικού στρατεύματος, σε ολόκληρη τη Μικρά Ασία. Η κακή κατάσταση, στην οποία βρισκόταν το ελληνικό στράτευμα και το μεγάλος εύρος που καλούνταν να υπερασπιστεί, έχει ως άμεσο αποτέλεσμα τη διάλυση του μικρασιατικού μετώπου. Μέσα σε μία μόλις ημέρα ολόκληρες μονάδες αποκόπτονται από άλλες, κάποιες άλλες διαλύονται και υποχωρούν. Κατά τη διάρκεια την γενικευμένης αυτής επίθεσης, πολλοί Έλληνες στρατιώτες και αξιωματικοί συλλαμβάνονται.

Η υποχώρηση του ελληνικού στρατεύματος ήταν άμεση και στις περισσότερες περιπτώσεις άτακτη. Ταυτόχρονα με την υποχώρηση του στρατού, τεράστιος αριθμός άμαχου

⁶²Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 366.

⁶³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 366.

⁶⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 367.

πληθυσμού βρίσκεται πανικόβλητος στο μέσο των εξελίξεων. Ο ελληνικός στρατός εκδίδει διαταγή, και καλεί τον άμαχο πληθυσμό να συγκεντρωθεί στη χερσόνησο της Ερυθραίας και στην περιοχή του Τσεσμέ. Από εκεί, υπό την προστασία των θωρηκτών του ελληνικού πολεμικού ναυτικού, θα μεταφερθούν με μεταγωγικά στη Χίο και τη Λέσβο⁶⁵.

Η διάλυση του μικρασιατικού μετώπου και η υποχώρηση του ελληνικού στρατεύματος είναι πλέον ολοκληρωτική. Κατά συνέπεια, το Α' και Β' Σώμα Στρατού εγκαταλείπουν τις θέσεις τους και φεύγουν από τη Μικρά Ασία. Το ίδιο συμβαίνει και με το Γ' Σώμα Στρατού το οποίο εγκαταλείπει το Πάνορμο.⁶⁶

Λίγους μήνες πριν την γενική επίθεση που εξαπολύει ο Κεμάλ, στη Σμύρνη ο αρχιστράτηγος Παπούλας και ο ύπατος αρμοστής Στεργιάδης ασχολούνται με κατηγορίες που αφορούν το μητροπολίτη Σμύρνης, Χρυσόστομο. Αιτία είναι η αναγνώριση από τον τελευταίο, του Μελέτιου Μεταξάκη ως οικουμενικού πατριάρχη κάτι το οποίο η ελληνική κυβέρνηση δεν επιθυμεί. Βλέποντας την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί, ο αντιστράτηγος Παπούλας υποβάλει την παραίτησή του. Να τονίσουμε πως ο Παπούλας μήνες νωρίτερα είχε ζητήσει την αυτονομία της Μικράς Ασίας, κάτι το οποίο είχε απορρίψει η ελληνική κυβέρνηση.

Μάλιστα, ο Πρωθυπουργός της Ελλάδας, Γούναρης, είχε ζητήσει τον Μάρτιο του 1922, τη γνώμη του Παπούλα για το αν πρέπει να εκκενωθεί η Μικρά Ασία και είχε λάβει την εξής απάντηση: *“Κατόπιν των θυσιών εις τας οποίας υπεβλήθη το ελληνικόν Κράτος εν Μικρά Ασία, δεν δυνάμεθα να εγκαταλείψωμεν την Μικράν Ασίαν. Εάν όμως η Κυβέρνησις είναι ηναγκασμένη λόγω του αδιεξόδου εις το οποίον ευρίσκεται το ζήτημα, να εγκαταλείψη και να εκκενώση την Μικράν Ασίαν, παρακαλώ να μου επιτρέψει να ανακηρύξω την αυτονομίαν της Μικράς Ασίας, άλλως να με αντικαταστήσει”*⁶⁷.

Η παραίτηση Παπούλα δεν γίνεται αποδεκτή και την ίδια στιγμή ο ύπατος αρμοστής, Στεργιάδης, παροτρύνει την Επιτροπή Μικρασιατικής Άμυνας να χρησιμοποιήσουν όσα χρήματα διαθέτουν προκειμένου να ενισχυθούν οι οικογένειες των στρατιωτών. Μέσα σε όλα αυτά τα γεγονότα προκαλείται, όπως είναι φυσικό πολιτική αστάθεια στην Ελλάδα. Αρχικά, ο Στράτος διαδέχεται το Γούναρη στην Πρωθυπουργία και λίγο αργότερα δημιουργείται ένας συνασπισμός Γούναρη και Στράτου με επικεφαλής τον Πρωτοπαπαδάκη⁶⁸. Τελικά και λίγο πριν φτάσουμε στον Αύγουστο του 1922, ο Παπούλας παραιτείται και στη θέση του τοποθετείται ο στρατηγός Χατζηανέστης.

⁶⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 367.

⁶⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 367.

⁶⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 371.

⁶⁸Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 371.

Η καταστροφή της Σμύρνης

Η γενικευμένη επίθεση του Κεμάλ έχει πλέον ξεκινήσει και ο ελληνικός στρατός φαντάζει ανίσχυρος να αντιδράσει. Την στιγμή αυτή στη Σμύρνη, υπάρχει ο στόλος των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων. Η Αγγλία βρίσκεται εκεί με τη ναυαρχίδα της “Σιδερένιος Δούκας”, το θωρηκτό “Δόξα”, και τα καταδρομικά “Ευρώπη” και “Περιπέτεια”, η Ιταλία με τη ναυαρχίδα της “Ντουίλιο”, τα καταδρομικά “Πιεμόντε” και “Ιούλιος Καίσαρας” και με μερικές τορπιλάκατους⁶⁹. Η Γαλλία την ίδια στιγμή βρίσκεται στη Σμύρνη με τη ναυαρχίδα της “Δημοκρατία”, το θωρηκτό “Ερνέστ Ρενάν”, με ένα καταδρομικό και 2 τορπιλοβόλους και τέλος η ΗΠΑ με το υπερθωρηκτό “Αριζόνα” και μερικά μικρότερα καταδρομικά⁷⁰.

Μέσα σε όλα αυτά τα γεγονότα, και με ορατή την καταστροφή που έρχεται, ο μητροπολίτης Σμύρνης απευθυνόμενος στους Σμυρνιούς, λέει: *“Αδελφοί μου, η ώρα είναι δεινή, αλλά και ο θεός είναι μεγάλος. Έχετε πίστιν εις Αυτόν. Δοκιμαζόμεθα, αλλά ας μην ολιγοπιστώμεν”*⁷¹.

Οι ενισχύσεις που είχε υποσχεθεί ο Υπουργός Εξωτερικών, Θεοτόκης, δεν καταφθάνουν ποτέ στη Σμύρνη, και ακολουθεί την κυβερνητική εντολή που κυνικά ανέφερε: *“...να μην περάσει ο βενιζελικός αυτός συρφετός στο ελεύθερο ελληνικό βασίλειο”*⁷². Οι Έλληνες της Μικράς Ασίας μένουν μόνοι, χωρίς κάποια ιδιαίτερη βοήθεια από την ελληνική κυβέρνηση.

Παρά την πεποίθηση του Χατζηανέστη πως οι Τούρκοι δεν θα μπορέσουν να μπουκώσουν στη Σμύρνη ούτε σε 10 μήνες, λίγες μέρες αργότερα, και συγκεκριμένα στις 25 Αυγούστου 1922, ο ίδιος μεταφέρει σε πλοίο το αρχηγείο του. Τα ελληνικά στρατεύματα έχουν πλέον αποχωρήσει από τη Μικρά Ασία και οι Έλληνες πρόσφυγες προσπαθούν εναγωνίως να επιβιβαστούν σε πλοία προσκειμένου να σωθούν.

Ο μητροπολίτης Σμύρνης, Χρυσόστομος, τις δραματικές αυτές ώρες προσπαθεί να περισώσει ό,τι μπορεί. Στις 25 Αυγούστου, συντάσσει μία επιστολή με αποδέκτη το Βενιζέλο, στην οποία και απαριθμεί τους λόγους και τις αιτίες που φτάσαμε στην καταστροφή αυτή και τον καλεί να πράξει ό,τι μπορεί, ακόμα και τώρα, προκειμένου να αποφευχθεί η επικείμενη καταστροφή. Χαρακτηριστικά αναφέρει: *“Εν Σμύρνη τη 25 Αυγούστου 1922*

Αγαπητέ φίλε και αδελφέ, κ. Ελευθέριε Βενιζέλε,

⁶⁹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 372.

⁷⁰Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 372.

⁷¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 372.

⁷²Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 372.

Επέστη η μεγάλη στιγμή της μεγάλης εκ μέρους Σας χειρονομίας. Ο ελληνισμός της Μικράς Ασίας, το ελληνικόν κράτος αλλά και σύμπαν το ελληνικόν Έθνος καταβαίνει πλέον εις τον Άδην από του οποίου καμμία πλέον δύναμις δεν θα δυνηθή να το αποβιβάση και το σώση.

Της αφαντάστου ταύτης καταστροφής βεβαίως αίτιοι είναι οι πολιτικοί και προσωπικοί Σας εχθροί, πλην και Υμείς φέρετε μέγιστον της ευθύνης βάρος δια δυο πράξεις Σας.

Πρώτον διότι απεστείλατε εις Μ. Ασίαν ως ύπατον αρμοστήν ένα τούτ' αυτό παράφρονα και εγωιστήν. Και δεύτερον διότι πριν αποπερατώσητε το έργον Σας και θέσητε την κορωνίδα και το επιστέγασμα επί του ανεγερθέντος αφαντάστως ωραίου και μεγαλοπρεπούς δημιουργήματός Σας, της καταθέσεως των θεμελίων της περικλεεστάτης ποτέ Βυζαντινής μας Αυτοκρατορίας, είχατε την ατυχή και ένοχον έμπνευσιν να διατάξητε εκλογάς κατ' αυτάς ακριβώς τας παραμονάς της εισόδου Σας, εις Κωνσταντινούπολιν και της καταλήψεως αυτής υπό του ελληνικού στρατού προς εκτέλεσιν της – οίμοι – δια παντός καταστραφείσης Συνθήκης των Σεβρών.

Αλλά γέγονεν ο γέγονεν!

Ακόμη όμως υπήρχε καιρός αν όχι να σωθή η Συνθήκη των Σεβρών, αλλά τουλάχιστον να μην καταστραφεί τελείως, το ελληνικόν Έθνος δια της απωλείας όχι μόνον της Μ. Ασίας αλλά και της Θράκης και αυτής ίσως της Μακεδονίας.

Και επειδή οι καιροί ου μενετοί πλέον, έκρινα καθήκον και εμόν απαραίτητον να κυλίσω τον πίθον μου εν μέσω της γενικής κινήσεως της παγκοίνου εδώ συμφοράς μας και πρώτον μεν έγγραφα με ημερομηνίαν 21 Αυγούστου προς τον επί του ελληνικού θρόνου ευρισκόμενον Κωνσταντίνον να προβή εις τας μεγάλας αποφάσεις, εν αις πρωτίστην θεωρώ την ανάληψιν της πηδαλιουχίας του ελληνικού σκάφους, παρά την πάγκοινον την ευρωπαϊκίην υπόληψιν κεκτημένης Σης κορυφής.

Την παράδοσιν της διοικήσεως του στρατού εις τους εκδιωχθέντες αξιωματικούς της Αμόνης, οι οποίοι γνωρίζουν πως ανασυντάσσεται κατεστραμμένος στρατός και οδηγείται εις την νίκην και την άμεσον εντεύθεν εκδίωξιν Στεργιάδου και Χατζανέστη και άλλα σχετικά.

Έκρινα δε προ παντός απαραίτητονεκτων φλογών της καταστροφής εν ασ οδυνάται ο μικρασιατικός ελληνισμός, και ζήτημα είναι εάν όταν το παρόν μου γράμμα αναγιγνώσκεται υπό της Υμετέρας Εξοχότητος, αν ημείς πλέον υπάρχωμεν εν τη ζωή προοριζόμενοι – τις οίδε – κατ' ανεξερευνητούς βουλάς της θείας Πρόνοιας εις θυσίαν και ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ, ν' απευθύνω την ύστατην ταύτην έκκλησιν προς την φιλογενή και μεγάλην ψυχήν Σου και να Σας είπω μόνον δύο λέξεις.

Εάν δια να σώσητε την Ελλάδα εκρίνατε καθήκον Σας να προβήτε εις το επαναστατικόν κίνημα της Θεσσαλονίκης, μη διστάσητε, τώρα να προβήτε εις εκατόν τοιαύτα κινήματα, ίνα σώσητε τώρα ολόκληρον του απανταχού και ιδία τον μικρασιατικόν και θρακικόν ελλητισμόν, ο οποίος τόσην θρησκευτικήν λατρείαν τρέφει προς Υμάς.

Και νυν φίλτατε αδελφέ, Σε μόνον θεωρούμεν τον από μηχανής Θεόν, Σε βράχον, Σε ελπίδα, Σε Σωτήρα και Μεσσίαν μας.

Δεν είναι ανάγκη ο ελλητισμός ούτος και αν χώραι αύται μετά της Κωνσταντινουπόλεως να ενωθώσι μετά της Ελλάδος, διότι το όνειον τούτο απεμακρύνθη αφ' ημών τουλάχιστον δι' εκατόν έτη, αλλά σπεύσατε και υψώσατε παντού την επιβλητικήν φωνήν Σας και αυταί αι χώραι ν' αποτελέσουν ένα αυτόνομον Ανατολικόν χριστιανικόν κράτος, έστω υπό την κυριαρχίαν του Σουλτάνου και ύπατον αρμοστήν την Σην περιουστάτην κορυφήν.

Είναι η μόνη και ενδεδειγμένη λύσις, ήτις θα θέση τέρμα εις τας συμφοράς των κατοίκων της Ανατολής και θα δώση την ησυχίαν και ειρήνην εις την ευρωπαϊκήν διπλωματίαν, διότι δι' όλους τότε θα υπάρχη τόπος και τρόπος εκμεταλλεύσεως των ανεκμεταλλεύτων πηγών του πλούτου της τόσον υπό του Θεού ευνοηθείσης και ευεργετηθείσης, αλλά τόσον οικτρώς κακοδαιμονούσης πλουσίας και ευδαίμονος ταύτης χώρας.

Περίζωσε την ρομφαίαν του λόγου σου και κατευοδού προς ημάς και κόψον τον άλυτον δια την διπλωματίαν μέχρι σήμεραν δεσμόν του Ανατολικού ζητήματος.

Πίπτων επί του τραχήλου Υμών, περιλούω Υμάς δι' απείρων φιλημάτων σεβασμού και αγάπης⁷³.

Η επίθεση των Τούρκων συνεχώς κλιμακώνεται και ελληνικός στρατός πλέον δεν υπάρχει προκειμένου να προστατέψει τους Έλληνες. Δεκάδες χιλιάδες, ίσως και εκατοντάδες χιλιάδες, Έλληνες πρόσφυγες, καταφθάνουν στην Σμύρνη από όλη τη Μικρά Ασία, μετην ελπίδα ότι από εκεί θα μπορέσουν να φύγουν για την Ελλάδα. Μετέπειτα υπολογισμοί δείχνουν πως οι Έλληνες που έφθασαν στην Μικρά Ασία ήταν περίπου 300.000. Ο αριθμός αυτός είναι τεράστιος αν αναλογιστούμε πως πολύ σπάνια στην ιστορία, μία πόλη δέχθηκε μέσα σε τόσο λίγες μέρες, αριθμό ανθρώπων διπλάσιο από τον πληθυσμό της.

Τη στιγμή που οι Έλληνες πρόσφυγες προσπαθούν να σωθούν, οι ξένοι εγκαταλείπουν με τη σειρά τους τη Σμύρνη. Οι περισσότερες πρεσβείες έχουν κλείσει, ενώ ακόμα και αυτές που υποτυπωδώς λειτουργούσαν, κλείνουν πλέον και αυτές. Κλειστό είναι και το ελληνικό προξενείο στη Σμύρνη και το προσωπικό του αναχωρεί για την Ελλάδα.

⁷³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 373 – 374.

Σχεδόν όλοι οι πρόσφυγες κινούνται προς την προκυμαία της Σμύρνης, προκειμένου να επιβιβαστούν στα πλοία με προορισμό την Ελλάδα. Ωστόσο η πραγματικότητα είναι διαφορετική και σκληρή. Τα ελληνικά πλοία αναχωρούν από τη Σμύρνη και οι πρόσφυγες μένουν πίσω, δίχως να έχουν τρόπο να εγκαταλείψουν την πόλη.

Στις 27 Αυγούστου ξεκινούν οι πρώτες επιθέσεις εντός της πόλης. Οι πρώτοι τσέτες, ένα έφιππο απόσπασμα μπαίνει στη Σμύρνη και αμέσως ξεκινούν οι επιθέσεις εναντίον των Ελλήνων⁷⁴. Το ίδιο βράδυ καταφθάνει στην Σμύρνη ο διοικητής της 1^{ης} Στρατιάς, Νουρεντίν πασάς, ο οποίος βρισκόταν και παλαιότερα στην πόλη και είχε ανακληθεί από εκεί μετά από διαβήματα του μητροπολίτη Χρυσόστομου.

Ο Νουρεντίν πασάς συλλαμβάνει τον Χρυσόστομο και αφού τον υποχρεώνει να υπογράψει μια προκήρυξη σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες πρέπει να παραμείνουν στα σπίτια τους και να παραδώσουν όλο τον στρατιωτικό εξοπλισμό στην Τουρκία, τον θανατώνει. Ο θάνατος του Χρυσόστομου δεν είναι άμεσος, καθώς προηγούνται πολλά βασανιστήρια. Η μεταχείριση του Χρυσόστομου καταδεικνύει με τον πιο emphaticό τρόπο το μένος που υπήρχε από τους Τούρκους, εναντίον των Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

Την επόμενη μέρα οι διωγμοί κλιμακώνονται. Πολλοί Έλληνες που βγαίνουν από τα σπίτια τους, εκτελούνται αμέσως. Η διαταγή του Νουρεντίν άλλωστε είναι ξεκάθαρη: *“Σύμφωνα με έγγραφη διαταγή της Γενικής Διοίκησης, είναι πιθανό πως το ελληνικό έθνος στις τωρινές περιστάσεις θα δείξει ιδιαίτερο φανατισμό. Στην πιο μικρή αντίσταση, κάθε στρατιώτης πρέπει να κάνει το καθήκον του και να σκοτώσει αυτά τα άτομα σε μεγάλο αριθμό. Η Πατρίδα προστάζει. Μην αμελήσετε αυτό το καθήκον. Κάθε στρατιώτης είναι υποχρεωμένος να σκοτώσει 4-5 Έλληνες για το μεγαλείο της Πατρίδας. Σας κοινοποιώ αυτή τη διαταγή και είμαι στη διάθεσή σας για προφορικές οδηγίες. Όλοι οι άντρες διατάσσονται να συμμορφωθούν μ’ αυτή τη διαταγή”*⁷⁵.

Η καταστροφή της Σμύρνης συνεχίζεται. Την πέμπτη ημέρα των καταστροφών, στις 31 Αυγούστου 1922 ξεσπά η πρώτη μεγάλη πυρκαγιά. Η αρμένικη συνοικία και η ελληνική συνοικία του Αγίου Γεωργίου παραδίνονται στις φλόγες⁷⁶. Οι πυροσβεστικές σειρήνες ηχούν αμέσως, αντί όμως για νερό, οι δεξαμενές περιέχουν υγρά καύσιμα. Αποτέλεσμα είναι, όχι μόνο να μην σβήσουν οι φωτιές, αλλά να δημιουργηθούν και νέες εστίες.

Μέχρι το βράδυ η φωτιά έχει εξαπλωθεί, παρά την άπνοια που επικρατεί και καθυστερεί τα σχέδια των Τούρκων, οι οποίοι επιθυμούν να κάψουν τους Έλληνες της πόλης

⁷⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 379.

⁷⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 381.

⁷⁶G. Horton, *Η ΜΑΣΤΙΓΑ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ*, Αθήνα 2009.

πραγματικά ζωντανούς. Για το σκοπό αυτό, και προκειμένου να επιταχυνθούν οι διαδικασίες, οι Τούρκοι αρχίζουν και τοποθετούν δυναμίτη, ανατινάζοντας ελληνικά σπίτια.

Τα πλοία των Μεγάλων Δυνάμεων όλο αυτό το διάστημα βρίσκονται στο λιμάνι της πόλης. Παρά το γεγονός πως γνώριζαν το σχέδιο των Τούρκων σχετικά με την καταστροφή της Σμύρνης, παραμένουν αδρανείς και αρκούνται σε ρόλο θεατή των θλιβερών και φρικτών εξελίξεων.

Όσο περνά η ώρα, όλο και περισσότερος κόσμος μαζεύεται στην προκυμαία της πόλης. Οι Έλληνες βλέποντας πως δεν υπάρχει σωτηρία για αυτούς, καθώς δεν υπάρχουν πλοία για να τους πάρουν από τη Σμύρνη, καταλαβαίνουν ότι πλέον τους απομένουν μόνο 2 λύσεις. Είτε θα καούν ζωντανοί μαζί με την πόλη, είτε θα συλληφθούν. Οι φλόγες εξαπλώνονται και πλέον οι συνοικίες του Αγίου Κωνσταντίνου, Αγίου Δημητρίου και του Αγίου Νικολάου είναι παραδομένες σε αυτές και πλέον κινούνται απειλητικά προς την προκυμαία.

Η μόνη σωτηρία για τους Έλληνες μπορεί να έρθει από τη θάλασσα, καθώς η ανατολική έξοδος της πόλης είναι γεμάτη από Τούρκους στρατιώτες. Παρά τον ορατό αυτό κίνδυνο, ορισμένοι Έλληνες, μέσα στην απελπισία τους, επιλέγουν να διαφύγουν από εκεί, πληρώνοντας με τη ζωή τους την απόφαση αυτή.

Η Σμύρνη, πλέον, είναι ολοκληρωτικά παραδομένη στις φλόγες και έχει ερημωθεί εντελώς. Πλέον, όλοι σχεδόν οι Έλληνες έχουν κατευθυνθεί προς την προκυμαία, με εξαίρεση περίπου 50.000 από αυτούς που έχουν βρει καταφύγιο στο νεκροταφείο της πόλης.

Το επόμενο πρωί, 1 Σεπτεμβρίου 1922, ο Νουρεντίν με το στρατό του κατευθύνεται προς το νεκροταφείο της πόλης, το οποίο και αδειάζει από τους Έλληνες, τους οποίους μεταφέρει ανά ομάδες των 500, σε μεγάλα κτίρια, τα οποία προσωρινά χρησιμοποιούνταν ως φυλακές. Όσοι Έλληνες αντιστάθηκαν ή δεν μπορούσαν να περπατήσουν, εκτελέστηκαν επί τόπου.

Έπειτα από συνεννόηση του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού με τη Τουρκία, αρχίζουν να φτάνουν κάποια καΐκια στο λιμάνι της Σμύρνης τα οποία και μεταφέρουν τους Έλληνες στα απέναντι, κοντινά νησιά. Φυσικά η λύση αυτή είναι καθαρά επιδερμική καθώς ο όγκος των συγκεντρωμένων Ελλήνων στην προκυμαία της Σμύρνης είναι τεράστιος και τα καΐκια σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσαν να μεταφέρουν όλους τους πρόσφυγες.

Πάνω στην ταραχή που επικρατεί, στην προσπάθειά τους να επιβιβαστούν σε κάποιο καΐκι, πολλοί Έλληνες πέφτουν στην θάλασσα. Άλλοι πάλι, βλέποντας πως στην στεριά τους περιμένει βέβαιος θάνατος, βουτούν από μόνοι τους στη θάλασσα και αρχίζουν να κολυμπούν προς τα πλοία των Ευρωπαϊκών Δυνάμεων που βρίσκονται εκεί, θεωρώντας πως έτσι θα

σωθούν. Οι διαταγές που έχουν δοθεί όμως στα πλοία είναι σαφείς. Κανένα από τα πλοία αυτά δεν περισυνέλλεξε ούτε ένα από τους Έλληνες που είχαν κολυμπήσει ως εκεί. Και η σκληρότητα των Ευρωπαίων δεν σταματά εκεί. Όχι μόνο δεν περισυνέλλεξαν κανέναν Έλληνα από τη θάλασσα, αλλά ακόμα, αυτούς που κατάφεραν να πλησιάσουν στα πλοία τους απωθούσαν με βία χρησιμοποιώντας όπλα, βραστό νερό, λόγχες, ακόμα και γροθιές⁷⁷.

Μέχρι το πρωί, ο κόλπος της Σμύρνης είχε γεμίσει με πτώματα Ελλήνων που είτε εκούσια είτε ακούσια, είχαν πέσει στη θάλασσα. Για αρκετές μέρες, η κατάσταση αυτή παραμένει αμετάβλητη, καθώς συνεχώς συγκεντρώνονται στη Σμύρνη νέοι πρόσφυγες, οι οποίοι όμως δεν γνωρίζουν την κατάληξη των προηγούμενων. Η σκληρότητα των Μεγάλων Δυνάμεων παραμένει αμετάβλητη, παρότι βλέπουν μπροστά τους να εξελίσσεται μια θηριωδία.

Όσο περνούν οι μέρες, ένας νέος κίνδυνος έρχεται να απειλήσει τους Έλληνες που βρίσκονται στοιβαγμένοι στη προκυμαία της Σμύρνης. Η νέα αυτή απειλή είναι οι μολυσματικές ασθένειες, οι οποίες εξαιτίας των πολλών πτωμάτων, της έλλειψης υγιεινής και πόσιμου νερού αλλά και του συνωστισμού που υπάρχει, εξαπλώνονται ταχέως.

Ενώ λοιπόν έχει χαθεί κάθε ελπίδα, εισέρχονται στο λιμάνι της Σμύρνης ελληνικά πλοία, προκειμένου να περισυλλέξουν τους Έλληνες που ακόμα παραμένουν ζωντανοί. Αν και αρχικά οι Τούρκοι δεν επέτρεπαν στα πλοία αυτά να προσεγγίσουν την προκυμαία της πόλης, τελικά ύστερα από χλιαρές πιέσεις ενός εκπροσώπου των Μεγάλων Δυνάμεων, άρουν την απαγόρευση αυτή. Μέχρι να επιβιβαστούν οι Έλληνες στα πλοία αυτά, οι Τούρκοι συνεχίζουν ακάθεκτοι τις θηριωδίες εναντίον τους. Ύστερα από μέρες καταστροφών και θηριωδιών, όσοι Έλληνες γλίτωσαν από τους Τούρκους, επιβιβάστηκαν τελικά στα ελληνικά πλοία, τα οποία πάντως έφτασαν με μεγάλη καθυστέρηση, προκειμένου να μεταφερθούν στα κοντινά νησιά, κυρίως τη Χίο και τη Λέσβο.

Η επανάσταση του 1922

Μετά την καταστροφή του Αυγούστου του 1922, το τεταμένο κλίμα που υπάρχει στο στράτευμα της Μικράς Ασίας, επιδεινώνεται κι άλλο. Ήδη, πριν τον Αύγουστο, οι εκτεταμένες εκκαθαρίσεις που είχαν πραγματοποιηθεί στο στράτευμα, ο κακός εφοδιασμός, οι κακές πληρωμές και οι ήττες στην Άγκυρα και στο Σαγγάριο είχαν δημιουργήσει μία πολύ αρνητική κατάσταση εντός του στρατεύματος της Μικράς Ασίας, η οποία μοιάζει να έφτασε

⁷⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 389.

στο απροχώρητο μετά την καταστροφή της Σμύρνης. Έτσι, με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Νικόλαο Πλαστήρα, εκδηλώνεται επανάσταση που έχει ως στόχο της ανατροπή της κυβέρνησης.

Στις 9 Σεπτεμβρίου 1922 συγκροτείται για το σκοπό αυτό μία τριμελής επιτροπή η οποία απαρτιζόταν από τον συνταγματάρχη Νικόλαο Πλαστήρα, τον συνταγματάρχη Παναγιώτη Γαρδίκια και τον αντισυνταγματάρχη Μιλτιάδη Κοιμήση⁷⁸. Η επανάσταση εκδηλώνεται στις 11 Σεπτεμβρίου στη Χίο. Με συνοπτικές διαδικασίες συλλαμβάνονται ο αρχηγός του στόλου, υποναύαρχος Καλαμίδης, ο πλοίαρχος Βότσης, ο αντιπλοίαρχος Στράτος και ο διοικητής του 1/38 συντάγματος, συνταγματάρχης Ζήρας⁷⁹. Έτσι, η Χίος περνάει υπό την κατοχή του επαναστατικού κινήματος και αμέσως αυτό μεταφέρεται και στη Λέσβο. Αρχηγός ορίστηκε ο συνταγματάρχης Γονατάς ο οποίος στις 11 Σεπτεμβρίου εκδίδει και μία προκήρυξη στην οποία αναφέρει: *“Ελληνικόν Λαόν*

Πρόεδρον Εθνοσυνελεύσεως

Βασιλέα Διάδοχον

Πρόεδρος Κυβερνήσεως

Ο εν Μυτιλήνη και Χίω Στρατός και Στόλος μοι ανέθηκαν αυθορμήτως τη απολύτω πεποιθήσει, ότι εις ταύτα είναι σύμφωνος και ο λοιπός στρατός και ιδία ολόκληρος ο Ελληνικός Λαός, πλην ασημάντου μειοψηφίας ουχί εξ ευγενών ελατηρίων αντιφρονούσης.

Η σωτηρία της Πατρίδος και μόνη επιβάλλει τας αξιώσεις μας ταύτας,

1) Παραίτησις του Βασιλέως, χάριν της Πατρίδος υπέρ του Διαδόχου

2) Άμεσος διάλυση της Εθνοσυνελεύσεως

3) Σχηματισμός Κυβέρνησης αχρόου εμπνεούσης εμπιστοσύνην εις Αντάντ δια την ταχίστην και αμερόληπτον ενέργειαν εκλογών της Εθνοσυνελεύσεως και την διαχείρησιν των εξωτερικών ζητημάτων, μέχρις ου ο Λαός αποφασίση τελικώς περί της τύχης του.

4) Άμεσος ενίσχυσις του Θρακικού Μετώπου

Ας επικρατήσκει και παρ’ υμίν ο αγνός πατριωτισμός προς αποσόβησιν αλληλοσπαραγμού και ταχύτεραν έναρξιν του έργου της Εθνικής Παλινορθώσεως, δι’ ης ανασταλή η πλήρης καταστροφή, προς ην φερόμεθα και να επιτευχθή σωτηρία της Πατρίδος”⁸⁰.

Η επανάσταση στη συνέχεια φτάνει στο Λαύριο απ’ όπου οι επαναστάτες στέλνουν τελεσίγραφο στο βασιλιά. Ο Κωνσταντίνος βλέποντας την κατάσταση που έχει πλέον

⁷⁸ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 251.

⁷⁹ *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα 1978, τ. 15, σ. 251.

⁸⁰ Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 396.

διαμορφωθεί ανακοινώνει στις 13 Σεπτεμβρίου την παραίτησή του στον Πρωθυπουργό Τριανταφυλλάκο και μία ημέρα αργότερα απευθύνεται με διάγγελμα στον ελληνικό λαό λέγοντας: *“Μη θέλων να αφήσω εις ουδενός τον νουν ουδέ την παραμικράν αμφιβολίαν, ότι δια της επί Θρόνου παρουσίας μου δυσχεραίνω και επ’ ελάχιστον την ιεράν των Ελλήνων Ένωσιν και την βοήθειαντων φίλων μας παρητήθην της Βασιλικής Αρχής. Ο Πρωτότοκος Υιός μου είναι από του νυν Βασιλεύς σας. Είμαι βέβαιος ότι ολόκληρον το Έθνος θα συσπειρωθή περί αυτόν και θα τον συντρέξη πάσα δυνάμει και πάσα θυσία εις το δυσχερές έργον”*⁸¹.

Η παραίτηση του Κωνσταντίνου προκαλεί νέα αναταραχή στο εσωτερικό της Ελλάδας, καθώς ξεσπούν διαμάχες μεταξύ του στρατού και υποστηρικτών του παραιτηθέντος βασιλιά. Η επιμονή όμως του Κωνσταντίνου να παραιτηθεί, θα γλιτώσει τη χώρα από μία εμφύλια σύρραξη.

Στις 15 Σεπτεμβρίου οι επαναστάτες καταφθάνουν στο Φάληρο. Από εκεί στέλνουν τηλεγράφημα στο Βενιζέλο στο οποίο τονίζουν πως υπάρχει πλήρης εμπιστοσύνη στο πρόσωπό του και για το λόγο αυτό ορίζεται εκπρόσωπος της επανάστασης στο εξωτερικό.

Οι εξελίξεις είναι ταχείες και η επαναστατική επιτροπή, που πλέον απαρτίζεται από τους Γονατά, Φωκά και Πλαστήρα, ορίζουν τον Αλέξανδρο Ζαΐμη ως νέο Πρωθυπουργό, μιας εθνικής ένωσης ενώ ταυτόχρονα διατυμπανίζουν πως όλοι οι ένοχοι της μικρασιατικής καταστροφής θα οδηγηθούν σε δίκη. Επιπλέον, ένα από τα κυριότερα μελήματα του επαναστατικού αυτού κινήματος, είναι η αναδιοργάνωση του στρατού που πλέον είναι αποσαθρωμένος.

Η απώλεια της Ανατολικής Θράκης

Η καταστροφή της Σμύρνης και η απώλεια της Μικράς Ασίας, δεν είναι η τελευταία ήττα που γνώρισε η Ελλάδα την εποχή αυτή. Ο Κεμάλ, έχοντας επικρατήσει και μάλιστα με μεγάλη ευκολία στο μέτωπο της Μικράς Ασίας, βλέπει πως τώρα του ανοίγεται διάπλατα ο δρόμος για να κινηθεί προς την Ευρώπη. Ο κίνδυνος να απολέσει η Ελλάδα τη Θράκη και τη Μακεδονία είναι πλέον κάτι παραπάνω από ορατός. Πρωθυπουργός τις μέρες αυτές είναι ο Τριανταφυλλάκος, ο οποίος ταυτόχρονα είναι και Υπουργός Στρατιωτικών. Διαβλέποντας τον κίνδυνο που πλησιάζει, ο Τριανταφυλλάκος διατάζει την άμεση ενίσχυση της Στρατιάς Θράκης. Στις 4 Σεπτεμβρίου θα εκδώσει διαταγή στην οποία τονίζει την ανάγκη να μη χαθεί η Θράκη και χαρακτηριστικά αναφέρει: *“Αν η Θράκη διατηρηθή σθεναρώς, σώζεται και όλη η*

⁸¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 397.

*Ελληνική υπόθεση. Αν αμφισβητηθή η κατοχή της Θράκης, τότε και αυτή η Μακεδονία διατρέχει κίνδυνον. Αφ' ετέρου υπάρχουν σαφείς ενδείξεις, ότι η Μ. Βρετανία, εάν ίδη την Θράκην σθεναρώς κρατούμενην, τότε θα ενισχύση την Ελλάδα φανερά, διότι τούτο επιβάλλουσι και τα συμφέροντά της*⁸².

Λίγες μέρες αργότερα, συγκεκριμένα στις 20 Σεπτεμβρίου, ξεκινούν στα Μουδανιά οι διαπραγματεύσεις προκειμένου να επιτευχθεί μία ανακωχή με την Τουρκία⁸³. Οι εξελίξεις για μία ακόμα φορά είναι απανωτές. Στις 26 Σεπτεμβρίου η στρατιωτική επανάσταση κηρύττει στρατιωτικό νόμο, μία ημέρα αργότερα συλλαμβάνεται ο πρώην αρχιστράτηγος Χατζηανέστης και στις 28 Σεπτεμβρίου οι Τούρκοι υπογράφουν με τις Μεγάλες Δυνάμεις ανακωχή, στην οποία προβλέπεται η εκκένωση της Ανατολικής Θράκης. Στις 30 Σεπτεμβρίου η επανάσταση, μη δυνάμενη να πράξει αλλιώς, αποδέχεται την ανακωχή αυτή και στις 2 Οκτωβρίου ξεκινά η εκκένωση της Ανατολικής Θράκης. Έτσι για μία ακόμα φορά, τεράστιος αριθμός προσφύγων κινούνται στην Ελλάδα, η οποία μόλις έχει υποστεί μία νέα ήττα, με αποτέλεσμα την απώλεια νέων εδαφών.

Η δίκη των έξι

Στις 5 Οκτωβρίου, όπως είχε ήδη προαναγγείλει η επανάσταση, αποφασίζεται να δικαστούν, σε έκτακτο στρατοδικείο, οι υπεύθυνοι της μικρασιατικής καταστροφής. Το γεγονός αυτό προκαλεί την έντονη αντίδραση των Μεγάλων Δυνάμεων, βρίσκει όμως σύμφωνο, στο μεγαλύτερο μέρος του, τον ελληνικό λαό, ο οποίος στηρίζει την απόφαση αυτή, μέσα από συλλαλητήριο που πραγματοποιείται στις 9 Οκτωβρίου.

Πρόεδρος της ανακριτικής επιτροπής ορίζεται ο στρατηγός Πάγκαλος. Έτσι, σαν υπαίτιοι της καταστροφής συλλαμβάνονται ο πρίγκιπας Ανδρέας, ο οποίος θα αναχωρήσει από τη χώρα και οι πρώην Πρωθυπουργοί Γούναρης και Πρωτοπαπαδάκης, οι πρώην υπουργοί Μπαλτατζής, Στράτος και Θεοτόκης, ο αντιστράτηγος Χατζηανέστης, ο υποστράτηγος Στρατηγός και τέλος ο υποναύαρχος και πρώην υπουργός Γούδας, οι οποίοι και τελικά θα οδηγηθούν σε δίκη⁸⁴.

Η δίκη αυτή ξεκινά στις 31 Οκτωβρίου και λήγει στις 14 Νοεμβρίου και θα χαρακτηριστεί από την αγγλική κυβέρνηση ως “δικαστική δολοφονία”. Αποτέλεσμα της δίκης αυτής είναι να καταδικαστούν σε θάνατο οι πρώτοι 6 από τους 8 παραπάνω

⁸²Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 401.

⁸³Α. Ρήγος, *Σμύρνη, Μικρασία. Η ακμή, η εκστρατεία, η καταστροφή*. Αθήνα 2007

⁸⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 402.

κατηγορούμενους. Η αναγγελία της ετυμηγορίας χαρακτηριστικά αναφέρει: *“Εν ονόματι του Βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου Β’ το Έκτακτον Επαναστατικόν Στρατοδικεῖον συσκεφθέν κατά Νόμον...*

Καταδικάζει, παμψηφεί τους μεν Γεώργιον Χατζηανέστην, Δημήτριον Γούναρην, Νικόλαον Στράτον, Πέτρον Πρωτοπαπαδάκην, Γεώργιον Μπαλτατζήν και Νικόλαον Θεοτόκην εις την ποινήν του θανάτου. Τους δε Μιχαήλ Γούδαν και Ξενοφόντα Στρατηγόν εις την ποινήν των ισοβίων δεσμών – Διατάσσει την στρατιωτικήν καθαίρεσιν των Γεωργίου Χατζηανέστη, αρχιστρατήγου, Ξενοφώντος Στρατηγού, υποστρατήγου, και Μιχαήλ Γούδα, υπονναύρχου, και επιβάλλει αυτοίς τα έξοδα και τέλη και δια προσωπικής των κρατήσεως.

Επιδικάζει παμψηφεί χρηματικήν αποζημίωσιν υπέρ του Δημοσίου και κατά 1) Δ. Γούναρη δραχ. Διακοσίων χιλιάδων, 2) Ν. Στράτου δραχ. Τριακοσίων τριάκοντα πέντε χιλιάδων, 3) Π. Πρωτοπαπαδάκη δραχ. πεντακοσίων χιλιάδων, 4) Γ. Μπαλτατζή δραχ. ενός εκατομμυρίου, 5) Ν. Θεοτόκη δραχ. ενός εκατομμυρίου, 6) Μ. Γούδα δραχ. διακοσίων χιλιάδων...”⁸⁵.

Ο Γούναρης, ο οποίος κατά τη διάρκεια της νοσηλεύεται άρρωστος στο νοσοκομείο, μετά την ανακοίνωση της ετυμηγορίας, γράφει στη διαθήκη του: *“Ό,τι απομένει εκ της μικράς περιουσίας μου μετά την αφαίρεση των χρεών μου, αφήνω εις τον γαμβρόν μου Κανέλλον Κανελλόπουλον, ον καθιστώ γενικόν κληρονόμον, προς καλύτεραν αποκατάστασιν της κόρης του, ανεψιάς μου Μαρίας. Εις τον Δήμον Πατρέων την βιβλιοθήκην μου και εις την υπηρετήριάν μου Ευφροσύνη Στρατή δέκα χιλιάδας δραχμών”⁸⁶.*

Η δίκη του πρίγκιπα Ανδρέα θα πραγματοποιηθεί μετά την δίκη των έξι και θα είναι εξαιρετικά σύντομη. Συγκεκριμένα ο πρίγκιπας Ανδρέας δικάζεται για απειθαρχία καθώς τον Αύγουστο του 1921, ως διοικητής του Β’ Σώματος Στρατού κινήθηκε προς το Σιβρί, ενώ οι οδηγίες που είχε λάβει από τον Παπούλα ήταν να επιτεθεί μετωπικά σε περίπτωση που οι Τούρκοι έκαναν επίθεση εναντίον του Γ’ Σώματος Στρατού. Ο πρίγκιπας Ανδρέας ο οποίος δεν είναι παρών στη δίκη όταν ανακοινώνεται η ετυμηγορία, καταδικάζεται σε έκπτωση και όχι καθαίρεση από το βαθμό του. Συγκεκριμένα η απόφαση αναφέρει: *“...Επειδή εκ πασών των περιστάσεων προκύπτει σαφώς και ανενδοιάστως, ότι ο κατηγορούμενος κατά την εκτέλεσιν της πράξεως δεν είχε μεν εντελώς αποκλεισμένην του λογικού του την ενέργειαν, εις τοιούτον όμως βαθμόν ουσιωδώς ηλαττωμένην, ώστε να μην δικαιολογήται η πλήρης και τελεία υπό του νόμου οριζομένων ποινών εφαρμογή λόγω της τελείας απειρίας των περί την διοίκησιν ανωτέρων μονάδων και των άλλων συνθηκών υφ’ ας ευρέθη*

⁸⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 423.

⁸⁶Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 424.

ΔΙΑ ΤΑΥΤΑ

Κηρύσσει παμψηφεί ένοχον τον κατηγορούμενον Βασιλόπαιδα Ανδρέαν, αντιστράτηγον, ότι διοικητής του Β' Σώματος Στρατού την 27^η Αυγούστου 1921 προσταχθείς να εκτελέση υπηρεσίαν διαταχθείσαν υπό του Αρχηγού του ενόπιον του εχθρού απειποιήθη να υπακούση

ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΙ

*Αυτόν παμψηφεί εις ισόβιον υπερορίαν και έκπτωσιν του βαθμού του*⁸⁷.

Έτσι, λοιπόν, με τη δίκη των έξι, τελειώνει το 1922. Η δίκη αυτή μπορεί να ικανοποίησε το λαϊκό αίσθημα περί δικαιοσύνης και να απέδωσε ευθύνες σχετικά με την μικρασιατική καταστροφή, δεν απέδωσε όμως δικαιοσύνη όπως θα έπρεπε καθώς τα αίτια για την καταστροφή αυτή, είναι πολύ μεγαλύτερα και πολύ βαθύτερα και δεν περιορίζονται μόνο στις ενέργειες των ανθρώπων αυτών που δικάστηκαν και καταδικάστηκαν.

⁸⁷Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 428.

Δ' Κεφάλαιο – 1923

Η ανασυγκρότηση της Ελλάδας

Με την δίκη των έξι και την καταδίκη αυτών, που θεωρήθηκαν ως υπεύθυνοι για την μικρασιατική καταστροφή, εισερχόμαστε στο 1923, μια χρονιά ορόσημο καθώς με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, θα μπει πλέον ένα οριστικό τέλος στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας. Πλέον, αυτό που ενδιαφέρει την Ελλάδα είναι να αφήσει πίσω της τις καταστροφές που βίωσε κατά το προηγούμενο διάστημα και να βρει τον τρόπο να ξεκινήσει την ανοικοδόμησή της.

Κυριότερο μέλημα είναι η ανασυγκρότηση του στρατεύματος και η διευθέτηση όλων των ζητημάτων, που έχουν προκύψει από την μικρασιατική καταστροφή, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της χώρας. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιούνται νέες εκκαθαρίσεις στο στράτευμα και αντικαθίστανται πολλοί διοικητές μεραρχιών και μονάδων.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος έχει οριστεί ως εκπρόσωπος της επανάστασης στο εξωτερικό, συντάσσει μία μακροσκελή επιστολή προς αυτή, η οποία και πρέπει να αναφερθεί καθώς σε αυτή περιλαμβάνεται μία πλήρης ανασκόπηση των όσων έχουν διαδραματιστεί έως τώρα. Συγκεκριμένα, ο Βενιζέλος στην επιστολή αυτή αναφέρει: *“Εφ’ όσον αι τρειςμεγάλαι Δυνάμεις απεφάσισαν την απόδοσιν της Ανατολικής Θράκης εις την Τουρκίαν ουδείς εχέφρων πολίτης να διανοηθή την συνέχισιν του πολέμου προς την Τουρκίαν εν πλήρει ημών στρατιωτική και διπλωματική απομονώσει.*

Αλλά οι Τούρκοι σοβαρώς ενεργούσι δια να μας εξώσωσι και εκ της Δυτικής Θράκης, να αποζημιώσωμεν τούτους δια τας καταστροφάς, ας επέφερον ο Ελληνικός Στρατός εν Μ. Ασία και να παραδώσωμεν τον Στόλον μας, την παράδοσιν δε θα επηκολούθει αδυναμία ημών να κρατήσωμεν τας νήσους.

Οι δε Ιταλοί επιδιώκουν ωσαύτως σοβαρώς να μας στερήσουν της Δωδεκανήσου.

Υπολείπετε δε, και το κεφαλαιώδες ζήτημα της διασώσεως πολλών εκατοντάδων χιλιάδων ομογενών, τους οποίους η επάνοδος των Τούρκων εις την Ευρώπην απειλεί δια πλήρους εξοντώσεως.

Ίνα δυνηθή η Ελλάς να συζητήσει εν τη συνδιασκέψει και υπερασπίση τα ζωτικά ταύτα συμφέροντά της, είναι ανάγκη να κρατή την Θράκην, όσον το δυνατόν ισχυρότερον.

Εάν εγκαταλείψωμεν αυτήν προτού συνέλθη η Συνδιάσκεψις θα είναι περιττόν και να αποστείλωμεν αντιπροσώπους εις αυτήν. Δυνάμεθα απλώς να δηλώσωμεν, ότιθα προσυπογράψωμεν εκ των προτέρων, ότι θα αποφασισθή.

Δια τούτο, εάν προσκληθεί η Κυβέρνησις ν' αποστείλη αντιπρόσωπον εις Μουδανιά προς διαπραγμάτευσιν της ανακωχής δέον να αρνηθή ούτος απολύτως την εκκένωσιν της Θράκης προ υπογραφής ειρήνης. Δέον δε συγχρόνως να έχη υπόψη η Κυβέρνησις ότι, αν και απίθανον, δεν αποκλείεται εν τοιαύτη περιπτώσει να δηλώσωσι αι Δυνάμεις, ότι θα υποχρεωθούν να επιστρέψωσιν εις Τουρκίαν την μεταφοράν των (Τουρκικών στρατευμάτων) εις Θράκης και επομένως δέον να λάβη από τούδε πάντα τα αναγκαία μέτρα και ζηράν και κατά θάλασσαν, όπως κατηστώσι δυνατήν την αποτελεσματικήν άμυναν εν Θράκη, ην επιτυχάνουσα δύναται να μεταβάλη ριζικώς την απόφασιν της επιστροφής της Θράκης και να μας προσκυρώση ταύτην.

Δευτέρα περίπτωσις, καθ' ην δυνάμεθα να σώσωμεν την Θράκην είναι η ενδεχομένη τύφλωσις του Κεμάλ, φθάνοντας εις επανάληψιν πολέμου κατά της Αγγλικής Αυτοκρατορίας.

Η Κυβέρνησις είναι ανάγκη, όσον τάχιστα, να χαράξη την πολιτικήν της.

Εάν η πολιτική αύτη περιλαμβάνη την απόφασιν, όπως εμμείνωμεν να κρατήσωμεν την Θράκην και εναντίον της γνώμης, πρώην συμμάχων μας, αι θερμαί μου ευχαί θα συνοδεύουν τον αγώνα τούτου του Έθνους, αλλά ευρίσκομαι εν τοιαύτη περιπτώσει εις την θλιβεράν ανάγκην να αρνηθώ την αποδοχήν της τιμητικής επιστολής, όπως αντιπροσωπεύσω την χώρας εις το εξωτερικόν.

Εάν εξ άλλου η Κυβέρνησις συμεριζείται τας σκέψεις μου, είναι ανάγκη να μοι το ανακοινώση, όσον τάχιστα, διότι εάν δύναμαι να βεβαιώσω, ότι θα υποταχθώμεν εις την απόφασιν των Δυνάμεων περί της Ανατολικής Θράκης δυνάμεθα να είμεθα βεβαίοι, ότι η Βρετανία τουλάχιστον δεν θα επιτρέψη εις τους Τούρκους την διάβασιν των Στενών και την μεταφοράν του πολέμου εις Ευρώπην και αν εντεύθεν προκληθή επανάληψις εχθροπραξιών μεταξύ Τουρκίας και Βρετανίας ημείς θα συμπολεμήσωμεν, ως σύμμαχοι της τελευταίας και τότε η επάνοδος των Τούρκων εις Ευρώπην θα καταστή αδύνατος⁸⁸.

Τελικά, στις 27 προς 28 Σεπτεμβρίου 1922 υπογράφεται η συνθήκη των Μουδανιών σύμφωνα με την οποία τα ελληνικά στρατεύματα πρέπει να αποσυρθούν δυτικά του ποταμού Έβρου. Ταυτόχρονα, η Ανατολική Θράκη θα βρισκόταν υπό τη διοίκηση των Μεγάλων Δυνάμεων μέχρι να τοποθετηθεί στην περιοχή τουρκική διοίκηση και χωροφυλακή⁸⁹.

⁸⁸Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 451.

⁸⁹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 452

Οι εργασίες για τη Συνθήκη της Λωζάννης

Η απώλεια της Ανατολικής Θράκης, έρχεται να προστεθεί στην μικρασιατική καταστροφή και το μόνο που μένει πλέον είναι η υπογραφή μιας συνθήκης η οποία θα ρυθμίζει τα εδάφη και τις ισορροπίες όπως έχουν πλέον διαμορφωθεί. Η συνθήκη που θα ορίζει όλα αυτά, είναι η Συνθήκη της Λωζάννης, η οποία θα υπογραφεί λίγους μήνες αργότερα, στις 24 Ιουλίου 1923 και έτσι σηματοδοτείται το τέλος της μακραίωνης παρουσίας του Ελληνισμού στην Μικρά Ασία⁹⁰.

Για το σκοπό αυτό, ξεκινούν ήδη από το Νοέμβριο του 1922 οι προσπάθειες για την υπογραφή της συνθήκης αυτής, που θα τακτοποιούσε όλα τα θέματα που πλέον έχουν προκύψει. Ταυτόχρονα, η Ελλάδα πιέζει τις Μεγάλες Δυνάμεις, να ενταχθεί ο ελληνικός στόλος στο συμμαχικό, έτσι ώστε να συμμετέχει και αυτός στη φύλαξη των Στενών, διασφαλίζοντας έτσι πως η Τουρκία θα τηρούσε τους όρους της συμφωνίας των Μουδανιών που μόλις έχει υπογραφεί.

Η επιθυμία αυτή της Ελλάδας δεν εισακούστηκε. Αντιθέτως, οι Μεγάλες Δυνάμεις κάλεσαν την Τουρκία στη Λωζάννη, προκειμένου να υπογραφεί μία καινούργια συνθήκη, μια συνθήκη η οποία θα τερμάτιζε δια παντός το όραμα της Μεγάλης Ιδέας, το οποίο λίγα χρόνια πριν είχε πάρει σάρκα και οστά με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών.

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, βλέποντας την άρνηση των Μεγάλων Δυνάμεων να επιτρέψουν στον ελληνικό στόλο να ενταχθεί στο συμμαχικό, μεταβαίνει στη Λωζάννη. Ταυτόχρονα γνώριζε πολύ καλά πως η Ελλάδα πλέον πρέπει να εξαντλήσει όλα τα περιθώρια πίεσης τα οποία μπορεί να ασκήσει και για το λόγο αυτό προτείνει να μαζευτεί όλος ο ελληνικός στόλος μυστικά στην Σκύρο. Σε τηλεγράφημα που στέλνει στην ελληνική κυβέρνηση για το ζήτημα αυτό και τις κινήσεις του ελληνικού στόλου, χαρακτηριστικά τονίζει πως “...όπως εν ανάγκη εκβιάσουν την είσοδον εις τα Δαρδανελλίων”⁹¹.

Μέσα σε όλο αυτό το κλίμα, οι διαπραγματεύσεις για τη νέα συνθήκη ξεκινούν στις 8 Νοεμβρίου και σε αυτές συμμετέχουν εκπρόσωποι της Γαλλίας, Ιταλίας, Μεγάλης Βρετανίας, Ελλάδας, Ρωσίας, Ρουμανίας, Τουρκίας, Βουλγαρίας, Σερβίας, Βελγίου, Πορτογαλίας, Αμερικής και Ιαπωνίας⁹².

⁹⁰Α. Σπετσέρης, *Η συνθήκη της Λωζάννης*, Αθήνα 1990, σ. 13

⁹¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 454.

⁹²Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 455.

Από τις πρώτες κιόλας μέρες των διαπραγματεύσεων, γίνονται ξεκάθαρες οι απαιτήσεις της Τουρκίας. Στις 12 Νοεμβρίου, ο εκπρόσωπος της Τουρκίας, Ισμέτ, ζητά την αυτονομία της Ίμβρου, Τενέδου, Λέσβου, Χίου, Σαμοθράκης και Ικαρίας.

Επόμενο θέμα που τίθεται προς συζήτηση είναι η ανταλλαγή των αιχμαλώτων αλλά και η ανταλλαγή πληθυσμών. Στο δεύτερο ζήτημα, η Τουρκία είναι κάθετη και επιμένει πως η ανταλλαγή πληθυσμών πρέπει να έχει υποχρεωτικό και όχι προαιρετικό χαρακτήρα. Η κίνησή της αυτή αποσκοπεί στο να αποχωρήσουν αναγκαστικά όλοι οι Έλληνες από την Τουρκία. Επιπλέον των Ελλήνων κατοίκων της Τουρκίας, απαιτούν να αποχωρήσει και το Οικουμενικό Πατριαρχείο από την Κωνσταντινούπολη.

Η ανταλλαγή πληθυσμών είναι ένα ζήτημα το οποίο παρέμεινε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων για ένα ολόκληρο μήνα. Τελικώς αποφασίζεται η υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών με εξαίρεση τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και της Ανατολικής Θράκης. Επιπλέον οι Μεγάλες Δυνάμεις δεν κάνουν δεκτή την απαίτηση της Τουρκίας να εγκαταλείψει την Κωνσταντινούπολη το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Η πρώτη αυτή συνδιάσκεψη τερματίζεται στις 18 Ιανουαρίου 1923, με την επίτευξη δύο συμφωνιών οι οποίες αφορούν την ανταλλαγή αιχμαλώτων και πληθυσμών. Έτσι, έχει διαμορφωθεί ένα συμμαχικό σχέδιο ειρήνης, πάνω στο οποίο θα στηριχθεί η τελική συνθήκη ειρήνης και ορίζεται η 4^η Φεβρουαρίου ως η ημερομηνία της νέας συνόδου.

Η νέα αυτή σύνοδος θα διαλυθεί την ίδια κιόλας μέρα. Αιτία είναι οι νέες παράλογες απαιτήσεις της Τουρκίας, καθώς μέσω του εκπροσώπου της Ισμέτ, απαιτεί πολεμικές αποζημιώσεις εκ μέρους της Ελλάδας. Η στάση αυτή της Τουρκίας προκαλεί έντονες αντιδράσεις, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα τα λόγια που απηύθυνε οργισμένος ο λόρδος Κόρζον προς τον Ισμέτ. Χαρακτηριστικά αναφέρει: *“Οι Σύμμαχοι είναι έτοιμοι να παραχωρήσουν εις τον Ισμέτ βραχεία προθεσμία δια την εξέτασιν του σχεδίου της ειρήνης. Εις την περίπτωσιν όμως ταύτην η Α.Ε δεν πρέπει να υποθέσῃ, ότι επιθυμούμεν να επαναλάβωμεν εξ αρχής όλην την διαδικασίαν και ότι δια μεταγενεστέρων παζαρευμάτων θα κατορθώσῃ να ανατρέψῃ την εργασίαν τριών μηνών και να προκαλέσῃ νέαν συνδιάσκεψιν. Δεν ευρισκόμεθα εις Ανατολικήν εμποροπανήγυριν δια να αγοράσωμεν τάπητας, αλλ’ εις Συνδιάσκεψιν μέλλουσιν να αποφασίσῃ ἐπὶ της τύχης των λαών. Εάν ο Ισμέτ ζητήσῃ, όταν θα περατώσῃ τας συσκέψεις του να επανέλθω, ὅπως υπογράψω την συνθήκην, θα το πράξω ευχαρίστως και εἶμαι βέβαιος ὅτι οἱ συνάδελφοί μου θα με μιμηθούν”*⁹³.

⁹³Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 456-457.

Οι διασκέψεις συνεχίζονται έχοντας πλέον ανεπίσημο χαρακτήρα. Κύριο μέλημα των Μεγάλων Δυνάμεων είναι να καταφέρουν να υπογράψει ο Κεμάλ πριν εισέλθει στην Ευρώπη. Ο Βενιζέλος βλέποντας αυτή την κατάσταση, την εκμεταλλεύεται προς όφελός του, και πιέζει τον Ισμέτ, προσποιούμενος πως έχει καταφέρει να αποσπάσει την στήριξη της Αγγλίας.

Την ίδια στιγμή, ο Βενιζέλος ενημερώνεται από την επανάσταση πως ο ελληνικός στρατός είναι έτοιμος για νέο πόλεμο στη Θράκη και πως σε 15 μέρες θα καταγγείλει τη συνθήκη των Μουδανιών που αφορά την Ανατολική Θράκη.

Η στάση του Ισμέτ παραμένει αμετάβλητη καθώς εξακολουθεί να απαιτεί πολεμικές αποζημιώσεις από την Ελλάδα. Στο συγκεκριμένο θέμα, ο Βενιζέλος έχει καταφέρει να αποσπάσει στήριξη από την Αγγλία, τη Ρουμανία και τη Σερβία. Επιπλέον, η Γιουγκοσλαβία τονίζει πως η Ελλάδα ήταν σύμμαχος της και σε περίπτωση νέων εχθροπραξιών θα τη στηρίξει ανεπιφύλακτα.

Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης

Ο Ισμέτ συναντά ξανά τον Ελευθέριο Βενιζέλο το βράδυ της 23^{ης} Ιουλίου 1923. Σε αυτή τη συνάντηση ο Βενιζέλος εμφανίζεται ξανά αποφασιστικός και δείχνει στον Ισμέτ πως μόνο μέσα από την υπογραφή της νέας συνθήκης θα αποφευχθεί μία νέα πολεμική σύρραξη μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας.

Μέσα σε αυτό το κλίμα, υπογράφεται τελικά τα ξημερώματα της 24^{ης} Ιουλίου 1923 η Συνθήκη της Λωζάννης, στην μεγάλη αίθουσα του Πανεπιστημίου της πόλης⁹⁴. Με την υπογραφή της συνθήκης αυτής, ματαιώνεται τελικά η επίθεση που είχε εξαγγείλει η επανάσταση και είχε ως στόχο την κατάληψη την ευρωπαϊκής ακτής του Βοσπόρου.

Τα κυριότερα σημεία της Συνθήκης της Λωζάννης είναι τα εξής:

- 1) επιβεβαιώνεται η ελληνική κυριαρχία στη Σαμοθράκη, Λήμνο, Λέσβο, Χίο, Σάμο και Ικαρία και απαγορεύεται η δημιουργία ναυτικών βάσεων στα τελευταία 4 νησιά
- 2) Τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας καθορίζονται από τον ποταμό Έβρο, μέχρι τον Αίνο
- 3) Τα Δωδεκάνησα μαζί με τη Ρόδο και το Καστελόριζο παραχωρούνται στην Ιταλία
- 4) Η Ίμβρος και η Τένεδος παραχωρούνται στην Τουρκία

⁹⁴Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 458.

5) Αναγνωρίζεται το δικαίωμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας στα στενά των Δαρδανελίων

6) Η Κύπρος προσαρτάται στη Μεγάλη Βρετανία

7) Καθιερώνεται προστασία όσον αφορά ζητήματα θρησκευτικής και πολιτικής ελευθερίας, καθώς επίσης προστατεύονται και οι μειονότητες

8) Διατάσσεται η αποστρατικοποίηση των ελληνοτουρκικών και βουλγαροτουρκικών συνόρων σε βάθος 30 χιλιομέτρων από τα εκάστοτε σύνορα⁹⁵.

Οι ελληνικές εφημερίδες, αν και κατανοούν πως η Ελλάδα έχει υποστεί μεγάλη ήττα, και σοβαρή απώλεια εδαφών, εστιάζουν στην Συνθήκης της Λωζάννης, τονίζοντας πως με αυτή πλέον θα έρθει η ειρήνη. Η εφημερίδα “Εμπρός”, στις 15 Ιουλίου 1923, αναφέρει στο πρωτοσέλιδό της: *“Η ειρήνη υπεγράφη χθες εις την Λωζάννην. Παρίσιοι 24 Ιουλίου ώρα 7 μ.μ. Τηλεγραφοῦσιν εκ Λωζάννης ὅτι η συνθήκη της ειρήνης υπεγράφη”*⁹⁶. Η εφημερίδα “Καθημερινή” στο πρωτοσέλιδό της στις 25 Ιουλίου 1923 χαρακτηριστικά αναφέρει: *“Η συνθήκη της ειρήνης υπεγράφη χθες την 3^{ην} μ.μ εν Λωζάννη. Η τελετή της υπογραφής της συνθήκης υπήρξεν επιβλητική και μεγαλοπρεπής, καίτοι απουσίαζον εξ αυτής αι μεγάλαι πολιτικάί φυσιογνωμίαι, αι οποίαι διεκρίνοντο κατά την υπογραφήν των άλλων, μετά τον μέγαν πόλεμον συνθηκών”*⁹⁷.

Το θέμα της ανταλλαγής πληθυσμών έχει καθοριστεί ήδη πριν από την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης. Έτσι, από τα τέλη κιόλας του 1922 έχει ξεκινήσει η απελευθέρωση των αιχμαλώτων Ελλήνων στρατιωτών από τη Μικρά Ασία. Η ανταλλαγή των πληθυσμών, ξεκινά το Πάσχα του 1923. Τη γενική εποπτεία σε όλο αυτό το εγχείρημα την έχει ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός.

Η Ελλάδα πλέον, μετά την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών που πραγματοποιείται έχει να αντιμετωπίσει ένα ακόμα τεράστιο πρόβλημα, αυτό της αποκατάστασης όλων αυτών των ανθρώπων, στο εσωτερικό της χώρας. Συνολικά στην Ελλάδα υπολογίζεται πως κατέφθασαν 400.000 Έλληνες του Πόντου και 1.222.000 Έλληνες της Μικράς Ασίας⁹⁸.

Ο όγκος των προσφύγων είναι τεράστιος και πολλές φορές ο γηγενής πληθυσμός τους αντιμετωπίζει με καχυποψία, αν όχι και με εχθρότητα. Σταδιακά όμως οι πρόσφυγες εντάσσονται στην κοινωνία. Σε αυτό τους βοήθησε πολύ το γεγονός πως μαζί τους μετέφεραν

⁹⁵Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 459.

⁹⁶Εφημερίδα Εμπρός, 25 Ιουλίου 1923.

⁹⁷Εφημερίδα Καθημερινή, 25 Ιουλίου 1923.

⁹⁸Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 462.

τον πολιτισμό τους, τις ικανότητές τους και το μυαλό τους, γεγονός που τα επόμενα χρόνια θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας αλλά και της χώρας συνολικά.

Γεγονός είναι, πως με την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών, τόσο η Ελλάδα όσο και η Τουρκία, εισέρχονται σε μία δεκαετία (1923 – 1933) εθνικής ανοικοδόμησης⁹⁹.

Το περιστατικό της Κέρκυρας

Το τελευταίο γεγονός, που στιγμάτισε την Ελλάδα για το 1923, είναι ένα περιστατικό που συνέβη στην Κέρκυρα, εναντίον της Ελλάδας, με δράστη την Ιταλία. Την περίοδο ακόμα που πραγματοποιούνταν οι πολύμηνες διαπραγματεύσεις για τη Συνθήκη της Λωζάννης, μία επιτροπή εργαζόταν με σκοπό να ορισθούν με ακρίβεια τα σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Στις 27 Αυγούστου, ο στρατηγός Τελίνι, ο οποίος εκπροσωπούσε την Ιταλία στις εργασίες αυτές και υποστήριζε σθεναρά τις απαιτήσεις της Αλβανίας, δολοφονείται στο Φυλάκιο Κακαβιάς. Μαζί με τον Τελίνι, δολοφονούνται και άλλα μέλη της ιταλικής επιτροπής.

Η Ελλάδα μόλις πληροφορήθηκε τη δολοφονική αυτή ενέδρα, καθιστά σαφές πως θα πράξει τα δέοντα προκειμένου να διαλευκανθεί η συγκεκριμένη υπόθεση και να τιμωρηθούν παραδειγματικά οι ένοχοι. Οι Ιταλοί πιέζουν συνεχώς την Ελλάδα και τελικά η Ελλάδα υποκύπτει σε ορισμένες απαιτήσεις τους. Δεν δέχεται ωστόσο να συμμετέχουν Ιταλοί στις ανακρίσεις υπόπτων.

Η Ιταλία στην πραγματικότητα ενδιαφέρεται για την Κέρκυρα και η δολοφονία του Τελίνι της δίνει την αφορμή που έψαχνε προκειμένου να κινηθεί εχθρικά εναντίον της Ελλάδας. Στις 31 Αυγούστου, ένα σύνολο πλοίων που αποτελούνται από τα θωρηκτά “Τσέζαρε”, “Καβούρ” και “Ντουίλο” εμφανίζεται στα ανοιχτά της Κέρκυρας¹⁰⁰.

Διοικητής των πλοίων αυτών είναι ο ναύαρχος Σολάρι, ο οποίος αμέσως δείχνει τις προθέσεις της Ιταλίας. Ζητά από το νομάρχη Π. Ευριπαίο να παραδώσει την Κέρκυρα αμέσως, εντός δύο ωρών. Σε αντίθεση περίπτωση, θα βομβαρδιστεί το νησί.

Πριν καν προλάβει να λάβει εντολές ο Ευριπαίος από την ελληνική κυβέρνηση, ξεκινά ο βομβαρδισμός της Κέρκυρας. Από την επίθεση αυτή σκοτώνονται 15 Έλληνες και

⁹⁹Κ. Τσιτσελίκης, *Η ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών. Πτυχές μιας εθνικής σύγκρουσης*, Αθήνα 2006, σ. 66.

¹⁰⁰Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 466.

35 Αρμένιοι, ενώ τραυματίζονται συνολικά άλλοι 35¹⁰¹. Ο Ευρωπαίος βλέποντας την κατάσταση που έχει διαμορφωθεί, υψώνει λευκή σημαία, και οι Ιταλοί κάνουν απόβαση στο νησί.

Η κίνηση αυτή της Ιταλίας προκαλεί την παγκόσμια αποδοκιμασία. Οι Ιταλοί δικαιολογούν την κίνησή τους αυτή λέγοντας πως η δολοφονική ενέδρα στήθηκε από Έλληνες. Έτσι, δημιουργείται μία ανακριτική επιτροπή με στόχο να εντοπισθούν οι ένοχοι. Σε αυτή την επιτροπή θα ακουστούν πολλές απόψεις, αλλά τελικά δεν θα καταστεί δυνατό να ειπωθεί με βεβαιότητα ποιος ήταν ο υπεύθυνος για αυτή την ενέδρα.

Έτσι, η Ιταλία, ένα μόλις μήνα μετά την κατάληψη της Κέρκυρας, θα αναγκασθεί να εγκαταλείψει το νησί, υπό την έντονη πίεση της διεθνούς κοινότητας.

¹⁰¹Χ. Νεράντζης, *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, Θεσσαλονίκη 1987, τ. 2, σ. 468.

Επίλογος

Με την παράθεση όλων αυτών των γεγονότων, σε αυστηρή χρονολογική σειρά, που ξεκινούν από το 1920 και καταλήγουν στο 1923, κλείνει ένας κύκλος που θα σημαδέψει την Ελλάδα για όλα τα επόμενα χρόνια.

Μέσα σε μόλις λίγα χρόνια, η Ελλάδα κατάφερε να γευθεί τεράστιες νίκες και χαρές αλλά και τεράστιες καταστροφές και απώλειες. Η Ελλάδα κατάφερε να πραγματοποιήσει το όραμα της Μεγάλης Ιδέας αλλά πολύ σύντομα ήρθε αντιμέτωπη με την πικρή αλήθεια και την απώλεια περιοχών όπου ο ελληνισμός ζούσε και ευημερούσε για αιώνες.

Ακόμα και σήμερα δεν είναι ξεκάθαρο ποιοι είναι αυτοί που ευθύνονται για την Μικρασιατική καταστροφή. Αυτό συμβαίνει διότι, η καταστροφή αυτή δεν προήλθε εξαιτίας μίας λανθασμένης απόφασης, ενός μόνο ατόμου. Η απώλεια της Μικράς Ασίας και ο ξεριζωμός των Ελλήνων από εκεί προήλθε εξαιτίας μιας σειράς λαθών, που το ένα διαδεχόταν το άλλο, αρχής γενομένης από τις εκλογές του 1920 και ύστερα.

Πέρα όμως από τον επιμερισμό ευθυνών εντός της Ελλάδας, αδιαμφισβήτητο γεγονός είναι πως η Μικρασιατική Καταστροφή συνέβη και εξαιτίας των Μεγάλων Δυνάμεων, οι οποίες αφού απέσυραν, για τους δικούς τους λόγους, την στήριξη που παρείχαν στην Ελλάδα, την εγκατέλειψαν μόνη να προσπαθεί να διαχειριστεί μία κατάσταση εξαιρετικά δύσκολη. Η Ελλάδα όχι μόνο αφέθηκε μόνη, αλλά ταυτόχρονα έβλεπε τους μέχρι τότε συμμάχους της να συνάπτουν συμφωνίες και να εξοπλίζουν στρατιωτικά τον Κεμάλ, ο οποίος με τη βοήθεια αυτή συνεχώς γινόταν ισχυρότερος.

Η Ελλάδα πλέον καλείται να διαχειριστεί τεράστιες απώλειες τόσο σε επίπεδο εδαφών όσο και σε επίπεδο ανθρώπων. Επιπλέον, τώρα, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, ξεκινά το εξαιρετικά δύσκολο έργο της αποκατάστασης των προσφύγων που κατέφθασαν στην Ελλάδα, στην πλειονότητά τους εξαθλιωμένοι.

Έτσι, για αρκετά χρόνια μετά τη Μικρασιατική καταστροφή η Ελλάδα θα επιδοθεί σε έναν αγώνα εσωτερικής ανασυγκρότησης με τελικό στόχο να καταφέρει να σταθεί ξανά στα πόδια της. Πολύ σημαντικό και ενεργό ρόλο στην προσπάθεια αυτή θα διαδραματίσουν οι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, οι οποίοι κουβαλώντας μαζί τους την εργατικότητά τους, την τεχνογνωσία τους αλλά και τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα τους θα ωφελήσουν την Ελλάδα σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Τα γεγονότα της σύντομης αυτής περιόδου είναι τόσο πυκνά ώστε η πλήρης παρουσίαση και ερμηνεία τους, είναι ένα έργο σχετικά τιτάνιο. Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να παρουσιαστούν τα κυριότερα γεγονότα της περιόδου αυτής. Για την

καλύτερη παρουσίαση αλλά και τεκμηρίωση τους, πέραν την κλασικής, σύγχρονης βιβλιογραφίας, χρησιμοποιήθηκαν επιστολές, εφημερίδες αλλά και αυθεντικό υλικό της περιόδου εκείνης.

Η εργασία αυτή γράφτηκε με τρόπο επιστημονικό, καθώς συνεχώς παρουσιάζονταν αλλά και τεκμηριώνονταν γεγονότα της εποχής, αλλά και συνάμα απλό και κατανοητό προκειμένου να είναι διαθέσιμη και σε απλούς, καθημερινούς ανθρώπους που δεν έχουν κάποια ιδιαίτερη σχέση με την επιστήμη της Ιστορίας.

Έτσι, με αυτό τον τρόπο, επιχειρείται, η παρούσα εργασία, να καταστήσει σαφές ποια είναι τα γεγονότα αυτά που οδήγησαν την Ελλάδα, μετά από μία τεράστια νίκη, σε μία τεράστια καταστροφή που ακόμα και σήμερα εγείρει πάθη και δυσάρεστες αναμνήσεις.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

Εμπρός, 30 Ιουλίου 1920, 25 Ιουλίου 1923

Καθημερινή, 31 Ιουλίου 1920, 25 Ιουλίου 1923

Μακεδονία, 30 Ιουλίου 1920

Νέα Ημέρα, 30 Ιουλίου 1920

Πολιτεία, 30 Ιουλίου 1920

Ριζοσπάστης, 30 Ιουλίου 1920

B. Βιβλιογραφία

Βεντήρης, Γ., *Η Ελλάδα του 1910 – 1920*, τ. 1, Αθήνα 1970

Δαφνής, Γρ., *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων*, τ. 1, Αθήνα 1980

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 15, Αθήνα 1978

Κουλούρης, Χ. Λούβη, Α. Σβολόπουλος, Κ. Αχλάδη, Ε. Αναγνωστοπούλου, Σ. Τσιτσελίκης, Κ. Κωστής, Κ. Νεϊζύ, Α. Κιτρομηλίδης, Π., *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1922*, Αθήνα 2010

Κυμιωνής, Ι., *1920 Η Συνθήκη των Σεβρών*, Αθήνα 2013

Κωστόπουλος, Τ., *Πόλεμος και εθνοκάθαρση. Η ξεχασμένη πλευρά μιας δεκαετούς εθνικής εξόρμησης. 1912 – 1922*, Αθήνα 2007

Μαυρογορδάτος, Γ. Θ., *Μελέτες και κείμενα για την περίοδο 1909 – 1940*, Αθήνα 1982

Νεράντζης, Ι., *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1987

Νεράντζης, Ι., *Το έπος της Μικρασίας 1919 – 1922*, τ. 2, Θεσσαλονίκη 1987

Παπουτσής, Χρ., *Τα πλοία της συμπόνιας. Η αληθινή ιστορία της διάσωσης των Ελλήνων της Σμύρνης το Σεπτέμβριο του 1922*, Αθήνα 2009

Ρήγος, Α., *Σμύρνη, Μικρασία. Η ακμή, η εκστρατεία, η καταστροφή*, Αθήνα 2007

Σβολόπουλος, Κ., *Η ελληνική εξωτερική πολιτική 1900 – 1945*, Αθήνα – Κομοτηνή 1983

Σβολόπουλος, Κ., *Η απόφαση για την επέκταση της ελληνικής κυριαρχίας στη Μικρά Ασία*, Αθήνα 2009

Σβολόπουλος, Κ., *Η απόφαση για την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας*, Θεσσαλονίκη 1981

Σολομωνίδης, Σ. Χρ., *Η δημοσιογραφία στη Σμύρνη (1821 – 1922)*, Αθήνα 1959.

Σπετσέρης, Α., *Η Συνθήκη της Λωζάννης*, Αθήνα 1990

Τσιτσελίκης, Κ., *Η ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών. Πτυχές μιας εθνικής σύγκρουσης*, Αθήνα 2006

Τσουδερός, Ε. Ι., *Η αποζημίωσις των ανταλλαζίμων*, Αθήνα 1927

Φωτιάδης, Δ., *Σαγγάρειος Εποποιία και καταστροφή στη Μικρά Ασία*, Αθήνα 2011

Clark, B., *Twice as stranger. How mass expulsion forged modern Greece and Turkey*, Λονδίνο 2006

Driault, E., *Το ανατολικό ζήτημα από τις αρχές του έως τη Συνθήκη των Σεβρών*, τ. 2, Αθήνα 2010

Georgelin, H., *Σμύρνη. Από τον κοσμοπολιτισμό έως τους εθνικισμούς*. Αθήνα 2007

Gibbons, A. H., *Βενιζέλος, μια βιογραφία (1864 – 1920)*, Αθήνα 2008

Hirschon, R., “*Τα αποτελέσματα της Ανταλλαγής*”, στο “*Η ελληνοτουρκική ανταλλαγή πληθυσμών. Πτυχές μιας εθνικής σύγκρουσης*”, Αθήνα 2006

Horton, G., *Η μάστιγα της Ασίας*, Αθήνα 2009

Smith Llewellyn, M., *Το όραμα της Ιωνίας. Η Ελλάδα στη Μικρά Ασία 1919 – 1922*, Αθήνα 2002

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πρωτοσέλιδα εφημερίδων της εποχής

ΕΜΠΡΟΣ
 ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
 ΕΚΑΣΤΟΝ ΦΥΛΛΟΝ ΛΕΙΤΑ 15
 ΛΙΒΟΥΥΝΤΗΣ: ΕΥΑΓ. ΛΑΧΑΝΟΚΑΡΔΗΣ

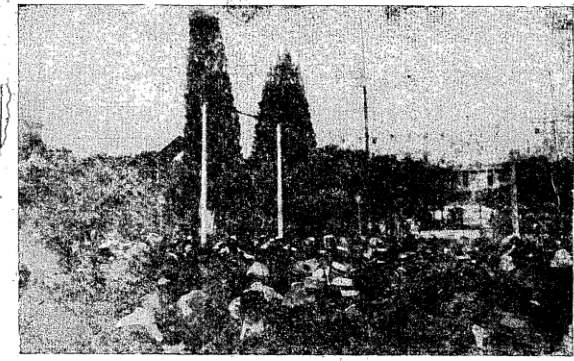
ΕΤΟΣ 24ος ΑΡΙΘΜΟΣ 8546 | ΑΡΙΘΜΟΣ ΤΗΛΕΦΩΝΟΥ 138 | ΓΡΑΦΕΙΑ: Οδός Σοφοκλέους Ακρόατος 6 | ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΠΕΜΠΤΗ 30 ΙΟΥΛΙΟΥ 1930

Η ΕΙΡΗΝΗ ΥΠΕΓΡΑΦΗ ΠΡΟΧΘΕΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ 6 Μ.Μ.

Ο Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΑΓΓΕΛΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΟ ΣΤΕΦΑΝΩΜΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

ΟΛΑΙ ΑΙ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑΙ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ - Η ΕΛΛΑΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΖΕΙ ΑΠ' ΑΚΡΟΥ ΕΙΣ ΑΚΡΟΝ

Ο ΘΕΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Η ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΥΝΘΗΚΗ
ΗΤΙΣ ΥΠΕΓΡΑΦΗ ΠΡΟΧΘΕΣ

Εν όψει η Ελλάδος... Η Τουρκία... Η Ελλάδα... Η Συνθήκη... Η ειρήνη... Η Ελλάδα πανηγυρίζει απ' ακρού εις ακρόν...

Ο ΠΡΩΤΑΓΟΝΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ

Η ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΥΠΕΓΡΑΦΗ
ΠΡΟΧΘΕΣ ΤΗΝ ΤΡΙΤΗΝ 6 Μ.Μ. ΩΡΑΝ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΠΙΣΗΜΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΜΜΑΝ
 ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ... Η Ελλάδα... Η ειρήνη... Η Ελλάδα πανηγυρίζει απ' ακρού εις ακρόν...

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΣ

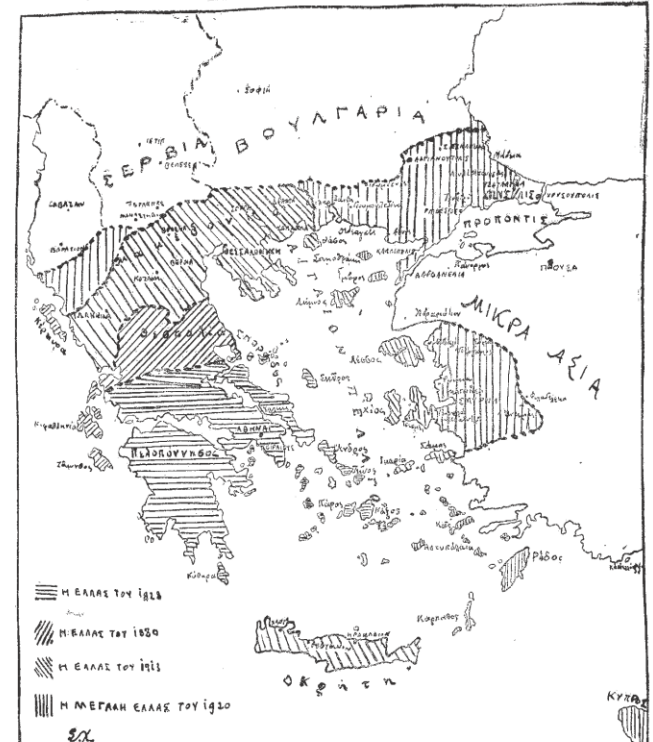
Το πλοίο... Η Ελλάδα... Η Δωδεκάνησος... Η ειρήνη... Η Ελλάδα πανηγυρίζει απ' ακρού εις ακρόν...

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΕΤΡΟΣ Σ. ΛΕΒΑΝΤΟΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤ. ΒΕΛΛΙΔΗΣ
ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΓ. ΠΑΥΛΟΥ ΚΑΙ ΤΥΡΑΝΤΙΔΑΣ ΠΑΥΛΟΣ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗΣ

ΖΗΤΩ Η ΑΛΗΘΩΣ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΕΝΔΟΣΟΣ ΕΛΛΑΣ!
ΟΠΩΣ ΑΠΟΒΑΙΝΕΙ Η ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ ΔΙΑ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΕΙΣΗΣ ΧΩΣ ΕΙΣ ΤΟ ΣΕΒΡ ΤΟΥΡΚΙΚΗΣ ΣΥΝΗΚΗΣ

Γιατί! Η ανάρτησις εν τω παρόντι...
Τα γράμματα ή συνθήκη! Διδόναν πόδι της Ελλάδος...
Τα γράμματα ή συνθήκη! Διδόναν πόδι της Ελλάδος...

ΑΘΗΝΑΙ 20 (τηλεγραφή) Τηλεγραφήμα εν Παρισίω...
Η ΤΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΥΠΟΓΡΑΦΗΣ ΤΗΣ ΣΥΝΗΚΗΣ...
Η τελετή ή σύμβασις ήλθεν εντε έκαταμύριος...

Η πόλις, αφεύ το έσπέρη, παραστάση θάρσει...
Ο ΠΑΝΗΓΥΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΙΚΗΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΔΟΣΟΛΟΓΙΑ

Κατά το έσπέρη πρόγραμμα ή πανηγύριος...
Ο λόγος προσηύχθη εν τω αγιασμώ, έν κέντρον...

Η ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΝ...
ΟΜΙΛΙΑ Ο ΕΛΕΥΘ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ...
Η ΣΥΝΗΚΗ ΟΑ ΕΚΤΕΛΕΣΘΗ ΤΑΧΥΤΑΤΑ Η ΠΑΡΗΣ ΑΠΟΣΤΡΑΤΕΥΣΙΣ

Αίτη ή παρθεύ ήσσιν ήσσιν ήσσιν ήσσιν...
Αίτη ή παρθεύ ήσσιν ήσσιν ήσσιν ήσσιν...
Αίτη ή παρθεύ ήσσιν ήσσιν ήσσιν ήσσιν...

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΖΟΥΝΑΙ
ΤΑ ΠΑΝΘ ΦΑΛΛΟΥΝ ΤΟ 'ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ',
Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΣΥΤΧΑΙΡΕΙΤΟΝ ΣΤΡΑΤΩΝ...
ΑΘΗΝΑΙ 20 (τηλεγρ.) Η πόλις ήσσιν ήσσιν ήσσιν ήσσιν...
ΠΡΟΣΚΛΗΣΙΣ
ΑΙ ΠΕΙΡΑΧΙΚΑΙ Η Ο Ι Ν Α Ι
ΑΘΗΝΑΙ 20 (τηλεγρ.)
ΚΑΠΙΝΣΤΑΙ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΠΑΝΗΓΥΡΙΖΟΥΝΑΙ...
ΤΑ ΠΑΝΘ ΦΑΛΛΟΥΝ ΤΟ 'ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ',...
Η ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ ΣΥΤΧΑΙΡΕΙΤΟΝ ΣΤΡΑΤΩΝ...
ΠΡΟΣ ΤΟΝ 'ΓΡΑΤΟΝ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΣΥΝΘΗΚΗ ΕΙΡΗΝΗΣ

ΜΕΤΑΞΥ

ΤΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΗΣΤΙΣΜΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

ΥΠΟΓΡΑΦΕΙΣΑ ΕΝ ΣΕΒΡΑΙΣ ΤΗ 28 ΙΟΥΛΙΟΥ 10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1920

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
1920

ΒΙΒΛΙΟΦΗΚΗ
Α. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ	Σελ. 3
-----------------	--------

ΜΕΡΟΣ Α΄.

ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ

(Άρθρα 1—26)	7
--------------------	---

ΜΕΡΟΣ Β΄.

ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

(Άρθρα 27—35)	13
---------------------	----

ΜΕΡΟΣ Γ΄.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

ΤΜΗΜΑ Α΄.— Κωνσταντινούπολις (άρθρον 36)	16
Β΄.— Στενή (άρθρα 37 — 61)	16
<i>Παράρτημα</i>	19
Γ΄.— Κορδιστάν (άρθρα 62—64)	20
Δ΄.— Σμύρνη (άρθρα 65—83)	21
Ε΄.— Έλλάς (άρθρα 84—87)	23
Σ΄.— Αρμενία (88—93)	24
Ζ΄.— Συρία, Μεσοποταμία, Παλαιστίνη (άρθρα 94—97)	25
Η΄.— Έδζάζη (άρθρα 98—100)	26
Θ΄.— Αίγυπτος, Σουδάν και Κύπρος (άρθρα 101—117)	26
Ι΄.— Μαρόκον, Τυνησία (άρθρα 118—120)	28
ΙΑ΄.— Λιβύη και Νήσοι τοῦ Αἰγαίου (άρθρα 121—122)	29
ΙΒ΄.— Ίθαγένεια (άρθρα 123—131)	29
ΙΓ΄.— Γενικαὶ διατάξεις (άρθρα 132—139)	30

ΜΕΡΟΣ Δ΄.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

(Άρθρα 140—151)	32
-----------------------	----

ΜΕΡΟΣ Ε΄.
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΙ, ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΑΕΡΟΠΟΡΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

	Σελίς
ΤΜΗΜΑ Α΄.—Στρατιωτικοί όροι.....	35
Κεφάλαιον Α΄.— Γενικοί όροι (άρθρα 152—153).....	35
Β΄.— Δυνάμεις, διοργάνωσις και στελέχη της θωρακισμένης στρατιωτικής δυνάμεως (άρθρα 154—161).....	35
Γ΄.— Στρατολογία (άρθρα 165—167).....	37
Δ΄.— Σχολή, εκπαιδευτή και εθελούσιοι και έμψυχοι στρατιωτικοί (άρθρα 168—169).....	37
Ε΄.— Ταξινόμησης, τοπική άστυνομία, άστική και άγροτική, διασφάλισης (άρθρον 170).....	38
Σ΄.— Όπλα, πυρομαχικά, βλήματα (άρθρα 171—176).....	38
Ζ΄.— Οργανωτικά έργα (άρθρον 177).....	39
Η΄.— Διατάξεις της έλευθέριας των Σπυδών (άρθρα 178—180).....	39
Η έν κ Ξ Α΄.— Σύμβουλοι της προσωπικής φρουράς του Σουλτάνου.....	41
Β΄.— Δυνάμεις των αποτελούντων τα ειδικά στοιχεία ενισχύσεως διαφόρων έπλων και υπηρεσιών.....	41
Γ΄.— Ανώτατος έπιτεταμένος όρος έθελισμού και πυρομαχικών.....	42
ΤΜΗΜΑ Β΄.— Ναυτικοί όροι (άρθρα 181—190).....	42
Γ΄.— Όροι άφορόντες εις την στρατιωτικήν και ναυτικήν άεροπορίαν (άρθρα 191—195).....	44
Δ΄.— Δικτυμαχική έπιτροπή έλέγχου και διοργανώσεως (άρθρα 196—205).....	45
Ε΄.— Γενική δικταζία (άρθρα 206—207).....	47

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄.

ΛΙΧΜΑΛΩΤΟΙ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΙ ΤΑΦΟΙ

ΤΜΗΜΑ Α΄.— Λιχμαλωτοί πολέμου (άρθρα 208—217).....	48
Β΄.— Τάφοι (άρθρα 218—225).....	49

ΜΕΡΟΣ Ζ΄.

Τ Ι Μ Ω Ρ Ι Α Ι

(Άρθρα 226—230).....	51
----------------------	----

ΜΕΡΟΣ Η΄.

ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

(Άρθρα 231—260).....	52
Παράρτημα Α΄.....	57
Παράρτημα Β΄.....	58

ΜΕΡΟΣ Θ΄.
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

	Σελίδα
ΤΜΗΜΑ Α΄.—Εμπορικά σχέσια (άρθρα 261—280).....	59
Β΄.—Συνθήκη (άρθρα 269—280).....	60
Γ΄.—Βιομηχανική ιδιοκτησία (άρθρα 281—286).....	63
Δ΄.—Παρονοσία, δικαιώματα και συμφέροντα (άρθρα 287—303).....	65
Ε΄.—Συμβόλαια, παραγγελιαί, αποστάσεις (άρθρα 304—360).....	68
Πολύτιμα.....	69
Σ΄.—Έταιρείαι και παρεμφερείαι (άρθρα 310—316).....	73
Ζ΄.—Γενική διατάξις (άρθρον 317).....	75

ΜΕΡΟΣ Ι΄

Α Ε Ρ Ο Η Α Ο Ψ Α

(Άρθρα 318—327).....	76
----------------------	----

ΜΕΡΟΣ ΙΑ΄.

ΛΙΜΕΝΕΣ, ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΟΔΟΙ ΚΑΙ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΙ

ΤΜΗΜΑ Α΄.—Γενικά διατάξεις (άρθρα 328—336).....	78
Β΄.—Ναυτιλία.....	79
Κεφάλαιον Α΄. — Έλευθερία ναυσιπλοίας (άρθρον 334).....	79
Β΄.—Λιμένες διεθνούς συμφέροντος (άρθρα 335—345).....	79
Γ΄.—Όροι άναφερόμενοι εις τόν Έξρον και τόν Δούναβον (άρθρα 346—348).....	81
Δ΄.—Όροι άναφερόμενοι εις ώρισμένα Κράτη τήν χρΐσιν ώρισμένων λιμένων (άρθ. 349—352).....	82
Γ΄.—Σιδηρόδρομοι.....	83
Κεφάλαιον Α΄. —Όροι σχετικοί προς τās διεθνείς μεταφοράς (άρθρα 353—357).....	83
Β΄.—Τροχίον ύλικόν (άρθρον 358).....	84
Γ΄.—Μεταβίβασις σιδηροδρομικών γραμμών (άρθρα 359—360).....	84
Δ΄.— Συμφωνία περί έκμεταλλεύσεως τών σιδηροδρόμων (άρθρα 361—362).....	85
Δ΄.— Διέφορα.....	85
Κεφάλαιον Α. —Υδάτα (άρθρον 363).....	85
Β΄.— Τηλέγραφοι και τηλέφωνα (άρθρα 364—365).....	85
Γ΄.—Υποβρύχια καλώδια (άρθρα 366—367).....	86
Δ΄.— Διατάξεις άφορώσαι εις μέτρα πνα έκτελέσεως (άρθρον 368).....	86
Ε΄.— Έκδίκασις τών διαφορών και άναθεώρησις τών διηγετικών Έρων (άρθρα 369—371).....	87
Σ΄.— Ίδιαιτεραί δικτάξεις (άρθρα 372—373).....	87

ΜΕΡΟΣ ΙΒ΄.

Ε Ρ Γ Α Σ Ι Α

ΤΜΗΜΑ Α΄.—Όργανώσις εργασιών.....	88
Κεφάλαιον Α΄. —Όργάνωσις (άρθρα 374—386).....	88

4'		
		Σελ:
	Κεφάλαιον Β'. — Λειτουργία υπηρεσίας (άρθρα 387—407)	90
	• Γ'— Γενικά διατάξεις (άρθρα 408—410)	94
	• Δ'— Μεταβατικά μέτ. α (άρθρα 411—413)	94
	<i>Παράρτημα:</i>	95
	ΤΜΗΜΑ Β'. — Γενικά άρθρα (άρθρον 414)	95

ΜΕΡΟΣ ΙΓ'.

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΟΡΟΙ

(Άρθρα 415—433)	96
-----------------------	----

Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, Η ΓΑΛΛΙΑ, Η ΙΤΑΛΙΑ καὶ Η ΙΑΠΩΝΙΑ.

Διότι, καταστράφηκε ἐν τῇ παρούσῃ Συνθήκῃ ὡς Προσχωσὶν Συμμάχου Δυνάμει.

Η ΑΡΜΕΝΙΑ, ΤΟ ΒΕΛΓΙΟΝ, Η ΕΛΛΑΣ, Η ΕΣΔΑΖΗ, Η ΡΟΥΜΑΝΙΑ, Η ΟΥΡΟΥΓΟΥΑΙΑ,
Η ΡΟΥΜΑΝΙΑ, ΤΟ ΣΕΡΒΟ-ΚΡΟΑΤΟ--ΣΛΑΒΟΝΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ καὶ Η ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ.

Ἀποστρέφει μετὰ τὸν ὡς ἀνωθε Προσχωσὶν Δυνάμεων τῆς Συμμάχου Δυνάμει.

ἐπ' ἑνὸς

ΚΑΙ Η ΤΟΥΡΚΙΑ

ἐπ' ἑτέρου

Λαμβάνει ἐπ' ὄνομα ἐπὶ τῇ κτίσει τῆς Ἀυτοκρατορικῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, ἐδόθη ἀκαταγῆ εἰς τὴν
Τουρκίαν, τῇ 30ῇ Ὀκτωβρίου 1918 (ν. ἡμ.), ὑπὸ τῶν Προσχωσὶν Συμμάχου Δυνάμεων, ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως καταστῆ
ἐνικτὴ ἢ συνομοσπονδία Συνθήκης Εἰρήνης.

Λαμβάνει ἐπ' ὄνομα ἐπὶ τῇ Συμμάχου Δυνάμει ἐπιβουλοῦσαν ὅσποτεως ὅπως ὁ πόλεμος, εἰς τὴν ἀποδοτικὴν
ἀποδοτικὴν εἰς κἀδὸν ἐπιπέτασεν, ἀμέσως ἢ ἐπιμέσως, κατὰ τῆς Τουρκίας, καὶ ὅστις τὴν ἀρχὴν εἰσὶν ἐπὶ τῇ
ἐπὶ τῆς πρώτου Ἀυτοκρατορικῆς καὶ Βασιλικῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀυστροουγγαρίας ἀποδοτικῆς, τῇ 28ῇ Ἰουλίου
1914 (ν. ἡμ.), ἀφῆκεν πόλεμον πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ ἐν ταύτῃ ὑπὸ τῆς Τουρκίας κατὰ τῶν Συμμάχου Δυνάμεων ἀφῆκεν
ἀφῆκεν, τῇ 29ῇ Ὀκτωβρίου 1914 (ν. ἡμ.), καὶ ὑπὸ τῆς Γερμανίας, συμμάχου τῆς Τουρκίας, διευθυνομένης ἐχθροπραξίας,
τερματισθῆ δι' ἐπιπέτασεν σταθερῆς καὶ διαρκοῦς εἰρήνης.

Ἐπὶ ταύτῃ τὰ ὙΨΗΛΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΑ ΜΕΡΗ διόρισαν ὡς πληρεξουσίους τὸν,

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕ-
ΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΕΡΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ:

Τὸν Sir George Dixon GRAHAME, K. C. V. O., Πληρεξούσιον Ὑπουργόν τῆς Αὐτοῦ Βρε-
τανικῆς Μεγαλειότητος ἐν Παρισίῳ:

Καὶ

διὰ τὴν ΚΤΗΣΙΝ (DOMINION) ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ:

Τὸν Ἐντιμόν Sir George Halsey PERLEY, K. C. M. G., Ὑπουργόν Ἀρμοστῆν διὰ τὸν Καναδὸν
ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασιλείῳ:

— 4 —

Διὰ τὴν ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΝ (COMMONWEALTH) ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ :

Τὸν Ἐντετακτὸν Andrew FISHER, Ὑπάτου Ἀρμοστήν διὰ τὴν Αὐστράλιαν ἐν τῷ Ἡνωμένῳ Βασιλείῳ.

Διὰ τὴν ΚΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΗΛΑΝΔΙΑΣ :

Τὸν Sir George Dixon GRAHAME, K. C. V. O., Πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Αὐτοῦ Βρετανικῆς Μεταλλουργίας ἐν Παρισίοις.

Διὰ τὴν ΝΟΤΙΟΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗΝ ΕΝΩΣΙΝ :

Τὸν Κύριον Reginald Andrew BLANKENBERG, O. B. E., ἐκτελοῦντα χρέα Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ διὰ τὴν Νότιον Ἀφρικανικὴν Ἐνωσιν ἐν τῷ Ἡνωμένῳ Βασιλείῳ.

Διὰ τὰς ΙΝΔΙΑΣ :

Τὸν Sir Arthur HIRTZEL, K. C. B., Πάρεδρον Ὑπουργὸν διὰ τὰς Ἰνδίας.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Alexandre MILLERAND, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν.
 Τὸν Κύριον Frédéric FRANCOIS-MARSAL, Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν.
 Τὸν Κύριον Auguste Paul-Louis ISAAC, Ὑπουργὸν ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας.
 Τὸν Κύριον Jules CAMBON, Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας.
 Τὸν Κύριον Georges Maurice PALÉOLOGUE, Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, Γενικὸν Γραμματεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν.

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Lelio BONIN LONGARE, Γερουσιαστὴν τοῦ Βασιλείου, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰταλίας ἐν Παρισίοις.
 Τὸν Στρατηγὸν Giovanni MARIETTI, Ἰταλὸν Στρατιωτικὸν Ἀντιπρόσωπον ἐν τῷ Ἀνωτέρῳ Πολιτικῷ Συμβουλίῳ.

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ :

Τὸν Ὑποκόμητα CHINDA, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αυτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας ἐν Λονδίῳ.
 Τὸν Κύριον K. MATSUI, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αυτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας ἐν Παρισίοις.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ ΑΡΜΕΝΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Avetis AHARONIAN, Πρόεδρον τῆς Ἀντιπροσωπείας τῆς Δημοκρατίας τῆς Ἀρμενίας.

— 5 —

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΒΕΛΓΩΝ:

Τόν Κύριον Jules VAN DEN HEUVEL, "Εκτακτον 'Απεσταλμένον καί Πληρεξούσιον 'Υπουργόν, 'Υπουργόν τῆς 'Επικρατίας"
 Τόν Κύριον Rolin JACQUEMYS, Μέλος τοῦ 'Ινστιτούτου τοῦ 'Ιδιωτικοῦ Διαθροῦς Δικαίου, Γενικόν Γραμματέα τῆς Βελγικῆς 'Αντιπροσωπείας

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ:

Τόν Κύριον 'Ελευθέριον Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΝ, Πρόεδρον τοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβουλίου
 Τόν Κύριον "Αθω ΡΩΜΑΝΟΝ, "Εκτακτον 'Απεσταλμένον καί Πληρεξούσιον 'Υπουργόν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν 'Ελλήνων ἐν Παρισίοις

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΔΖΑΖΗΣ:

.....

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΛΩΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Τόν Κύριον Maurice ZAMOYSKI, "Εκτακτον 'Απεσταλμένον καί Πληρεξούσιον 'Υπουργόν τῆς Πολωνικῆς Δημοκρατίας ἐν Παρισίοις.
 Τόν Κύριον Erasme PILTZ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Τόν Δρα Afonso Augusto da COSTA, πρόην Πρόεδρον τοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβουλίου

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΡΟΥΜΑΝΙΑΣ:

Τόν Κύριον Nicolas TITULESCU, 'Υπουργόν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν
 Τόν Πρίγκιπα Dimitri GHICA, "Εκτακτον 'Απεσταλμένον καί Πληρεξούσιον 'Υπουργόν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Ρουμανίας ἐν Παρισίοις

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΣΕΡΒΩΝ, ΤΩΝ ΚΡΟΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΛΟΒΕΝΩΝ:

Τόν Κύριον Nicolas PACHITCH, πρόην Πρόεδρον τοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβουλίου
 Τόν Κύριον Ante TRUMBIC, 'Υπουργόν ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ:

Τόν Κύριον Edouard BENES, 'Υπουργόν ἐπὶ τῶν 'Εξωτερικῶν
 Τόν Κύριον Stephen OSUSKY, "Εκτακτον 'Απεσταλμένον καί Πληρεξούσιον 'Υπουργόν τῆς Τσεχοσλοβακικῆς Δημοκρατίας ἐν Λονδίῳ

Η ΤΟΥΡΚΙΑ:

Τὸν Στρατηγὸν HAADI pasha, Γερουσιαστήν
 Τὸν RIZA TEVFIK Bey, Γερουσιαστήν
 Τὸν RÉCHAD HALISS Bey, Ἐκτεκτικὸν Ἀπεσταλμένον καὶ Πληρεξούσιον Ἐπιτελετὴν τῆς Τουρ-
 κίας ἐν Βέρνην

ΟΙΤΙΝΕΣ, ἀνταλλάξαντες τὰ πληρεξούσια αὐτῶν ἔγγραφα, εὐρεθέντα ἐν πλήρει τάξει καὶ κατὰ τοὺς ἀπαιτου-
 μένους τύπους, ΣΥΝΕΦΩΝΗΣΑΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΩΝ ΟΡΩΝ:

Ἐκ τῆς ἀναρξίας τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις θὰ τερματισθῇ.
 Ἐκ τῆς στιγμῆς ἐκείνης, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν διατάξεων τῆς παρούσης Συνθήκης, θὰ ἐπαναληφθῶσιν
 αἱ ἐπίσημοι σχέσεις τῶν Συμμάχων Δυνάμεων μετὰ τῆς Τουρκίας.

Αι λεπτομέρειαι τῆς περικτήσεως ταύτης θέλουσι κανονισθῆ ἐν εἰδικῇ συμβάσει μεταξύ τῶν Προσφουσῶν Συμμάχων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας.

Γενομένης τῆς περικτήσεως ταύτης, οὐδεμία ἀντίρρηση θέλει προβληθῆ ὑπὸ τῶν Προσφουσῶν Συμμάχων Δυνάμεων κατὰ τῆς ἐκουσίας προσχωρήσεως εἰς τὸ ἀνεξάρτητον ταῦτο Κουρδικὸν Κράτος, τῶν Κούρδων τῶν κατοικοῦντων τὸ τμήμα τοῦ Κουρδιστάν ὑπερπερικυβάνεται μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Βιλαετίῳ Μοσούλης.

ΤΜΗΜΑ Δ'

Σ Μ Υ Ρ Ν Η

Ἄρθρον 65.

Ἡ πόλις τῆς Σμύρνης καὶ τὸ συνεχόμενον αὐτῇ ἔδαφος, τὸ περιγραφόμενον ἐν ἄρθρῳ 60, ὑποβάλλονται, μέχρι τοῦ κατὰ τὸ ἄρθρον 83 ὁριστικοῦ αὐτῶν καθεστώτος, εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος Τμήματος.

Ἄρθρον 66.

Τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τοῦ συνεχόμενου τῇ πόλει τῆς Σμύρνης ἔδαφους θέλουσι καθορισθῆ ὡς ἔπειτα (ὅρα τὸν προσγραφόμενον χάρτην ὑπ' ἀριθ. 1):

ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος ἐκβάλλοντος ποταμίου εἰς ἀπόστασιν περίπου 5 χιλιομέτρων βορείως τῆς Νέας Ἐφῆσου καὶ πρὸς ἀνατολὰς :

τὸ ποτάμιον τοῦτο κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὸν ροὴν αὐτοῦ

ἀκολουθῶς, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοανατολικήν :

ὁ νότιοςβραχίον τοῦ ποταμίου τούτου

ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοανατολικήν καὶ μέχρι τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς κορυφῆς τοῦ Γκιουμοῦς Δαγ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους διερχομένη δυτικῶς τοῦ χωρίου Γσανῆρ καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἄκισῆ Ὁβᾶ.

ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν βορειοανατολικήν :

γραμμὴ ἀκολουθοῦσα κατὰ τὸ δυνατόν τὴν κορυφογραμμὴν

ἀκολουθῶς, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Ἀγιουσοῦκα

εἰς Δεϊρμεντζίκ, 1 περίπου χιλίόμετρον δυτικῶς τοῦ σταθμοῦ Βαλαντζίκ :

γραμμὴ ὁρισθῆσεται ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀφῆν ἐπὶ τουρκικοῦ ἔδαφους τὴν ὁδὸν καὶ τὴν σιδηροδρομικήν γραμμὴν ἀπὸ τῶν Σωκίων εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Βαλαντζίκ.

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ νότιου ὀρίου τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους

ἐκείθεν, καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου περὶ τὸν Τυῶλον (Μπὸζ Δάγ), εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιομέτρων βορειο-

ανατολικῶς τοῦ Ὁδεμῆσιου :

τὸ νότιον καὶ ἀνατολικὸν ὅριον τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Μαγνησίας εἰς Φιλὰ-

δέλφειαν, εἰς ἀπόστασιν 8 περίπου χιλιομέτρων ἀνατολικῶς τοῦ Σαλιχλί :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι τοῦ Γκερμεζ Δαγ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, διερχομένη ἀνατολικῶς τῆς λίμνης Μακμαρᾶ καὶ δυτικῶς τοῦ Κεμῆρ,

τέμνουσα τὸν ποταμὸν Ὑλλον (Κοῦμ Τσαί) νοτίως περίπου τοῦ Ἀζαλάν, ἐκείθεν δὲ ἀκολουθοῦσα τὴν γραμμὴν τοῦ

διαχωρισμοῦ τῶν ὕδατων δυτικῶς τοῦ Καβοκολάν

ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν βορειοδυτικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ συνόρου τῶν Καζάδων Κιρκαγᾶτς

καὶ Ἄκ Χισᾶρ (Ἄξαρίου), εἰς ἀπόστασιν 16 περίπου χιλιομέτρων ἀνατολικῶς τοῦ Κιρκαγᾶτς καὶ 20 χιλιομέτρων βορείως

τοῦ Ἄκ Χισᾶρ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς καὶ μέχρι τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὀρίου τοῦ Καζᾶ Σόμα :

τὸ νότιον ὅριον τοῦ Καζᾶ Κιρκαγᾶτς

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς καὶ μέχρι συναντήσεώς του μετὰ τοῦ ὀρίου τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης :

τὸ νότιον ὅριον τοῦ Καζᾶ Σόμα

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι συναντήσεώς του μετὰ τοῦ ὀρίου τοῦ Βιλαετίου Σμύρνης :

τὸ βορειοανατολικὸν ὅριον τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου περὶ τὸν Τσαρπατζίκ Τεπέ :

τὸ βόρειον ὅριον τοῦ Βιλαετίου Σμύρνης

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ ἔδαφους εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων νοτιοδυ-

τικῶς τοῦ Κισιτιζέ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς καὶ μέχρι σημείου ὁρισθησομένου ἐπὶ τοῦ ἔδαφους μεταξύ τῆς ἄκρας Δαχλίνα καὶ τῆς

Σκάλας Κεμερῆου :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἔδαφους, διερχομένη νοτίως τοῦ Κεμερῆου καὶ τῆς Σκάλας Κεμερῆου, ὡς καὶ τῆς

συνδεούσης τὰ δύο ταῦτα μέρη ὁδοῦ.

— 21 —

Αί λεπτομέρειαι τῆς παρρητήσεως ταύτης θέλουσι καθορισθῆν ἐν εἰδικῇ συμβάσει μεταξύ τῶν Προσχωσῶν Συμμάχων Δυνάμεων καὶ τῆς Τουρκίας.
Γενόμενης τῆς παρρητήσεως ταύτης, οὐδεμία ἀντίρρησης θέλει προβληθῆ ὑπὸ τῶν Προσχωσῶν Συμμάχων Δυνάμεων κατὰ τῆς ἐκουσίας προσχωρήσεως εἰς τὸ ἀνεξάρτητον αὐτὸ Κουρδικὸν Κράτος, τῶν Κορδῶν τῶν κατοικοῦντων τὸ τμήμα τοῦ Κουρδιστῆν ἕπερ περιλαμβάνεται μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Βιλαετίῳ Μοσούλης.

ΤΜΗΜΑ Δ'

Σ Μ Υ Ρ Ν Η

Ἄρθρον 65.

Ἡ πόλις τῆς Σμύρνης καὶ τὸ συνεχόμενον αὐτῇ ἔδαφος, τὰ περιγραφόμενα ἐν ἄρθρῳ 60, ὑποβάλλονται, μέχρι τοῦ κατὰ τὸ ἄρθρον 83 ὁριστικοῦ αὐτῶν καθεστώτος, εἰς τὰς διατάξεις τοῦ παρόντος Τμήματος.

Ἄρθρον 66.

Τὰ γεωγραφικὰ ὅρια τοῦ συνεχόμενου τῇ πόλει τῆς Σμύρνης ἐδάφους θέλουσι καθορισθῆ ὡς ἔπεται (ὅρα τὴν προσηρημένον χάρτην ὑπ' ἀριθ. 1):

ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος ἐκβάλλοντος ποταμοῦ εἰς ἀπόστασιν περίπου 7 χιλιομέτρων βορείως τῆς Νέας Ἐφίσου καὶ πρὸς ἀνατολᾶς :

τὸ ποτάμιον αὐτοῦ κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὴν ροὴν αὐτοῦ

ἀκολουθῶν, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοανατολικήν :

ὁ νότιος βραχίον τοῦ ποταμοῦ τούτου

ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοανατολικήν καὶ μέχρι τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς κορυφῆς τοῦ Γκιουμούς Δαγ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διερχομένη δυτικῶς τοῦ χωρίου Τσανῆρ καὶ ἀνατολικῶς τοῦ Ἄκισῆ Ὁβᾶ :

ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν βορειοανατολικήν :

γραμμὴ ἀκολουθοῦσα κατὰ τὸ δυνατόν τὴν κορυφογραμμὴν

ἀκολουθῶν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Ἀγικισούλας εἰς Δεϊρμεντζίκ, 1 περίπου χιλιομέτρων δυτικῶς τοῦ σταθμοῦ Βαλαντζίκ :

γραμμὴ ὁρισθῆσεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀφίη ἐπὶ τουρκικῶν ἐδάφους τὴν ὁδὸν καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τῶν Σακλίων εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Βαλαντζίκ :

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ νοτίου ὁρίου τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους :

ἐκείθεν, καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου περὶ τὸν Τρωδὸν (Μπεζ Δαγ), εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιομέτρων βορειοανατολικῶς τοῦ Ὀδεμησίου :

τὸ νότιον καὶ ἀνατολικὸν ὅριον τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης :

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Μαγνησίας εἰς Φιλιάδελφειαν, εἰς ἀπόστασιν 8 περίπου χιλιομέτρων ἀνατολικῶς τοῦ Σακχλί :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους :

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι τοῦ Γκερινῆς Δαγ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, διερχομένη ἀνατολικῶς τῆς λίμνης Μαρχαῶ καὶ δυτικῶς τοῦ Κεμερ, τέμνουσα τὸν ποταμὸν Ἰλλον (Κούμ Τσάι) νοτίως περίπου τοῦ Ἀξαλάν, ἐκείθεν δὲ ἀκολουθοῦσα τὴν γραμμὴν τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ὕδατων δυτικῶς τοῦ Καβοκαλάν :

ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν βορειοδυτικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ συνόρου τῶν Καζάδων Κιρκαγᾶτς καὶ Ἄκ Χισάρ (Ἄξαρίου), εἰς ἀπόστασιν 16 περίπου χιλιομέτρων ἀνατολικῶς τοῦ Κιρκαγᾶτς καὶ 20 χιλιομέτρων βορείως τοῦ Ἄκ Χισάρ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους :

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς καὶ μέχρι τῆς ἐνώσεως αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Καζᾶ Σόμα :

τὸ νότιον ὅριον τοῦ Καζᾶ Κιρκαγᾶτς :

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς καὶ μέχρι συναντήσεώς του μετὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης :

τὸ νότιον ὅριον τοῦ Καζᾶ Σόμα :

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι συναντήσεώς του μετὰ τοῦ ὁρίου τοῦ Βιλαετίου Σμύρνης :

τὸ βορειοανατολικὸν ὅριον τοῦ Σαντζακίου Σμύρνης :

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου περὶ τὸν Τσχαπατζίκ Τεπέ :

τὸ βόρειον ὅριον τοῦ Βιλαετίου Σμύρνης :

ἐκείθεν, πρὸς βορρᾶν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς ἀπόστασιν 4 χιλιομέτρων νοτιοδυτικῶς τοῦ Κισατζέ :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους :

ἐκείθεν, πρὸς δυσμᾶς καὶ μέχρι σημείου ὁρισθησομένου ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μεταξύ τῆς ἄκρας Δαχλίνα καὶ τῆς Σκάλας Κεμερίου :

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, διερχομένη νοτίως τοῦ Κεμερίου καὶ τῆς Σκάλας Κεμερίου, ὡς καὶ τῆς συνδεούσης τὰ δύο ταῦτα μέρη ὁδοῦ.

— 22 —

*Άρθρον 67.

Ἐπιτροπή καταρτισθήσεται, ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, πρὸς καθορισμὸν ἐπὶ τόπου τῶν ὄριων τοῦ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφομένου ἐδάφους. Ἡ Ἐπιτροπή αὕτη ἀποτελεσθήσεται ἐκ τριῶν μελῶν, διορισθησμένων παρ' ἐκάστης τῶν Κυβερνήσεων Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας καὶ Ἰταλίας, ἐνὸς μέλους διορισθησμένου παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐνὸς μέλους διορισθησμένου παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως.

*Άρθρον 68.

ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος Τμήματος, ἡ πόλις τῆς Σμύρνης καὶ τὸ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφόμενον ἔδαφος ἀφομοιοῦνται, πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς παρούσης Συνθήκης, πρὸς τὰ ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀποσπώμενα ἔδαφα.

*Άρθρον 69.

Ἡ πόλις τῆς Σμύρνης καὶ τὰ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφόμενα ἔδαφα παραμένουσιν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν. Οὐχ ἤπτον ἡ Τουρκία μεταβιβάζει εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὴν ἐνάσκησιν τῶν κυριαρχικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς πόλεως τῆς Σμύρνης καὶ τῶν εἰρημένων ἐδαφῶν. Εἰς ἐνδειξιν τῆς κυριαρχίας ταύτης, ἡ ὀθωμανικὴ σημαία θὰ ἦναι διακριτῶς ὑψωμένη ἐπὶ ἐξωτερικοῦ τινος φρουρίου τῆς πόλεως, ὑποδειγθησμένου ὑπὸ τῶν Πραξικοσῶν Συμμάχων Δυνάμεων.

*Άρθρον 70.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφομένου ἐδάφους, θὰ ἐνάσκη δὲ τὴν ἐξουσίαν τῆς διοικήσεως ταύτης διὰ σώματος ὑπαλλήλων τοὺς ὁποίους θὰ διορίσῃ ἐιδικῶς ἐπὶ τούτῳ.

*Άρθρον 71.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ ἔχη τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ ἐν τῇ πόλει τῆς Σμύρνης καὶ τῷ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφόμενῳ ἐδάφει τὰς πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς δημοσίας ἀσφαλείας ἀναγκαίας στρατιωτικὰς δυνάμεις.

*Άρθρον 72.

Θέλει ἰδρυθῆναι τοπικὸν κοινοβούλιον μὲ ἐκλογικὸν σύστημα κατάλληλον ὅπως ἐξασφάλισῃ τὴν ἀναλογικὴν ἀντιπροσώπευσιν ἑλῶν τῶν τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐθνικῶν, γλωσσικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων. Ἐντὸς προθεσμίας ἑξ μηνῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὀφείλει νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν σχέδιον ἐκλογικοῦ συστήματος συμφώνου πρὸς τοὺς ἀνωτέρω προβλεπόμενους ὅρους· ἡ ἰσχύς τοῦ συστήματος τούτου θὰ ἀρχίσῃ μόνον ἀφοῦ ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ εἰρημένου Συμβουλίου, ἀποφανομένου κατὰ πλειονοψηφίαν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δύναται νὰ ἐπιβραδύνῃ τὰς ἐκλογὰς κατὰ τὸν ἀναγκαίου ἄνευ χρόνον διὰ τὴν ἐπάνοδοσιν τῶν κατοίκων οἵτινες ἔχουσιν τυχὸν ἐκδιωχθῆ ἢ μετατοπισθῆ ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν Ἀρχῶν, οὐχὶ ὁμοίως καὶ πέρα ἔτους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης.

*Άρθρον 73.

Αἱ μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ τοῦ τοπικοῦ κοινοβουλίου σχέσεις θὰ καθορισθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ συντάγματος.

*Άρθρον 74.

Μέχρις ἐγκαταστάσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 83 προβλεπόμενου ἑριστικοῦ καθεστώτος, δὲν θέλει ἐπιβληθῆ κατ' οὐδένα τρόπον ὑποχρεωτικὴ στρατιωτικὴ θητεία ἐν τῇ πόλει τῆς Σμύρνης καὶ τῷ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφόμενῳ ἐδάφει.

*Άρθρον 75.

Αἱ προβλεπόμεναι ὑπὸ τῆς ἐν ἀρθρῷ 86 ἰδιαιτέρας Συνθήκης διατάξεις, αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν προστασίαν τῶν ἐθνικῶν, γλωσσικῶν καὶ θρησκευτικῶν μειονοτήτων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς διαμετακομίσεως, θέλουσι τῆχει ἐφαρμογῆς ἐν τῇ πόλει τῆς Σμύρνης καὶ τῷ ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφόμενῳ ἐδάφει.

*Άρθρον 76.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δύναται νὰ ἐγκαταστήσῃ τελωνειακὴν γραμμὴν ἐπὶ τῆς ἐν ἀρθρῷ 66 περιγραφόμενης μεθορίου καὶ νὰ συμπεριλάβῃ τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης καὶ τὸ ἐν τῷ εἰρημένῳ ἀρθρῷ περιγραφόμενον ἔδαφος ἐν τῷ Ἑλληνικῷ τελωνειακῷ συστήματι.

— 23 —

*Άρθρον 77.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ λάβῃ οὐδὲν μέτρον ἔχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑποτίμησιν τοῦ ὀριστιμένου τουριστικοῦ νομίσματος.

Τὸ νόμισμα τοῦτο θὰ διατηρήσῃ τὴν χαρακτηριστικὴν νομισματικὴν νομίμω μέχρι ἐγκαταστάσεως τοῦ ἐν ἄρθρῳ 83 προβλεπομένου ὀριστικοῦ καθεστώτος.

*Άρθρον 78.

Αἱ διατάξεις τοῦ Μέρους ΙΑ' (Λιμένες, ὑδάτινοι ὁδοὶ καὶ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ) αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὸ καθεστὸς τῶν διεθνῶς συμφέροντος καὶ τῶν ἐλευθέρων λιμένων, ὡς καὶ εἰς τὸ δικαιοκρατικὸν ἐμπόριον, θέλουσι τόγχι ἐφαρμογῆς ἐν τε τῇ πόλει τῆς Σμύρνης καὶ τῷ ἐν ἄρθρῳ 66 περιγραφόμενῳ ἔδαφει.

*Άρθρον 79.

Ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικότητος, οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ ἐν ἄρθρῳ 66 περιγραφόμενου ἔδαφους, οἵτινες εἶναι Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι καὶ δὲν δύνανται, δυνάμει τῶν διατάξεων τῆς παρούσης Συνθήκης, νὰ ἐπικαλεσθῶσιν οὐδαμίαν ἄλλην ἐθνικότητα, θὰ ἐξομοιωθῶσι καθ' ἕνα πρὸς τοὺς Ἑλληνας ὑπηκόους. Ἡ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ διπλωματικῇ καὶ προξενικῇ κινήσῃ προστασία θέλει ἐκπραλοθῆ αὐτοῖς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος.

*Άρθρον 80.

Αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 241, Μέρους Η' (Δημοσιονομικοὶ ἔροι), ἐφαρμόζονται καὶ ὡς πρὸς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης καὶ τὸ ἐν ἄρθρῳ 66 περιγραφόμενον ἔδαφος.

Αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 293, Μέρους Θ' (Οἰκονομικοὶ ἔροι), δὲν ἐφαρμόζονται ὡς πρὸς τὴν πόλιν τῆς Σμύρνης καὶ τὸ εἰρημένον ἔδαφος.

*Άρθρον 81.

Μέχρις ἐγκαταστάσεως τοῦ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 83 προβλεπομένου ὀριστικοῦ καθεστώτος, τὰ δικαιώματα ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἄλυκῶν Φωκαίας, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Δημοσίου Ὀθωμανικοῦ Χρέους, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐργαλείων, μηχανῶν καὶ μεταφορικῶν μέσων διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, δὲν θέλουσιν ὑποστῆ οὐδαμίαν τροποποίησιν ἢ ἐπέμβασιν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο, οὐδεὶς φόρος ἢ εἰσφορά θέλει ἐπιβληθῆ εἰς τὴν κατασκευὴν, τὴν ἐξαγωγήν ἢ μεταφορὰν τοῦ ἐν ταῖς εἰρημένικαις ἄλυκαῖς παραγομένου ἄλατος. Ἡ Ἑλληνικὴ διοίκησις δικαιούται νὰ κανονίσῃ τὴν καταστάσεως τοῦ ἄλατος διατιμῶσα αὐτὸ ἐν Σμύρῃ καὶ τῷ ἐν ἄρθρῳ 66 περιγραφόμενῳ ἔδαφει.

Ἐάν, κατὰ τὴν λήξιν τῆς ὑπὸ τῆς προηγουμένης παραγράφου προβλεπομένης χρονικῆς περιόδου, ἡ Ἑλλὰς κρίνῃ ὅτι πρέπει νὰ τροποποιήσῃ τὰς ἀνωτέρω διατάξεις, αἱ ἄλυκαὶ Φωκαίας θὰ ἐξομοιωθῶσι πρὸς παραγωγῆσεις, αἱ δὲ ἐν ἄρθρῳ 312, Μέρει Θ' (Οἰκονομικοὶ ἔροι), προβλεπόμεναι ἐγγυήσεις θὰ ἐφαρμοσθῶσιν ἐπ' αὐτῶν, χωρὶς ἕμως νὰ θιγῶσιν αἱ διατάξεις τοῦ ἄρθρου 246, Μέρους Η' (Δημοσιονομικοὶ ἔροι) τῆς παρούσης Συνθήκης.

*Άρθρον 82.

Μεταγενέστεραι συμβάσεις θὰ κανονίσωσι πάντα τὰ ζητήματα ἅτινα δὲν ἐκανονίσθησαν τυχὸν ὑπὸ τῆς παρούσης Συνθήκης καὶ ἅτινα θὰ ἐδημιούργει ἢ ἐκτέλῃ εἰς τὸν διατάξεων τοῦ παρόντος Τμήματος.

*Άρθρον 83.

Παραλλούσης πενταετίας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ισχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, τὸ ὑπὸ τοῦ ἄρθρου 72 προβλεπόμενον τοπικὸν κοινοβούλιον δύναται, διὰ ψήφισματος κατὰ πλειοψηφίαν, νὰ αἰτήσῃται παρὰ τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, ἕπως ἡ πόλις τῆς Σμύρνης καὶ τὸ ἐν ἄρθρῳ 66 περιγραφόμενον ἔδαφος περιέλθωσιν ὀριστικῶς εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Τὸ Συμβούλιον δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ προηγουμένως δημοψήφισμα κατὰ τοὺς ἔρους οὓς θὰ ὑποδείξῃ.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ἡ ἐφαρμογὴ τῆς προηγουμένης παραγράφου ἤθελεν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος περιέλευσιν τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ εἰρημένου ἔδαφους, τὸ κυριαρχικὸν δικαίωμα τῆς Τουρκίας, περὶ οὗ τὸ ἄρθρον 69, θὰ τεραπισθῇ. Ἡ Τουρκία δηλοῖ ἀπὸ τοῦδε ὅτι παραιτεῖται, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, πάντων τῶν δικαιωμάτων καὶ τίτλων αὐτῆς ἐπὶ τῆς πόλεως τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ ἐν ἄρθρῳ 66 περιγραφόμενου ἔδαφους.

ΤΜΗΜΑ Ε'.

Ε Λ Λ Α Σ

*Άρθρον 84.

ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν εἰς τὴν Βουλγαρίαν διδομένων συνόρων διὰ τῆς ἐν Νεϊγύ (Neuilly - sur - Seine) ὑπογραφείσης τῇ 27ῃ Νοεμβρίου 1919 (ν. ἡμ.) Συνθήκης Εἰρήνης, ἢ Τουρκία παραιτεῖται ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πάντων τῶν δικαιο-

μάτων και τίτλων αὐτῆς ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς παλαιᾶς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τῶν κειμένων ἐν Ἑυρώπῃ πέραν τῶν διὰ τῆς παρούσης Συνθήκης ὀριζομένων συνόρων τῆς Τουρκίας.

Αἱ νῆσοι τῆς Προποντίδος δὲν περιλαμβάνονται ἐν τῇ μεταβίβασί τῆς κυριαρχίας τῇ συνομολογουμένη ἐν τῷ προηγουμένῳ ἐδαφίῳ.

Ἡ Τουρκία παρατείνεται, πλὴν τούτων, ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος και ἄλλων τῶν δικαιωμάτων και τίτλων αὐτῆς ἐπὶ τῶν νήσων Ἰμβρου και Γενέδου. Ἡ ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίῳ Συνδικαίσεως τῶν Πρεσβυτῶν ληφθεῖσα, εἰς ἐκτέλεσιν τῶν ἀρθρῶν 5 τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 17/30 Μαΐου 1913 και 15 τῆς Συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913, και κοινοποιηθεῖσα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τῇ 13 Φεβρουαρίου 1914 (ν. ἡμ.) ἀπόφασις περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων τῆς ἀνατολικῆς Μεσογείου, ἰδίᾳ τῆς Λήμνου, Σαμοθράκης, Λέσβου, Χίου, Σάμου και Ἰκαρίας, ἐπικυροῦται χωρὶς νὰ ἀπηρεασθῶσιν αἱ διατάξεις τῆς παρούσης Συνθήκης αἱ ἀποφῶσαι εἰς τὰς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἰταλίας τελοῦσας νήσους, περὶ ἃν τὸ ἀρθρον 122, ὡς και εἰς τὰς νήσους τὰς κειμένας εἰς ἀπόστασιν μέχρι τριῶν μιλίων ἀπὸ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς (βρα χάρτην ὑπ' ἀριθ. 1).

Ὁδὴ ἤττον, ἐν τῷ τμήματι τῆς ζώνης τῶν Στενῶν και τῶν νήσων, περὶ ἃν προβλέπει τὸ ἀρθρον 178 και αἰτνες τελοῦσαι, δυνάμει τῆς παρούσης Συνθήκης, ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν, ἡ Ἑλλὰς δέχεται και ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως τηρήσῃ, ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχουσιν ἐναντία διατάξεις τῆς παρούσης Συνθήκης, πάσας τὰς ὑποχρεώσας τὰς ὑποίας, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Στενῶν, ἐπιβάλλει ἡ παρούσα Συνθήκη εἰς τὴν Τουρκίαν ἐν τῷ τμήματι τῆς εἰρημένης ζώνης, συμπεριλαμβανομένων τῶν νήσων τῆς Προποντίδος αἰτνες παραμένουσιν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν.

* Ἀρθρον 85.

Ἐντὸς δέκα πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, θέλει συγκροτηθῆ Ἐπιτροπὴ ὅπως καθορίσῃ ἐπὶ τόπου τὴν εἰς τὸ ἀρθρον 27, Α', ἐδ. 2, περιγραφείσαν συνοριακὴν γραμμὴν. Ἡ Ἐπιτροπὴ αὕτη θέλει ἀποτελεσθῆ ἐκ τεσσάρων μελῶν διοριζομένων ὑπὸ τῶν Προσχωσῶν Συμμάχων Δυνάμεων, ἐνὸς μέλους διοριζομένου ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος και ἐνὸς μέλους διοριζομένου ὑπὸ τῆς Τουρκίας.

* Ἀρθρον 86.

Ἡ Ἑλλὰς ἀποδέχεται, δεχομένη και τὴν ἐν ἰδιαιτέρᾳ Συνθήκῃ καταχώρισιν των, τὰς ἀποφάσεις ἐκεῖνας, αἰτνες θὰ κριθῶσιν ἀναγκαστικαί, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, πρὸς προστασίαν ἐν Ἑλλάδι τῶν συμφερόντων τῶν κατοίκων αἰτνες διαφέρουσι τῆς πλειονότητος τοῦ πληθυσμοῦ ὡς πρὸς τὴν φυλὴν, τὴν γλῶσσαν ἢ τὴν θρησκείαν.

Ἡ Ἑλλὰς δέχεται ὡσαύτως τὴν ἐν ἰδιαιτέρᾳ Συνθήκῃ καταχώρισιν τῶν ἀποφάσεων ἐκεῖνων, αἰτνες θὰ κριθῶσιν ἀναγκαστικαί πρὸς προστασίαν τῆς ἐλευθερίας τοῦ διαμετακομιστικοῦ ἐμπορίου και δικαίου τινὸς κανονισμοῦ τοῦ ἐμπορίου τῶν ἄλλων ἐθνῶν.

* Ἀρθρον 87.

Ἡ ἀναλογία και ἡ φύσις τῶν οικονομικῶν βαρῶν τῆς Τουρκίας, δι' ἃν θέλει ἐπιβαρυνθῆ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος λόγω τῶν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του περιοριζομένων ἐδαφῶν, θὰ καθορισθῶσι συμφώνως πρὸς τὰ ἀρθρα 241—244, Μέρους Η' (Δημοσιονομικὸν ἔρει) τῆς παρούσης Συνθήκης.

Μεταγενέστεραι συμβάσεις θὰ κανονίσωσι πάντα τὰ ζητήματα, ἅτινα δὲν ἐκανονίσθησαν τυχόν ὑπὸ τῆς παρούσης Συνθήκης και ἅτινα θὰ ἐδημιούργει ἡ μεταβίβασις τῶν εἰρημένων ἐδαφῶν.

ΤΜΗΜΑ Σ'.

A P M E N I A

* Ἀρθρον 88.

Ἡ Τουρκία δηλοῖ ὅτι ἀναγνωρίζει, ὡς ἐπράξαν ἤδη αἱ Σύμμαχοι Δυνάμεις, τὴν Ἀρμενικὴν ὡς Κράτος ἐλεύθερον και ανεξάρτητον.

* Ἀρθρον 89.

Ἡ Τουρκία και ἡ Ἀρμενία, ὡς και τὰ λοιπὰ Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη, συμφωνοῦσιν ὅπως ὑποβάλωσιν ὑπὸ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Προέδρου τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς τὸν καθορισμὸν τῶν μεταξὺ τῆς Τουρκίας και τῆς Ἀρμενίας συνόρων ἐν τοῖς βιλαετίοις Ἐρζερούμ, Τραπεζούντος, Βάν και Βιελίδος, και ὅπως ἀποδεχθῶσιν τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ και πᾶν ὅ,τι θὰ ἔρξῃ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἔξοδον τῆς Ἀρμενίας εἰς τὴν θάλασσαν, ὡς και ἐν σχέσει πρὸς τὴν διάλυσιν τοῦ στρατοῦ παντὸς ὀθωμανικοῦ ἐδάφους συνεχομένου τοῖς εἰρημένοις συνόροις.

* Ἀρθρον 90.

Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ δυνάμει τοῦ ἀρθρου 89 καθορισμὸς τῶν συνόρων θὰ ἔχη ὡς συνέπειαν τὴν μεταβίβασιν εἰς τὴν Ἀρμενικὴν ἐνοχλήρου ἢ μέρους τοῦ ἐδάφους τῶν εἰρημένων βιλαετιῶν, ἡ Τουρκία δηλοῖ ἀπὸ τοῦδε ὅτι παρατεῖ-

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΣΥΝΟΡΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ

Άρθρον 27.

Α'. Έν Εβρώπη, τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας ὁρίζονται ὡς ἔπεται (ὄρα τὴν συνημμένον χάρτην ὑπ' ἀριθ. 1).

1) Ὁ Εὐξείνιος Πόντος:

Ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Βοσπόρου μέχρι τοῦ κατωτέρω καθοριζομένου σημείου.

2) Μετὰ τῆς Ἑλλάδος:

Ἀπὸ σημείου ἐκλεγχομένου κατὰ τὴν Εὐξείνιον Πόντον εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ Βουγιόκ Δερῆ, κειμένου εἰς ἀπόστασιν 7 περίπου χιλιομέτρων βορειοδυτικῶς τοῦ χωρίου Πόδημα, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοδυτικὴν καὶ μέχρι τοῦ βορειο-δυτικῶς τῆς Στράντζας):

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διερχομένη διὰ τοῦ Καπλιτζά Δάγ καὶ τοῦ Οὐτσουναρ Τεπέ ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν Ν. νοτιοανατολικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀπὸ Τυρολόγης εἰς Μάτρας, 1 περίπου χιλιομέτρων δυτικῶς τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τοῦ Σινεκλί:

γραμμὴ ἀκολουθοῦσα κατὰ τὸ δυνατόν τὸ δυτικὸν ὄριον τοῦ λεκανοπεδίου τοῦ Στράντζα Δερῆ ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοανατολικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου μεταξὺ Φαναρίου (Φενέρ) καὶ Κουρφαλί, ἐπὶ τῆς γραμμῆς τοῦ διαχωρισμοῦ τῶν ὕδάτων μεταξὺ τῶν λεκανοπεδίων τῶν ποταμίων ἕτινα ρέουσι πρὸς τὴν λίμνην τοῦ μεγάλου Τσεκμετζέ, πρὸς τὰ βορειοανατολικά, καὶ τοῦ λεκανοπεδίου τῶν ποταμίων ἕτινα ἐκβάλλουσιν ἐπ' εὐθείας εἰς τὴν Προποντίδα, πρὸς τὰ νοτιοδυτικά:

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διερχομένη νοτίως τοῦ Σινεκλί ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν νοτιοανατολικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου κατὰ τὴν Προποντίδα, 1 χιλίόμετρον περίπου νοτιοδυτικῶς τῆς Καλλικρατείας:

γραμμὴ ἀκολουθοῦσα κατὰ τὸ δυνατόν τὴν ἀνωτέρω ὁριζομένην γραμμὴν διαχωρισμοῦ ὕδατων.

3) Ἡ Προποντίς:

Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρω ὁρισθέντος σημείου μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Βοσπόρου.

Β'. Έν Ἀσίᾳ, τὰ σύνορα τῆς Τουρκίας ὁρίζονται ὡς ἔπεται (ὄρα τὴν συνημμένον χάρτην ὑπ' ἀριθ. 2).

1) Πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς νότον:

Ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Βοσπόρου κατὰ τὴν Προποντίδα καὶ μέχρι σημείου κατωτέρω καθοριζομένου, κειμένου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον παρὰ τὸν κόλπον τῆς Ἀλεξανδρέτας, πλησίον τοῦ ἀκρωτηρίου Καρατάς:

Ἡ Προποντίς, ὁ Ἑλλήσποντος καὶ ἡ ἀνατολικὴ Μεσόγειος, τῶν νήσων τῆς Προποντίδος καὶ τῶν νήσων τῶν κειμένων ἐν τῷ ἀποστάσει 3 μιλίων ἀπὸ τῆς ἀκτῆς παραμενοῦσῶν θωρακικῶν, ὑπὸ τὴν ἐπιούλαξιν τῶν διατάξεων τοῦ Τμήματος Δ' καὶ τῶν ἀρθρῶν 84 καὶ 122 τοῦ Μέρους Γ'. (Πολιτικοὶ ὅροι).

2) Μετὰ τῆς Συρίας:

Ἀπὸ σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ στενοῦ τοῦ Χασάν Δεδὲ 3 χιλίόμετρα περίπου βορειοδυτικῶς τοῦ ἀκρωτηρίου Καρατάς, κατὰ διεύθυνσιν βορειοανατολικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δζιχούν, 1 χιλίόμετρον περίπου βορείως τοῦ Βαβελί:

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διερχομένη βορείως τοῦ Καρατάς ἐκείθεν, καὶ μέχρι τοῦ Κεσσίκ Καλέ:

ὁ ποταμὸς Δζιχούν, κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὸν ροὴν αὐτοῦ ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν βορειοανατολικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δζιχούν, 15 περίπου

χιλιόμετρα Ἀ. νοτιοανατολικῶς τοῦ Καρσπαζάρ:

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους διερχομένη βορείως τοῦ Καρῶ Τεπέ ἐκείθεν, καὶ μέχρι τοῦ ἀγκῶνος τοῦ ποταμοῦ Δζιχούν, τοῦ κειμένου δυτικῶς τοῦ Δουλδούλ Δάγ:

ὁ ποταμὸς Δζιχούν κατὰ διεύθυνσιν ἀντίθετον πρὸς τὸν ροὴν αὐτοῦ ἐκείθεν, κατὰ διεύθυνσιν γενικῶς νοτιοανατολικὴν καὶ μέχρι σημείου ἐκλεγχομένου ἐπὶ τοῦ Ἐμίρ Μουσᾶ Δάγ,

15 χιλίόμετρα περίπου Ν. νοτιοδυτικῶς τῆς λίμνης Γκιουκὺρ:

ὁρισθῆσεται γραμμὴ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, διερχομένη εἰς ἀπόστασιν 18 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἀφίνοσα εἰς τὴν Συρίαν τὸ Δουλδούλ Δάγ:

ἐκείθεν, πρὸς ἀνατολάς καὶ μέχρις ἀποστάσεως 5 χιλιομέτρων περίπου βορείως τῆς Οὐρφας:

ὁρισθῆσεται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους γραμμὴ αἰσθητῶς εὐθεία διευθυνομένη γενικῶς ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, διερχομένη βορείως τῶν ὁδῶν τῶν συνδουσῶν τὰς πόλεις Μπαχτσέ, Ἀϊντάπ, Βιρετζίς καὶ Οὐρφα, ἀφίνοσα δὲ τὰς τρεῖς ταύτας τελευταίας πόλεις εἰς τὴν Συρίαν

ΠΡΟΣ ΗΣΤΩΣΙΝ ΤΟΥΤΩΝ α) ἀντιέρα μηχανοκίνητοι Παρεχόμενοι Υπέργραφοι τῆν παρούσαν Συνθήκην.

Ἐγένετο ἐν Σόφρεια, τῆ 10ῃ Ἀυγούστου (28ῃ Ἰουλίου) τοῦ χριστοῦ ἀνεκακιστοῦ εἰκοστοῦ ἔτους εἰς ἐν καὶ μόνον ἀντίστοιχον, ὅπου θέλει παραμένει κατατεθειμένον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, καὶ καὶ αὐτὸς ἐπίσημα ἀντίγραφα θέλουσιν ἐπιδοθῆναι πρὸς ἐπίδοσιν τῶν ὑπογραφεῶν Δυνάμεων.

T. Σ. GEORGE GRAHAME.
 » » GEORGE H. PERLEY.
 » » ANDREW FISHER.
 » » GEORGE GRAHAME.
 » » R. A. BLANKENBERG.
 » » ARTHUR HIRTZEL.
 » » A. MILLERAND.
 » » F. FRANCOIS—MARSAL.
 » » JULES CAMBON.
 » » PALÉOLOGUE.
 » » BONIN.
 » » MARIETTI.
 » » K. MATSUI.
 » » A. AHARONIAN.
 » » J. VAN DEN HEUVEL.
 » » ROLIN JACQUEMYNS.
 » » E. K. BENIZÉΛΟΣ.
 » » Α. ΡΩΜΑΝΟΣ.
 » » MAURICE ZAMOYSKI.
 » » ERASME PILTZ.
 » » AFFONSO COSTA.
 » » D. J. GHICA.
 » » STEFAN OSUSKY.
 » » HAADI.
 » » Dr RIZA TEVFIK.
 » » RÊCHAD HALISS.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΜΕΤΑΞΥ

ΤΩΝ ΠΡΟΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΗΣΠΙΣΜΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΕΡΙ ΘΡΑΚΗΣ

ΥΠΟΓΡΑΦΕΙΣΑ ΕΝ ΣΕΒΡΑΙΣ ΤΗ, 28 ΙΟΥΛΙΟΥ/10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1920

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
1920

Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, Η ΓΑΛΛΙΑ, Η ΙΤΑΛΙΑ καὶ Η ΙΑΠΩΝΙΑ,

Προέχουσαι Σύμμαχοι καὶ Συνησπισμένοι Δυνάμεις,

Καὶ Η ΕΛΛΑΣ,

ἀφ' ἑνός,

ἀφ' ἑτέρου·

Συμφωνήσασαι ὅπως ἀναγνωρίσωσι τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Θράκης, ὡς πρὸς τὰ ὅποια ἡ Βουλγαρία, κατὰ τοὺς ἄρθρου 48 τῆς ἐν Νεγρὺ (Neuilly-sur-Seine) ὑπογραφείσης τῇ 27 Νοεμβρίου 1919 (ν. ἡμ.) Συνθήκης Εἰρήνης, παρητήθη, ὑπὲρ τῶν Προεχουσῶν Συμμάχων καὶ Συνησπισμένων Δυνάμεων, πάντων τῶν δικαιωμάτων αὐτῆς καὶ τίτλων·

Ἐπιθυμοῦσαι δὲ ὅπως ἐξασφαλίσωσιν ἐλευθερὰν οἰκονομικὴν ἐξοδὸν τῆς Βουλγαρίας εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος·

Ἐπὶ τούτῳ, τὰ ὙΨΗΛΑ ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΑ ΜΕΡΗ διώρισαν Πληρεξούσιους τῶν :

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΡΑΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΕΡΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ :

Τὸν Ἐντιμότατον Edouard-Georges VILLIERS, Κόμητα τοῦ DERBY, K. G., P. C., K. C. V. O., C. B., Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Αὐτοῦ Βρετανικῆς Μεγαλειότητος ἐν Παρισίοις·

Καὶ :

Διὰ τὴν ΚΤΗΣΙΝ (DOMINION) ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ :

Τὸν Ἐντιμόν Sir George Halsey PERLEY, K. C. M. G., Ὑπατον Ἀρμοστὴν διὰ τὸν Καναδὰν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασιλείῳ·

Διὰ τὴν ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΝ (COMMONWEALTH) ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ :

Τὸν Ἐντιμότατον Andrew FISHER, Ὑπατον Ἀρμοστὴν διὰ τὴν Αὐστράλιαν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασιλείῳ·

Διὰ τὴν ΚΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΗΛΑΝΔΙΑΣ :

Τὸν Ἐντιμόν Sir James ALLEN, K. C. B., Ὑπατον Ἀρμοστὴν διὰ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασιλείῳ·

Διὰ τὴν ΝΟΤΙΩΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗΝ ΕΝΩΣΙΝ :

Τὸν Κύριον Reginald Andrew BLANKENBERG, O. B. E., ἐκτελοῦντα χρέη Ὑπατου Ἀρμοστοῦ διὰ τὴν Νοτιῶν Ἀφρικανικὴν Ἐνωσιν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασιλείῳ·

Διὰ τὰς ΙΝΔΙΑΣ :

Τὸν Sir Arthur HIRTZEL, K. C. B., Πάρεδρον Ὑφυπουργὸν διὰ τὰς Ἰνδίας·

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Alexandre MILLERAND, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν·

Τὸν Κύριον Frédéric FRANCOIS-MARSAL, Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν·

Τὸν Κύριον Auguste Paul-Louis ISAAC, Ὑπουργὸν ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας·

Τὸν Κύριον Jules CAMBON, Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας·

Τὸν Κύριον Georges Maurice PALÉOLOGUE, Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν·

— 4 —

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Leho BONIN LONGARE, Γερουσιαστήν τοῦ Βασιλείου, "Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβυτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰταλίας ἐν Παρισίοις"

Τὸν Κύριον Carlo GALLI, Πρόξενον

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ :

Τὸν Ὑποκόμητα CHINDA, "Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβυτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας ἐν Λονδῶν"

Τὸν Κύριον K. MATSUI, "Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβυτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας ἐν Παρισίοις"

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ :

Τὸν Κύριον Ἐλευθέριον K. BENIZEAON, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

Τὸν Κύριον Ἄθω ΡΩΜΑΝΟΝ, "Ἐκτακτὸν Ἀπεσταλμένον καὶ Πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῶν Ἑλλήνων ἐν Παρισίοις"

ΟΠΤΙΝΕΣ, ἀφοῦ ἀντήλλαξαν τὰ πληρεξούσια αὐτῶν ἔγγραφα, εἰσθέθεντα ἐν πλήρει τάξει καὶ κατὰ τοὺς ἀπαιτούμενους ὅρους, ΣΥΝΕΦΩΝΗΣΑΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΩΝ ΟΡΩΝ :

"Ἀρθρον 1.

Αἱ Προέχονσαι Σύμμαχοι καὶ Συνηγοισιμένοι Δυνάμεις δηλοῦσιν ὅτι μεταβιβάζουσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἥτις ἀποδέχεται κατὰ πάντα τὰ δικαιώματα, ὡς καὶ τοὺς τίτους, ἅτινα ἔχουσιν ἐκ τοῦ άρθρου 48 τῆς μετὰ τῆς Βουλγαρίας ὑπογραφείσης ἐν Νεγύ (Neully-sur-Seine) τῆ 27 Νοεμβρίου 1919 (ν. ἡμ.) Συνθήκης Εἰρήνης, ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τῆς Θράκης, ἅτινα ἀνήκον εἰς τὴν Βουλγαρικὴν μοναρχίαν, ἀναφέρονται δὲ ἐν τῷ εἰρημένῳ άρθρῳ.

"Ἀρθρον 2.

Πάντα τὰ περιγραφόμενα ἐν τῷ άρθρῳ 27, ἐδ. δεα, τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Βουλγαρίας σύνορα θέλουσι γρηγορῆ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὑπὸ τῆς ἐν άρθρῳ 48 τῆς εἰρημένης Συνθήκης προβλεπόμενης Ἐπιτροπῆς.

"Ἀρθρον 3.

Αἱ διατάξεις τῶν άρθρων 44 καὶ 45 τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Βουλγαρίας, αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἰθαγένειαν τῶν κατοίκων, θέλουσι ἐφαρμοσθῆ καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐν άρθρῳ 1ω τῆς παρούσης Συνθήκης ἀναφερόμενα ἐδάφη.

Ὡσαύτως θέλουσι ἐφαρμοσθῆ αἱ διατάξεις τοῦ άρθρου 46 περὶ προστασίας τῶν μεινοτήτων, ἐλευθέρου διαμετακομίσεως καὶ δικαίου ἐμπορικοῦ συστήματος, περὶ ἃν ὀρίζει ἡ σήμερον ὑπογραφομένη σχετικὴ Συνθήκη, καὶ αἱ διατάξεις τοῦ άρθρου 47, ἀφορῶντος ἰδίᾳ εἰς τὴν ἀναλογία καὶ τὴν φύσιν τῶν οικονομικῶν ὑποχρεώσεων τῆς Βουλγαρίας πρὸς ἁσὶας θὰ ἀναλάβῃ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος λόγω τοῦ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ περιεχομένου ἐδάφους.

Οἱ ὅροι τῆς μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας Συμβάσεως τῆς 27 Νοεμβρίου 1919 (ν. ἡμ.) αἱ σχετικαὶ πρὸς τὴν ἀμειψιάν μετακόσσειν θέλουσι ἐφαρμοσθῆ αὐτοδικαίως καὶ ἐπὶ τῶν ἐν άρθρῳ 1ω τῆς παρούσης Συνθήκης ἀναφερόμενων ἐδαφῶν.

"Ἀρθρον 4.

Ἐπὶ τῷ τέλει ὅπως ἐξασφαλισθῆ εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἐλευθέρᾳ διέξοδος εἰς τὸ Αἰγαῖον Πέλαγος, ἀναγνωρίζεται αὐτῇ ἡ ἐλευθερία τῆς διαμετακομίσεως διὰ τῶν δυνάμει τῆς παρούσης Συνθήκης παραχωρουμένου εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐδαφῶν καὶ λιμένων.

Ἡ ἐλευθερία αὕτη τῆς διαμετακομίσεως εἶναι ὑπὸ ἐπίβλεψιν ἐν τῷ άρθρῳ 212 τῆς μετὰ τῆς Βουλγαρίας Συνθήκης Εἰρήνης, μέχρις οὗ συνομολογηθῆ περὶ τούτου γενικὴ σύμβασις, ὅπως αἱ διατάξεις τῆς νέας συμβάσεως θὰ ὑποκαταστήσῃ τὰς διατάξεις τοῦ εἰρημένου άρθρου.

Εἰδικαὶ συμβάσεις μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἡ μεταξύ τῶν ἐνδιαφερομένων ὑπηρεσιῶν, θὰ καθορίσῃσι τοὺς ὅρους τῆς ἐνασχέσεως τοῦ ὡς ἄνω παραχωρουμένου δικαιοῦματος, κανονίζουσαι ἰδίᾳ τὴν τρόπον τῆς χρησιμοποιήσεως τῶν ὑπαρχόντων λιμένων, ὑπὸ τὴν ἐπιβλέψιν τοῦ άρθρου 5, ὡς καὶ τὴν καθιέρωσιν δρομολογίων καὶ διατιμῆσεων διεθνῶν (κοινῶν) συνεπαγομένων τὴν ἔκδοσιν κατ' εὐθείαν εἰσιτηρίων καὶ φορτωτικῶν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τῆς Συμβάσεως τῆς Βέρνης τῆς 14 Ὀκτωβρίου 1890 (ν. ἡμ.) μετὰ τῶν συμπληρωματικῶν διατάξεων, μέχρις ἀντικαταστάσεως αὐτῆς δι' ἄλλης συμβάσεως.

Ἡ ἐλευθερία τῆς διαμετακομίσεως θὰ συμπεριλάβῃ καὶ τὰς ταχυδρομικὰς, τηλεγραφικὰς καὶ τηλεφωνικὰς ὑπηρεσίας.

"Ἀρθρον 5.

Ἐν τῷ λιμένι Δεδεαγάτς θέλει ἐκμισθισθῆ τῇ Βουλγαρίᾳ, εἰς τὸ δειγνέες ἐὰν δὲν τοῦθ ὄρῳν τι ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, γῶρος τας, ὅστις θέλει ὑπαχθῆ ὑπὸ τὸ ἐν άρθρῳ 11—14 προβλεπόμενον καθεστὸς καὶ γρηγοροποιήθῃ διὰ τὴν ἀπ' εὐθείας διαμετακομίσειν τῶν ἐκ Βουλγαρίας προερχομένων ἢ δι' αὐτὴν προοριζομένων ἐμπορευμάτων.

— 5 —

Τὰ ὄρια τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῷ προηγουμένῳ ἀρθρῷ γέρον, ἢ ἐνωσίς του μετὰ τῶν ὑπαρχόντων σιδηροδρόμων, ἢ διακρίσεις αὐτοῦ, ὁ τρόπος τῆς ἐκμεταλλεύσεώς του καὶ, ἐν γένει, πᾶσα αἰ συνθήκη τῆς χρησιμοποίησός του, συμπεριλαμβανομένου τοῦ μισθώματός, θὰ καθορισθῶσιν ὑπὸ ἐπιτροπῆς συγκειμένης ἐξ ἐνός πηραξουσίου τῆς Βουλγαρίας, ἐνός πηραξουσίου τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐνός πληρεξουσίου ὑποδαχθισομένου ὑπὸ τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν. Οἱ ὅροι οὗτοι δύνανται νὰ ἀναθεωρῶνται ἀπὸ πᾶν δέκατον ἔτος, κατὰ τὴν αὐτὴν τύπον.

Ἄρθρον 6.

Ὁ λιμὴν Δεδαγιάς κηρύσσεται διεθνῶς ἀνεκκρόντος.

Οἱ ὑπήκοοι, αἱ περιουσίαι καὶ αἱ σημεῖαι πάντων τῶν Κρατῶν ἕτινα εἶναι μέλη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν θὰ ἔχωσιν ἐν Δεδαγιάς πλήρη ἐλευθερίαν χρησιμοποίησός τοῦ λιμένος. Θὰ ἀπολαύωσιν ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην καὶ καθ' ἕνα ἀπολύτου ἐξουσίας, ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὰς ἐν τῷ λιμένι καὶ ἐπὶ τῶν προκείμενῶν εὐκολίας καὶ ὑποχρεώσεις, συμπεριλαμβανομένων τῶν εὐκολιῶν ἐλλιμενίσσεως, φορτώσεως καὶ ἐκφορτώσεως, ὡς πρὸς τὰ δικαιώματα καὶ τέλη χειριστικότητος, προκιμασίας, πλοηγητικὰ, φορτικὰ, ὑγειονομικὰ καὶ τὰ πάσης φύσεως ταυτῶν δικαιώματα καὶ τέλη, ἅτινα εἰσπράττονται ἐν ὀνόματι καὶ ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως, δημοσίων ὑπαλλήλων, ἰδιωτῶν ἀναδύχων παραχωρήσεων, σεματείων ἢ παντὸς εἴδους ἰδρυμάτων, ἄνευ οὐδεμίαν διακρίσεως μεταξύ τῶν ὑπηκόων, τῶν περιουσιῶν καὶ τῶν σημεῖων τῶν διαφόρων Κρατῶν ἀφ' ἐνός καὶ τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἑτέρου.

Εἰς τὴν κυλιοφορίαν τῶν διαφόρων προσώπων καὶ τὴν κυλιοπλοίαν δὲν θὰ παρεμβάλλωσιν ἕτερα προσώματα πλὴν τῶν ἀπαρρύντων ἐκ τῶν σχετικῶν διατάξεων πρὸς τὰ τελωνεῖα, τὴν ἀστυνομίαν, τὰ ὑγειονομικὰ μέτρα, τὴν μεταναστεύσιν ἢ παλινοστήσιν τῶν μεταναστῶν, ὡς ἐπίσης πρὸς τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν ἀπηχορευμένων ἐμπορευμάτων. Αἱ διατάξεις αὗται λογικαὶ καὶ ἡμιόμορφοι, δεόν νὰ μὴ παρακούωσιν ἄνευ ἰσχυροῦ λόγου τὴν ἐμπορίαν.

Ἄρθρον 7.

Πᾶσα φορολογία καὶ πᾶν τέλος λόγῳ τῆς χρησιμοποίησός τοῦ λιμένος Δεδαγιάς ἢ τῶν εἰσόδων αὐτοῦ, ἢ τῶν προσφερομένων ἐντός τοῦ λιμένος εὐκολιῶν, θὰ εἰσπράττονται ὑπὸ τοῦ ἀναφερομένου ἐν τῷ ἀρθρῷ 6 ὄρου ἐξουσίας, δεόν δὲ νὰ προσταφυλίζωνται, τῶσον ὡς πρὸς τὸ ποσὸν ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς εἰσπράξεως, πρὸς τὰς δαπάνας διοικήσεως, συντηρήσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ λιμένος καὶ τῶν εἰσόδων αὐτοῦ. Ἡ πρὸς τὰς ἐν τῷ συμφέροντι τῆς κυλιότητας γινόμενας δαπάναι.

Πᾶσα ἄλλη φορολογία καὶ τέλος, πλὴν τῶν ἐν τῷ παρόντι ἀρθρῷ ὡς καὶ ἐν ἀρθροῖς 8, 12 καὶ 13 ἀναφερομένων, ἀπαγορεύονται.

Ἄρθρον 8.

Πάντα τὰ τελωνεϊκὰ, δικυβίλια ἢ καταναλώσεως τέλη, ἅτινα εἰσπράττονται ἐπὶ τῶν εἰσαγομένων ἢ ἐξαγομένων διὰ τοῦ λιμένος Δεδαγιάς ἐμπορευμάτων, δεόν νὰ εἶναι τὰ αὐτὰ, εἴτε ἢ σημεῖα τοῦ ἐκτελέσαντος ἢ μέλλοντος ἐκτέλεση τὴν μεταφορὰν πλοίου ἢ σκάφους εἶναι ἢ ἑλληνικῆ εἴτε εἶναι πᾶσα ἄλλη σημεῖα. Ἐκτὸς εἰδικῶν περιστασιῶν δικυβιλογοιῶν ἐξαίρεσιν τινῶν δι' ἀνάγκης οικονομικῆς, τὰ τέλη ταῦτα δεόν νὰ κανονίζωνται ἐπὶ τῶν αὐτῶν βάσεων καὶ συμφώνως πρὸς τὰς αὐτὰς τιμὰς ὡς καὶ τὰ πορόμοια τέλη τὰ εἰσπραττέμενα εἰς ἕτερα τελωνεϊκὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος. Πᾶσαι αἱ εὐκολίαι, αἵτινες ἤθελον παρασχεθῆ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ ἄλλων χερσίων ἢ ὁδακτινῶν ὁδῶν, ἢ εἰς ἑτέρους λιμένας, διὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ἐμπορευμάτων, θὰ παρασχεθῶσιν ἐπίσης διὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν διὰ τοῦ λιμένος Δεδαγιάς.

Ἄρθρον 9.

Ἑλλείψει εἰδικοῦ ὁργανισμοῦ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων συντηρήσεως καὶ βελτιώσεως τοῦ λιμένος Δεδαγιάς, ἢ Ἑλλὰς ὀφείλει νὰ λαμβάνη τὰ κατάλληλα μέτρα ἵνα ἀφαιρῆ πᾶν ἐμπόδιον καὶ ἀποτρέπῃ πάντα κίνδυνον τῆς κυλιοπλοίας, ἐξασφαλίζη δὲ τὴν εὐχέρειαν τῶν κινήσεων τῶν πλοίων ἐντός τοῦ λιμένος.

Ἄρθρον 10.

Ἡ Ἑλλὰς δεόν νὰ μὴ ἐπιχειρῇ ἔργον τι δυνάμενον νὰ καταστήσῃ ἐπισηφαλεῖς τὰς πρὸς χρησιμοποίησιν τοῦ λιμένος ἢ τῶν εἰσόδων αὐτοῦ εὐκολίας.

Ἄρθρον 11.

Αἱ παραχωρούμεναι εὐκολίαι ἐν τῇ ἐν ἀρθρῷ 5 προβλεπομένῃ ζώνῃ διὰ τὴν κατασκευὴν ἢ τὴν χρησιμοποίησιν ἀποθηκῶν, ὡς καὶ διὰ τὴν συσκευασίαν ἢ τὸ ἀνοίγμα τῶν ἐμπορευμάτων, δεόν νὰ ἀνταποκρίνωσιν πρὸς τὰς ἐλάχιστες ἀνάγκας. Πᾶν προῖόν, οὗτος ἢ καταναλώσις ἢ θέλων ἐπιτρέπεσθαι ἐν τῇ εἰρημένῃ ζώνῃ, θὰ εἶναι ἀπηλλαγμένον δασμοῦ τελωνεϊκοῦ ἢ ἄλλου οἰασθήποτε φύσεως, ἐκτὸς τοῦ προβλεπομένου ἐν τῷ ἀρθρῷ 12 τέλους στατιστικῆς. Ἑλλείψει ἀντιθέτων διατάξεων τῆς παρούσης Συνθήκης, ἢ Ἑλλὰς θὰ ἔχη τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐπιτρέπῃ ἢ νὰ ἀπαγορεύῃ τὰς βιομηχανίας ἐν τῇ εἰρημένῃ ζώνῃ. Οὐδεμία διάκρισις θὰ γίνηται ἐν σχέσει πρὸς οἰανδήποτε τῶν διατάξεων τοῦ παρόντος ἀρθροῦ, εἴτε μεταξύ προσώπων ἀνηκόντων εἰς διαφόρους ἐθνικότητας, εἴτε μεταξύ διαφόρου προελεύσεως ἢ προορισμοῦ προϊόντων.

Ἄρθρον 12.

Οὐδὲν τέλος ἢ δασμὸς, πλὴν τῶν ἐν ἀρθρῷ 6 προβλεπομένων, θὰ ἐπιβάλληται κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν προϊόντων εἰς τὴν ἐν ἀρθρῷ 5 προβλεπομένην ζώνην ἢ κατὰ τὴν ἐξοδον αὐτῶν, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἢ ἕξην χῶρα ἐξ

— 6 —

ἢς προέρχονται ἢ δι' ἣν προορίζονται, ἐκτὸς τοῦ τέλους στατιστικῆς, τὸ ὅποιον δέον νὰ μὴ υπερβαίνει 1 ἐπὶ τοῖς χιλίοις ἐπὶ τῆς ἀξίας. Τὸ προῖον τοῦ ἐν λόγω τέλους στατιστικῆς θὰ χρησιμοποιηθῆται ἀποκλειστικῶς πρὸς διατήρησιν τῆς ὑπηρεσίας εἰς ἣν εἶναι ἀνκατεθειμένος ὁ καταρτιστὸς τῶν πινάκων κινήσεως τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ἐν τῇ εἰρημένῃ ζώνῃ.

* Ἄρθρον 13.

ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθροῦ 14, τὰ ἐν ἀρθρῷ 8 προβλεπόμενα τέλη δύνανται νὰ εἰσπράττωνται, ὑπὸ τοὺς ὁριζομένους ἐν τῇ εἰρημένῃ ἀθρῷ ὅρους, ἐπὶ τῶν προερχομένων ἐκ τῆς ἐν ἀρθρῷ 5 προβλεπομένης ζώνης ἢ προοριζομένων δι' αὐτὴν ἐμπορευμάτων κατὰ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος ἢ κατὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν ἐκ τοῦ ἔδαφους τούτου.

* Ἄρθρον 14.

Τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς ἐν ἀρθρῷ 5 προβλεπομένης ζώνης ἢ κατευθυνόμενα εἰς αὐτὴν πρόσωπα, ἐμπορεύματα, ταχυδρομεία, πλοῖα, σικάρη, ἄμαξαι, σιδηροδρομικαὶ ἄμαξαι ἢ ἄλλα μεταγωγικὰ μέσα, διασχίζοντα τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος, λογίζονται ἐν δικμετακομίσει διὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν κατευθύνονται εἰς οἰανδήποτε ἕτερον Κράτος ἢ προέρχονται ἐξ αὐτοῦ.

* Ἄρθρον 15.

ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν διατάξεων τοῦ ἀρθροῦ 16, πᾶσαι αἱ ἀναφερόμεναι διαφοραὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐρμηνείαν ἢ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων τῶν ἀρθρῶν 4—14 τῆς παρούσης Συνθήκης θὰ κανονίζονται καθ' ὃν τρόπον θὰ ὀρίσῃ ἡ Κοινωνία τῶν Ἑθνῶν.

Αἱ διαφοραὶ αἱ ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἔργων δυνάμενων νὰ καταστήσῃσιν ἐπισηφαλεῖς τὰς πρὸς χρησιμοποίησιν τοῦ λιμένος Δεδεκαγᾶτος ἢ τῶν εἰσόδων αὐτοῦ εὐκολίας θὰ ὑπόκεινται εἰς ἐπίγειουσαν διαδικασίαν, δύνανται δὲ νὰ προκαλέσῃσιν, ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ὀριστικῆς γνωμοδοτήσεως ἢ ἀποφάσεως ἐπὶ τῆς οὐσίας τῆς διαφορᾶς, προσωρινὴν γνωμοδότησιν ἢ ἀπὸρρακτὴν διατάσσουσαν τὴν ἄμεσον ἀναστολὴν ἢ καὶ ἐξαφάνισιν τῶν εἰρημένων ἔργων.

* Ἄρθρον 16.

Ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῆς Βουλγαρίας πρὸς τὸ Συμβούλιον τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν, θέλει συσταθῆ Ἐπιτροπὴ ὀποτελουμένη ἐκ πέντε μελῶν, διοριζομένων ὑπὸ τῆς Γαλλίας, Μεγάλης Βρετανίας, Ἰταλίας, Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, εἰς ἣν ἀνατεθῆσεται ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἐν ἀρθροῖς 4—16 προβλεπομένου συστήματος ὡς πρὸς τὸν λιμένα Δεδεκαγᾶτος καὶ τὰς εἰς αὐτὸν προσεγγίσεις. Πᾶσαι αἱ σχετικαὶ ἀμφισβητήσεις θὰ κανονίζονται κατὰ πρότερον ὑπὸ τῆς εἰρημένης Ἐπιτροπῆς ἀποφαινομένης κατὰ πλειονοψηφίαν. Ἐν περιπτώσει καθ' ἣν εἰς τῶν ἐνδιαφερομένων θὰ ἐπαθῆμι νὰ ἐκκαλέσῃ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς, ἡ ἐκκλησία θὰ γίνῃται πρὸς τὴν ἀρμοδίαν Ἀρχὴν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν. Μέχρις ἐκδόσεως τῶν ἀποφάσεων τῆς ἀρμοδίας ταύτης Ἀρχῆς, θὰ ἐκτελήται ἡ ἀπόφασις τῆς Διεθνέως Ἐπιτροπῆς.

Ἡ παρούσα Συνθήκη, συνταχθεῖσα ἐν γαλλικῇ, ἀγγλικῇ καὶ ἰταλικῇ γλώσσῃ, τοῦ γαλλικοῦ κειμένου παρέχοντος πῶσιν ἐν περιπτώσει διαφορίας, ἐπικυρωθήσεται.

Ἡ κατάθεσις τῶν ἐπικυρώσεων γινήσεται, ὡς οἴον τε τάχιον, ἐν Παρισίαις.

Αἱ Δυνάμεις, ὧν αἱ Κυβερνήσεις ἐδρεῦσιν ἐξω τῆς Εὐρώπης, δύνανται καὶ ἀπῶς νὰ γνωστοποιήσῃσι πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, διὰ τῶν ἐν Παρισίοις Διπλωματικῶν αὐτῶν ἀντιπροσώπων, ὅτι ἡ ἐπικυρώσις αὐτῶν ἐγένετο, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ὀφείλουσι νὰ διαβιβᾶσῃσιν, ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον, τὴν πράξιν τῆς ἐπικυρώσεως.

Ἐπὶ τῇ καταθέσει τῶν ἐπικυρώσεων συνταχθήσεται πρακτικόν.

Ἡ παρούσα Συνθήκη ἀρξεται ἰσχύουσα ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐσχίστης μετὰ τῆς Βουλγαρίας Συνθήκης Εἰρήνης καὶ εὐθὺς ὡς ἐπικυρωθῆ ὑπ' ἐκείνων τῶν Προσχωσῶν Συμμάχων Δυνάμεων αἰτινες θὰ ἔχωσιν ἤδη ἐπικυρώσει τὴν εἰρημένην Συνθήκην Εἰρήνης καὶ ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις θέλει χορηγήσει εἰς πάσας τὰς ὑπογραφάσας Δυνάμεις, κεκυρωμένον ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ πρακτικοῦ καταθέσεως τῶν ἐπικυρώσεων.

ΠΡΟΣ ΠΙΣΤΩΣΙΝ ΤΟΥΤΩΝ, οἱ ἀνωτέρω μνημονευόμενοι Πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν τὴν παρούσαν Συνθήκην.

Ἐγένετο ἐν Σέβραις, τῇ 10ῃ Αὐγούστου (28ῃ Ἰουλίου) τοῦ χιλιοστοῦ ἑνεακοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἔτους, εἰς ἧν καὶ μόνον ἀντίτυπον, ὅπερ θέλει παραμείνει κατατεθειμένον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ οὗτινος ἐπίσημα ἀντίγραφα θέλουσιν ἐπιδοθῆ πρὸς ἐκάστην τῶν ὑπογραψασῶν Δυνάμεων.

T. S. DERBY.
 » » GEORGE H. PERLEY.
 » » ANDREW FISHER.
 » » JAMES ALLEN.
 » » R. A. BLANKENBERG.
 » » ARTHUR HIRTZEL.
 » » A. MILLERAND.
 » » F. FRANCOIS-MARSAL.

— 7 —

T. Σ. JULES CAMBON.
» » PALÉOLOGUE.
» » BONIN.
» » CARLO GALLI.

» » K. MATSUI.
» » Ε. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ.
» » Α. ΡΩΜΑΝΟΣ.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΜΕΤΑΞΥ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ ΙΤΑΛΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ

ΥΠΟΓΡΑΦΕΙΣΑ ΕΝ ΣΕΒΡΑΙΣ ΤΗ 28 ΙΟΥΛΙΟΥ / 10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1920

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
1920

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ,

Ἐπιθυμῶντες νὰ καθορίσωσι τὴν τύχην τῶν κατωτέρω ἀναφερομένων νήσων, διόρισαν ἐπὶ τούτοις Πληρεξούσιους Τῶν :

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ :

Τὸν Κύριον Ἐλευθέριον Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΝ, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος
τὸν Κύριον Ἀθῶ ΡΩΜΑΝΟΝ, Ἐκτακτὸν Ἀπεσταλμένον καὶ Πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου
τῶν Ἑλλήνων ἐν Παρισίοις

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Lelio BONIN LONGARE, Γερουσιαστὴν τοῦ Βασιλείου, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰταλίας ἐν Παρισίοις
τὸν Κύριον Carlo GALLI, Πρόξενον τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰταλίας

Οἵτινες, ἐρωδικασμένοι διὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν, ΣΥΝΕΦΩΝΗΣΑΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΩΝ ΟΡΘΩΝ :

Ἄρθρον 1.

Ἡ Ἰταλία παραιτεῖται ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πάντων τῶν δικαιωμάτων καὶ τίτλων αὐτῆς ἐπὶ τῶν παρ' αὐτῆς κατεχομένων νήσων τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, ἧτοι τῆς Ἀστυπάλαιας, Χάλκης μετὰ τῆς νησίδος Λιμνιάνα, Κερπάρου, Κάσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρον, Πάτμου, Λεσόου, Σάμου καὶ Κῆ, ὡς καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν ἐξηρητημένων νησίδων.

Ἄρθρον 2.

Ἡ νήσος Ρόδος καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ἐξηρητημένοι νησίδες θὰ παραμείνωσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἰταλίας, ἧτις θέλει παραχωρήσει αὐταῖς εὐρείαν τοπικὴν αὐτονομίαν ἐντὸς δύο μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης Συνθήκης. Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες τῆς νήσου θὰ ἀπολαύωσι πνευματικῆς τοῦ δικαιώματος νὰ συντηρῶσι καὶ συνιστῶσι σχολικὰ, εὐαγγέλιον καὶ κοινωφελῆ ἰδρύματα, εὐσέτους δὲ ἐκκλησιαστικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἰδρύματα ἐξαρτώμενα ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἡ Ἰταλία ἀναλαμβάνει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθέρην λειτουργίαν πάντων τῶν ἰδρυμάτων τούτων.

Ἡ Ἰταλία ὑποχρεῖται νὰ ἀφήσῃ ἐλευθέρων τὸν πληθυσμὸν τῆς Ρόδου ὅπως ἀποφανθῇ περὶ τῆς τύχης τῆς νήσου Ρόδου, ἀπ' ἧς ἡμέρας ἡ Ἀγγλία θὰ ἐλάβη τὴν ἀπόφασιν νὰ παραχωρήσῃ τὴν νήσον Κύπρον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἐν πάσει περιπτώσει ὁ πληθυσμὸς τῆς Ρόδου δὲν θέλει ἀποφανθῇ περὶ τούτου πρὸ τῆς παρελεύσεως 15 ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης Συνθήκης.

Ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν θέλει καθορίσει τότε τοὺς ὅρους τῆς συμμετοχῆς εἰς τὸ δημοψήφισμα.

Ἄρθρον 3.

Ἡ Ἑλλὰς ὑποχρεῖται νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν πάντα τὰ γινόμενα ἔξωθεν δι' ἔργα διαρκείας καὶ δημοσίου συμφέροντος, ἅτινα δὲν προσρίζονται ἀποκλειστικῶς διὰ στρατιωτικῆς ἀνάγκης καὶ ἅτινα κατασκευάσεν ἐν ταῖς παραχωρουμέναις τῇ Ἑλλάδι νήσοις (ὕδους, λιμένας, δημόσια κτίρια, σχολεῖα κλπ.).

Ἐπιτροπή, ἐν ἧ ἢ τε Ἑλλὰς καὶ ἡ Ἰταλία θέλωσι ἀντιπροσωπευθῆ ἕξ ἑαυτῶν, θὰ καθορίσῃ τὴν ἀξίαν αὐτῶν, ἐκλέγουσα δικαιοτῆν ἐν περιπτώσει διαφωνίας.

Ἄρθρον 4.

Οἱ ὑπὸ τὴν ἀποικίαν αἱ κατοικοῦντες τὰς νήσους ὧν ἡ κυριαρχία θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα θὰ γίνωσιν αὐτοδικαίως ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας.

— 4 —

Ὅχι ἤστων οἱ ἔχοντες ἕως ἐν πλείον τῶν 18 ἐτῶν θά ἔχωσιν, ἐπὶ ἕν ἔτος ἀπὸ τῆς ἐνδράσεως τῆς ἰσχύος τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας, δικαίωμα ἐπιλογῆς, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Τμήματος ΙΒ' τοῦ Μέρους Γ' τῆς εἰρημένης Συνθήκης, εἴτε ὑπὲρ τῆς ὀθωμανικῆς, εἴτε ὑπὲρ τῆς ἰταλικῆς βασιλείας. Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων αὐτῶν θὰ εἶχον εἶδη ἀποκτήσει νομίμως τὴν ἰταλικὴν βασιλείαν ἀπαλλάσσονται τῆς δηλώσεως ταύτης.

* Ἀρθρον 5.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ χορηγήσῃ εἰς πάντας τοὺς κατοίκους τῶν παρὰ τῆς Ἰταλίας παραχωρουμένων αὐτῇ νήσων τὰ ὑπὸ τῆς Συνθήκης περὶ προστασίας τῶν μειονοτήτων, ἢν ὑπέγραψεν ἡ Ἑλλάς, προβλεπόμενα δικαιώματα.

* Ἀρθρον 6.

Αἱ ἐν ἰσχύι μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος παντοῦ Συνθήκαι καὶ Συμβάσεις ἐπεκτείνονται αὐτοδικαίως καὶ εἰς τὰς διὰ τῆς παρούσης Συνθήκης παραχωρουμένας νήσους παρὰ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

* Ἀρθρον 7.

Ἡ Ἑλλάς παραχωρεῖ εἰς τὴν Ἰταλικὴν Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν τὸ δικαίωμα νὰ ἐνεργήσῃ ἐπὶ δεκαπενταετίαν ἀνεκτικρὰς ἐν τῇ ἱερῇ τοῦ Ἀσολοπιῶ τῆς νήσου Κῶ, συμμορφωμένη πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ νόμου. Ἡ Ἑλλάς ὑποχρεοῦται νὰ χορηγήσῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, κατὰ προτίμησιν ἐξ ὧν τῶν ἄλλων ἔθνων ἐθνῶν, τὸ δικαίωμα ἐνεργείας ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν καὶ ἀνεκτικρῶν ἐν ταῖς παραχωρουμέναις νήσοις. Ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἀνεκτικρῶν τούτων θέλουσι γίνεαι συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ αὐτοῦ νόμου.

Αἱ προθεσμίαι ἄρχονται ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης Συνθήκης.

* Ἀρθρον 8.

Ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰς διατάξεις τῶν ἀρθρῶν 65—83 τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας συμφωνεῖται ὅτι πᾶσαι αἱ ἐν ἰσχύι μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδος Συνθήκαι, συμφωνίαι καὶ συμβάσεις ἐπεκτείνονται εἰς τὴν ἑδαφικὴν περιοχὴν τῆς Σμύρνης, ὡς αὕτη καθορίζεται ὑπὸ τῶν προειρημένων ἀρθρῶν τῆς ἐν λόγω Συνθήκης.

Ἡ Ἑλλάς ὑποχρεοῦται νὰ σέβηται τὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας τῶν ὑπὸ τὴν διαίρησιν αὐτῆς ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ Ἰταλῶν. Οἱ ὑπήκοοι ἰταλοὶ θὰ ἔχωσι τὸ δικαίωμα νὰ διατηρήσιν καὶ συνιστήσιν, ἐντὸς τῆς εἰρημένης ἑδαφικῆς περιοχῆς, σχολικὰ, εὐαγγῆ, κοινωφελῆ ἰδρύματα, ὡς καὶ ἐκκλησιαστικὰ καὶ θρησκευτικὰ ἰδρύματα. Ἡ Ἑλλάς ἀναλαμβάνει νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν πάντων τῶν ἰδρυμάτων τούτων.

Ἡ ὑπήκοοι ἰταλοὶ, αἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὑπογραφῆς τῆς παρούσης Συνθήκης θὰ ἐξασκῶσιν ἐλευθερία ἐπαγγελματικὰ ἐν τῇ ἑδαφικῇ περιοχῇ τῆς Σμύρνης, συμφώνως πρὸς τοὺς ἰσχύοντας νόμους, θέλουσιν ἐξακολουθήσει ἐξασκῶντες ἐλευθέρως αὐτὰ ὡς καὶ κατὰ τὸ παρελθόν.

* Ἀρθρον 9.

Τὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ κατασκευασθεισῶν ἢ ἐκμεταλλουμένων ὑπὸ τῆς Ἰταλίας σιδηροδρομικῶν γραμμῶν καὶ τῶν ἐν τῇ ἑδαφικῇ περιοχῇ τῆς Σμύρνης ὑφισταμένων ἤδη ἢ κατασκευασθησομένων ταιούτων, θὰ κανονισθῶσι δι' ἰδιαίτερας συμβάσεως μεταξὺ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰταλίας. Πᾶν κεντημένον ἤδη δικαίωμα θέλει παραμείνῃ σεβαστὸν.

* Ἀρθρον 10.

Ἡ παρούσα Συνθήκη ἐπικυρωθήσεται, ἡ δὲ κατάθεσις τῶν ἐπικυρώσεων γενήσεται ἐν Παρισίοις, συγχρόνως μετὰ τῆς καταθέσεως τῶν ἐπικυρώσεων τῆς Συνθήκης Εἰρήνης μετὰ τῆς Τουρκίας. Συγχρόνως ἐπίσης μετὰ τῆς εἰρημένης Συνθήκης ἄρξεται ἰσχύουσα ἡ παρούσα Συνθήκη.

ΠΡΟΣ ΠΙΣΤΩΣΙΣ ΤΟΥΤΩΝ οἱ ἀνωτέρω μνημονούμενοι Πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν τὴν παρούσαν Συνθήκην.

ΕΓΕΝΕΤΟ ἐν Παρισίοις, τῇ 10ῃ Ἀυγούστου (28ῃ Ἰουλίου) τοῦ χιλιοστοῦ ἐνεαεκοσιοστοῦ εἰκοστοῦ ἔτους, εἰς ἕν καὶ μόνον ἀντίτυπον, ὅπερ θέλει παραμείνῃ κατατεθειμένον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ αὐτῶν ἐπίσημα ἀντίγραφα θέλουσιν ἐπιδοθῆ πρὸς ἑκατέραν τῶν ὑπογραψασῶν Δυνάμεων.

Τ. Σ. Ε. Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

» » Α. ΡΩΜΑΝΟΣ

» » ΒΟΝΙΝ

» » ΚΑΡΛΟ ΓΑΛΛΙ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΕΠΙ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΜΕΤΑΞΥ

ΤΩΝ ΠΡΟΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΜΜΑΧΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΗΣΠΙΣΜΕΝΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΑΠ. ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

ΥΠΟΓΡΑΦΕΙΣΑ ΕΝ ΣΕΒΡΑΙΣ ΤΗ, 28 ΙΟΥΛΙΟΥ/10 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1920

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
1920

Η ΒΡΕΤΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ, Η ΓΑΛΛΙΑ, Η ΙΤΑΛΙΑ καὶ Η ΙΑΠΩΝΙΑ,

Προέχουσαι Σύμμαχοι καὶ Συνησπισμένοι Δυνάμεις,

ἄφ' ἑνός,

Καὶ Η ΕΛΛΑΣ,

ἄφ' ἑτέρου·

Λαβοῦσαι ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1913 εὐρεῖται ἐδαφικαὶ ἐκτάσεις ἀπεκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος·

Ὅτι τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὅποιον παρέσμεν εἰς τοὺς ἐν ταῖς χώραις αὐτοῦ βιοῦντας πληθυσμοὺς ἰσότῃτα δικαιωμάτων ἀδικηρίτως κατχρωγῆς, γλώσσης καὶ θρησκείας, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ δικαιώματα ταῦτα καὶ ἐπεκτένη αὐτὰ καὶ ἐπὶ τῶν πληθυσμῶν τῶν χωρῶν αἵτινες ἤθελον ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Βασιλείου, ὅπως παράσχη αὐτοῖς πλήρη καὶ ἀκεραίαν ἐγγύησιν ὅτι θέλουσι διοικηθῆ συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης·

Ὅτι ἡ Ἑλλὰς δέον νὰ ἀπαλλαγῇ μερικῶν ὑποχρεώσεων ἃς ἔχει ἀναλάβει ἀπέναντι Δυνάμεων τινων καὶ ὅτι εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τούτας δέον νὰ ὑποκατασταθῶσιν ἕτεραι πρὸς τὴν Κοινωνίαν τῶν Ἑθνῶν·

Ἐπειδὴ τέλος ἡ Ἑλλὰς δέον ὡσαύτως νὰ ἀπαλλαγῇ ἄλλων ὑποχρεώσεων ἃς ἔχει ἀναλάβει ἀπέναντι Δυνάμεων τινων καὶ αἵτινες περιορίζουσι τὴν πλήρη ἐσωτερικὴν κυριαρχίαν αὐτῆς·

Ἐπὶ τούτῳ, τὰ Ὑψηλὰ Συμβαλλόμενα Μέρη διόρισαν Πληρεξούσιους τῶν :

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΒΡΕΤΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΡΛΑΝΔΙΑΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΥΠΕΡΘΑΛΑΣΣΙΩΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΩΝ, ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΩΝ ΙΝΔΙΩΝ :

Τὸν Ἐντιμότατον Edouard-George VILLIERS, Κόμητα τοῦ DERBY, K. G., P. C., K. C., V. O., C. B., Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Αὐτοῦ Βρετανικῆς Μεγαλειότητος ἐν Παρίσι·

Καί :

Διὰ τὴν ΚΤΗΣΙΝ (DOMINION) ΤΟΥ ΚΑΝΑΔΑ :

Τὸν Ἐντιμον Sir George Halsey PERLEY, K. C. M. G., Ὑπακτον Ἀρμοστὴν διὰ τὸν Καναδᾶν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασίλειῳ·

Διὰ τὴν ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΝ (COMMONWEALTH) ΤΗΣ ΑΥΣΤΡΑΛΙΑΣ :

Τὸν Ἐντιμότατον Andrew FISHER, Ὑπακτον Ἀρμοστὴν διὰ τὴν Αὐστράλιαν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασίλειῳ·

Διὰ τὴν ΚΤΗΣΙΝ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΖΗΛΑΝΔΙΑΣ :

Τὸν Ἐντιμον Sir James ALLEN, K. C. B., Ὑπακτον Ἀρμοστὴν διὰ τὴν Νέαν Ζηλανδίαν ἐν τῷ Ἠνωμένῳ Βασίλειῳ·

— 4 —

Διὰ τὴν ΝΟΤΙΟΝ ΑΦΡΙΚΑΝΙΚΗΝ ΕΝΩΣΙΝ :

Τὸν Κύριον Reginald Andrew BLANKENBERG, Ο. P. E., ἐκτελούστα γράφ Ὑπάτου Ἀρμοστοῦ διὰ τὴν Νότιον Ἀφρικανικὴν Ἐνωσιν ἐν τῷ Ἡνωμένῳ Βασιλείῳ

Διὰ τὰς ΙΝΔΙΑΣ :

Τὸν Sir Arthur HIRTZEL, K. C. B., Πάρεδρον Ὑπουργῶν διὰ τὰς Ἰνδίας

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Alexandre MILLERAND, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν
 Τὸν Κύριον Frédéric FRANCOIS-MARSAL, Ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν
 Τὸν Auguste Paul-Louis ISAAC, Ὑπουργὸν ἐπὶ τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας
 Τὸν Κύριον Jules CAMBON, Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας
 Τὸν Κύριον Georges Maurice PALÉOLOGUE, Πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας, Γενικὸν Γραμματεῖα τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΙΤΑΛΙΑΣ :

Τὸν Κύριον Lelio BONIN LONGARE, Γερουσιαστὴν τοῦ Βασιλείου, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰταλίας ἐν Παρισίῳ

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ :

Τὸν Ὑποκόμητα CHINDA, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας ἐν Λονδίῳ
 Τὸν Κύριον K. MATSUI, Ἐκτακτὸν καὶ Πληρεξούσιον Πρεσβευτὴν τῆς Α. Μ. τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ἰαπωνίας ἐν Παρισίῳ

Η ΑΥΤΟΥ ΜΕΓΑΛΕΙΟΤΗΣ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ :

Τὸν Κύριον Ἐλευθέριον Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΝ, Πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου
 Τὸν Κύριον Ἄθω ΡΩΜΑΝΟΝ, Ἐκτακτὸν Ἀπεσταλμένον καὶ Πληρεξούσιον Ὑπουργὸν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλείου τῶν Ἑλλήνων ἐν Παρισίῳ

ΟἱΤΙΝΕΣ, ἀφοῦ ἀντήλλαξαν τὰ πληρεξούσια αὐτῶν ἔγγραφα, εὐρεθέντα ἐν τῷξί: καὶ κατὰ τοὺς ἀπαιτούμενους τύπους, συνεφώνησαν ἐπὶ τῶν ἀκολουθῶν ὄρων :

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Μεγάλη Βρετανία παραιτοῦνται, τὸ κατ' αὐτάς, τῶν εἰδικῶν δικαιομάτων ἐπιβλέψεως καὶ ἐλέγχου ἅτινα εἶχον ἀναγνωρισθῆ αὐταῖς ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 7 Μαΐου 1832, διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 14 Νοεμβρίου 1863 καὶ, ὡς πρὸς τὰς Ἰονίους Νήσους, διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τῆς 29 Μαρτίου 1864 (ν. ἡμ.).

Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Μεγάλη Βρετανία, ἀναγνωρίζουσι ὅτι δυνάμει τῆς παρούσης Συνθήκης ἡ Ἑλλὰς ἀναλαμβάνει διὰ τὴν διατήρησιν τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν ὑποχρεώσεις ὑπὸ τὴν ἐγγύτην τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν, παραιτοῦνται, τὸ κατ' αὐτάς, τοῦ δικαιώματος ὅπερ εἶχεν ἀναγνωρισθῆ αὐταῖς διὰ τοῦ ὅπ' ἀριθ. 3 Πρωτοκόλλου τῆς Συνδιασκέψεως τοῦ Λονδίνου τῆς 3 Φεβρουαρίου 1830 (ν. ἡμ.), πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς προστασίας τῶν θρησκευτικῶν ἐλευθεριῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἄρθρον 1.

Ἡ Ἑλλὰς ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως αἱ ἐν ἀρθροῖς 2—8 τοῦ παρόντος Κεφαλαίου περιεχόμενα διατάξεις ἀναγνωρισθῶσιν ὡς θεμελιώδεις νόμοι, ὅπως οὐδεὶς νόμος, οὐδεὶς κανονισμὸς καὶ οὐδεμία ἐπίσημος πράξις ἐλθῶσιν εἰς ἀντίρρῳσιν ἢ ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διατάξεις ταύτας καὶ ὅπως οὐδεὶς νόμος, οὐδεὶς κανονισμὸς καὶ οὐδεμία ἐπίσημος πράξις ἐπικρατήσῳσιν αὐτῶν.

— 6 —

κοινωνική Ιδρύματα, σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά Ιδρύματα, μετά του δικαιοδότητος να ποιούνται ελευθέρως χρήσιμ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσας καὶ νὰ τελεῖσιν εὐεθέρως τὰ τῆς θρησκείας των ἐν αὐτοῖς.

"Α ρ θ ρ ο ν 9.

Προκειμένου περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαίδευσως, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις θὰ παραχωρήσῃ ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς περιφερείαις ἐνθα ὑπάρχει σημαντικὴ ἀναλογία ὑπηκόων ἑλλήνων ἐπιλοπόντων ἑλλήν γλώσσαν ἢ τὴν ἑλληνικὴν, τὰς προσήκουσας εὐκολίας ὅπως ἐν ταῖς σχολαῖσι τῆς κατωτέρας ἐκπαίδευσως ἢ διδασκαλίᾳ γίνηται ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν τέκνων τῶν ἑλλήνων τούτων ὑπηκόων. Ἡ διατάξις αὕτη δὲν κοιλῶει τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ὅπως καταστήσῃ ὑποχρεωτικὴν τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας ἐν τοῖς εἰρημένοις σχολαῖσι.

Ἐν ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς περιφερείαις ἐνθα ὑπάρχει σημαντικὴ ἀναλογία ὑπηκόων ἑλλήνων ἀνημόνων εἰς ἔθνηκας, θρησκευτικὰς ἢ γλωσσικὰς μειονότητας, θέλει ἐξασφαλισθῆ εἰς τὰς μειονότητας ταύτας δικαία συμμετοχὴ εἰς τὴν ἀπόλαυσιν καὶ τὴν διάθεσιν τῶν χρηματικῶν ποσῶν ἅτινα θὰ διατίθεντο διὰ τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ Κράτους ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου, ἢ διὰ τῶν δημοτικῶν ἢ ἄλλων προϋπολογισμῶν, δι' ἐκπαιδευτικοὺς, θρησκευτικοὺς ἢ φιλανθρωπικοὺς σκοποῖς.

Αἱ διατάξεις τοῦ παρόντος ἄρθρου ἐφαρμοσθήσονται μόνον ὡς πρὸς τὰ ἐδάφη τὰ περιελθόντα εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1913.

"Α ρ θ ρ ο ν 10.

Ἐν ταῖς πόλεσι καὶ περιφερείαις ἐνθα ὑπάρχει σημαντικὴ ἀναλογία Ἰσραηλιτῶν, ὑπηκόων ἑλλήνων, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ὑποχρεοῦται νὰ μερικῶς ὅπως οἱ Ἰσραηλιταὶ οὗτοι μὴ ἀναγκάζονται νὰ προβαίνουσιν εἰς πράξεις οἰασδήποτε ἀποτελούσας παρεμβάσιν τῆς πίστεώς των, οὔτε νὰ ὑφίστανται ἀναγκήματα τινὰ ἀρνούμενοι νὰ ἐμφανίζονται ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων ἢ νὰ ἐπιτελοῦσι νόμιμον τινα πρᾶξιν τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου. Οὐχ ἤτιον ἢ διατάξις αὕτη δὲν ἀπολλάσσει τοὺς Ἰσραηλιτὰς τούτους τῶν ὑποχρεώσεων αὐτῶν ἐπιβάλλοντας εἰς πάντας τοὺς ἑλλήνας ὑπηκόους διὰ λόγους στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας, ἐθνικῆς ἀμύνης ἢ τερήσεως τῆς δημοσίας τάξεως.

"Α ρ θ ρ ο ν 11.

Ἐπὶ ἕξι μῆνας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, ἡ Ἑλλάς ὑποχρεοῦται νὰ μὴ προβῇ εἰς οὐδὲν νέον μέτρον τῶνον νὰ προποιοῖσῃ τὰ τῆς ἐγγείου κτήσεως ἐν ταῖς κτηθείσας παρὰ τῆς Ἑλλάδος γῆρας συμφώνως πρὸς τὰς Συνθήκας αὐτῶν ἐτερομάτισαν τὸν πόλεμον 1914 - 1919.

"Α ρ θ ρ ο ν 12.

Ἡ Ἑλλάς συμφωνεῖ νὰ παραχωρήσῃ, ὑπὸ τὸν ἑλεγχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, εἰς τὰς βλαχικὰς κοινότητας τῆς Πίνδου, τοπικὴν αὐτονομίαν ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ ἢ σχολικὰ ζητήματα.

"Α ρ θ ρ ο ν 13.

Ἡ Ἑλλάς ὑποχρεοῦται νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ διατηρήσῃ τὰ ἐκ παραδόσεως δικαιοδότηματα καὶ τὰς ἐλευθερίας ὧν ἀπολαύουσι αἱ μὴ ἑλληνικὰ μοναστηρικὰ κοινότητες τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ άρθρου 62 τῆς Βερολινοῦ Συνθήκης τῆς 13 Ἰουλίου 1878.

"Α ρ θ ρ ο ν 14.

Ἡ Ἑλλάς συμφωνεῖ νὰ λάβῃ ἀναφορικῶς πρὸς τοὺς μουσουλμάνους πάντα τὰ ἀναγκαῖα πάντα μέτρα ὅπως κανονισμ, συμφώνως πρὸς τὰ μουσουλμανικὰ ἔθιμα, τὰ τοῦ οἰκογενειακοῦ δικαίου καὶ τῆς προσωπικῆς καταστάσεως αὐτῶν.

Ἡ Ἑλλάς ἀναλαμβάνει νὰ προστατεύῃ τὰ τεμνίη, ναυτοσφαιεῖα καὶ λοιπὰ μουσουλμανικὰ θρησκευτικὰ ἱδρύματα. Τὰ εὐαγγῆ ἀφιερῶματα (βασιούφια) καὶ τὰ ὑπάρχοντα σήμερον μουσουλμανικὰ θρησκευτικὰ καὶ φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα θέλουσι τύχει πλήρους ἀναγνωρίσεως καὶ πάσα εὐκολία θέλει παρασχεθῆ αὐτοῖς, οὐδεμίαν δὲ τῶν ἀναγκαιῶν εὐκολιῶν, τῶν ἐξασφαλιζομένων εἰς τὰ ἄλλα τοῦ εἴδους τούτου ἰδιωτικὰ ἱδρύματα, θέλει ἀρνηθῆ ἡ Ἑλλάς διὰ τὴν σύστασιν νέων θρησκευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἱδρυμάτων.

"Α ρ θ ρ ο ν 15.

Ἡ Ἑλλάς ὑποχρεοῦται, ἐντὸς ἑτους ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, νὰ ὑπαβάλλῃ ὑπὸ τὴν ἐγκρίσιν τοῦ Συμβουλίου τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν σχέδιον εἰδικοῦ ὀργανισμοῦ διὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, προκοῦν περὶ δημοκρατικοῦ συμβουλίου ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ ἀντιπροσωπεύονται τὰ κατοικοῦντα σήμερον ἐν τῇ εἰρημένῃ πόλει διάφορα ἔθνηκα στοιχεῖα. Οἱ μουσουλμάνοι θὰ ἔχωσι δικαίωμα νὰ μετέχωσι τῆς ἐκτελεστικῆς Ἀρχῆς.

Ἡ Ἑλλάς δέχεται ὅπως τὰ ἐν Ἀδριανουπόλει εἰς τὴν μουσουλμανικὴν θρησκείαν ἀφιερῶμένα κτίρια κηρυχθῶσιν ἀναπαλλοτρίωτα εἰς τὸ διηνεκές, καὶ αὐτῶν τῶν λόγων τῆς κοινῆς ὠφελείας μὴ δυναμένων νὰ δικαιολογήσῃσι παράβασιν τῆς ἀρχῆς ταύτης.

"Α ρ θ ρ ο ν 16.

Ἡ Ἑλλάς συμφωνεῖ ὅπως, ἐφ' ὅσον αἱ διατάξεις τῶν προηγουμένων ἄρθρων ἀφορῶσιν εἰς πρόσωπα ἀνήκοντα εἰς ἔθνηκας, θρησκευτικὰς ἢ γλωσσικὰς μειονότητας, ἀποτελέσωσιν ὑποχρεώσεις διεθνούς συμφέροντος ὑπὸ τὴν ἐγ-

*Αρθρον 20.

Πάντα τὰ εἰς τὰς Συμβάσεις καὶ Συνημισημένους Δυνάμεις χορηγούμενα διὰ τῶν προηγουμένων ἁρθρῶν δικαιώματα καὶ προνόμια ἀποκτείνονται ἐπίσης ἐφ' ὅσον τῶν Κοιτῶν τῶν ἀποτελοῦντων μέλη τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν.

Ἡ παρῶσα Συνθήκη συνταχθεῖσα ἐν γαλλικῇ, ἀγγλικῇ καὶ ἰταλικῇ γλώσσῃ, τοῦ γαλλικοῦ κειμένου παρέχοντος πίστιν ἐν περιπτώσει διαφωνίας, επικυρωθήσεται. Ἀρξεται δὲ ἰσχύουσα συγχρόνως μετὰ τῆς Συνθήκης τῆς καθιερωθεῖσης ἰσχυτικῶς τὴν πύξιν τῆς Θρόνης, ὡς προβλέπεται ἐν τῷ ἄρθρῳ 48 τῆς Συνθήκης Βιέννης μετὰ τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ κατάθεσις τῶν επικυρώσεων γινήσεται ἐν Παρισίοις.

Αἱ Δυνάμεις ἢ αἱ Κυβερνήσεις ἐξελίσσονται ἐξουσίας δύνανται καὶ ἐπιπέσει εὐ γνωστοποιήσασαι πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, διὰ τῶν ἐν Παρισίοις Διπλωματικῶν αὐτῶν ἀντιπροσώπων, ὅτι ἡ ἐπικυρώσις αὐτῶν ἐγένετο. ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ἀρβύλων εὐ δεξιφύσσασαι, ὅσον εὐ δυνατὸν ταχύτερον, τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπικυρώσεως.

Ἐπὶ τῇ κατάθεσι τῶν ἐπικυρώσεων θέλει συνταχθῆ πρακτικῶν.

Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις θέλει χορηγήσῃ εἰς πᾶσας τὰς ὑπογραφείσας Δυνάμεις κενυομένον ἀκριβὲς ἀντίγραφον τοῦ πρακτικοῦ τῆς καταθέσεως τῶν ἐπικυρώσεων.

ΠΡΟΣ ΠΙΣΤΩΣΙΝ ΤΟΥΤΩΝ οἱ ἀνωτέρω μνημονεύμενοι Πρεσβυτοὶ ἐπέγραψαν τὴν παρῶσαν Συνθήκην. Ἐγένετο ἐν Σέβραις, τῇ 19ῃ Ἀπριλίου (28ῃ Ἰουλίου) τοῦ μελλουσῆ ἔτους, ὡς ἀπὸ ἀποστοῦ ἀποστοῦ εἰρητῆς εἰς ἐν καὶ μόνον ἐκείνην, ὅπου θέλει παραμένει κατατεθειμένον ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Κυβερνήσεως τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ ὅπου εὐ ἐπίσης ἀντίγραφον θέλωσιν ἐπιδοθῆ πρὸς ἐκάστην τῶν ὑπογραφουσῶν Δυνάμεων.

T. S.	DERBY.
» »	GEORGE H. PERLEY.
» »	ANDREW FISHER.
» »	JAMES ALLEN.
» »	R. A. BLANKENBERG.
» »	ARTHUR HIRTZEL.
» »	A. MILLERAND.
» »	F. FRANCOIS-MARSAL.
» »	JULES CAMBON.
» »	PALÉOLOGUE.
» »	BONIN.
» »	K. MATSUI.
» »	E. K. BENIZEAOS.
» »	A. ROMANOS.

— 5 —

"Άρθρον 2.

"Η Ἑλλάς ὑποχρεούται νὰ παρέσχη εἰς πάντας τοὺς κατοικοῦντας πᾶντα καὶ ἰσοσχερῆ προστασίαν τῆς ζωῆς καὶ ἐλευθερίας αὐτῶν, ἀδικητίους καταγεγραψῆς, ἐθνικότητας, γλωσσικοῦ ἰδιώματος, φυλῆς ἢ θρησκείας.

Πάντας οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ἀμνημονεῖται νὰ ἐπιτρέψωσιν ἐλευθέρως, ὡσὺν δημοσίαι ὄσον καὶ κατ' ἴδιον, τὰ ὑπὸ πάσης πίστεως, θρησκείας ἢ δοξασίας ἐπιβαλλόμενα καθήκοντα, ὧν ἡ ἀσκῆσις δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν δημοσίαν τάξιν καὶ τὰ γενετὰ ἔθνη.

"Άρθρον 3.

"Η Ἑλλάς ἀναγνωρίζει ὡς ὑπερβίους Ἕλληνας, αὐτοδικαίως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διατυπώσεως, τοὺς βουλγάρους ἢ ὀθωμανοὺς (ἢ ἄλλωνοὺς) ὑπάρχουσιν τοὺς ἔχοντας τὴν κατοικίαν των, κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, ἐντὸς τῶν μεταβιβασθέντων τῇ Ἑλλάδι ἰθακῶν διὰ Συνθηκῶν συνομιλιολογηθεισῶν μετὰ τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1913.

Ὁὗ ἦσαν, ὅσοι τούτων ἔχουσιν ἡλικίαν ἀνωτέραν τῶν δέκα ἑκτῶ ἐτῶν κείνηται, κατὰ τοὺς ἐν ταῖς εἰρημέναις Συνθήκαις προβλεπομένους ὅρους, δικαίωμα ἐπιλογῆς ὑπὲρ πάσης ἄλλης προσίτης αὐτοῖς Ἰθαγένειας. Ἡ ἐπιλογή τοῦ συζύγου συνεπάγεται τὴν τῆς συζύγου, ἢ δ' ἐπιλογῆς τῶν γονέων συνεπάγεται τὴν τῶν τέκνων τῶν ἔχοντων ἡλικίαν κατωτέραν τῶν δέκα ἑκτῶ ἐτῶν.

Οἱ ἀσκήσαντες τὸ ὡς ἔνω δικαίωμα ἐπιλογῆς ἠφαιρούσιν, ἐντὸς δώδεκα μηνῶν καὶ ἐν ἐπιείκει ἀποπέμπουσιν διατάξαι τῶν ἐπιλεγέντων Συνθηκῶν, νὰ μεταφέρωσιν τὴν κατοικίαν των εἰς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν ἐπιλεγέντος Κράτους. Εἶναι δὲ ἐλευθεροὶ νὰ διατηρήσωσιν τὴν ἢ κείνηται ἀκίνητον περιουσίαν ἐντὸς τοῦ ἐπιλεγέντος ἐδάφους καὶ δύνανται νὰ ἀποκομίσωσιν τὴν πάσης φύσεως κινήτην αὐτῶν περιουσίαν, χωρὶς νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς οὐδὲν εἰσπρακτικὴν ἢ ἐξαγωγικὴν τέλος ἐκ τοῦ λόγου τούτου.

"Άρθρον 4.

"Η Ἑλλάς ἀναγνωρίζει ὡς ὑπερβίους Ἕλληνας, αὐτοδικαίως καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς διατυπώσεως, τοὺς βουλγάρους ἢ ὀθωμανοὺς ὑπάρχουσιν τοὺς γεννηθέντας ἐντὸς τῶν ἐν ἄρθρῳ 3 ἀναφερομένων ἰθακῶν ἐκ γονέων ἔχοντων ἐν αὐτοῖς τὴν κατοικίαν των, καὶ ἐν ἑτι δὲν κατοικῶσιν οἱ ἴδιοι ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐναρξίν τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης.

Ὁὗ ἦσαν, ἐνὸς δέκα ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐναρξέως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, δύνανται αὗτοι νὰ δηλώσωσιν ἐνώπιον τῶν ἀρμοδίων Ἑλληνικῶν Ἄρθρων τοῦ τύπου τῆς δικαιολογίας των ὡς παραιτοῦνται τῆς Ἑλληνικῆς Ἰθαγένειας, ὅποτε θὰ παύσωσιν θεωροῦμενοι ὑπήκοοι Ἕλληνας. Πρὸς τοῦτο ἡ δήλωσις τοῦ συζύγου θέλει θεωρηθῆ ἰσχύουσα καὶ διὰ τὴν συζύγου, ἢ δὲ τῶν γονέων θέλει θεωρηθῆ ἰσχύουσα καὶ διὰ τῶν τέκνων τὰ ἔχοντα ἡλικίαν κατωτέραν τῶν δέκα ἑκτῶ ἐτῶν.

"Άρθρον 5.

"Η Ἑλλάς ὑποχρεούται νὰ μὴ φέρῃ οὐδὲν πρόσκομμα εἰς τὴν ἐνάσκησιν τοῦ δικαίωματος τῆς ἐπιλογῆς τοῦ προβλεπομένου ὑπὸ τῶν ἐν ἄρθρῳ 3 ἀναφερομένων Συνθηκῶν καὶ ἐπιτρέποντος εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους νὰ ἀποκτήσωσιν ἢ οὐ τὴν Ἑλληνικὴν Ἰθαγένειαν.

"Άρθρον 6.

"Η Ἑλληνικὴ Ἰθαγένεια ἀποκτᾶται αὐτοδικαίως, ἐκ μόνου τοῦ γεγονότος τῆς ἐν Ἑλληνικῷ ἐδάφει γεννήσεως, ὑπὸ παντὸς προσώπου μὴ δυναμένου νὰ ἐπικαλεσθῆ ἄλλαν Ἰθαγένειαν.

"Άρθρον 7.

Πάντας οἱ ὑπήκοοι Ἕλληνας εἶναι ἴσοι ἀπέναντι τοῦ νόμου καὶ ἀπολαύουσι τῶν ἰδίων πολιτικῶν καὶ ἀστικῶν δικαιωμάτων, ἀδικητίους φυλῆς, γλωσσικοῦ ἰδιώματος ἢ θρησκείας.

Εἰδικῶς, ἡ Ἑλλάς ὑποχρεούται νὰ θέσῃ ἐν ἰσχύϊ, ἐντὸς προθεσμίας τριῶν ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐναρξέως τῆς ἰσχύος τῆς παρούσης Συνθήκης, ἐπιλογικὸν σύστημα ἐν ᾧ θέλωσι λαμβῆ ὑπ' ὄψιν τὰ δικαιώματα τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων. Ἡ διάταξις αὕτη ἐφαρμοσθήσεται μόνον ὡς πρὸς τὰ νέα ἐδάφη τὰ κτηθέντα ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν 1ην Αὐγούστου 1914.

"Η διαφορὰ τῆς θρησκείας, δοξασίας ἢ πίστεως δὲν δύναται νὰ ἀποβῆ ἐπιζήμια εἰς οὐδένα Ἕλληνα ὑπήκοον ἐν τῇ ἐνασκήσει τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἰδίως ἐν τῇ ἀποκτήσει δημοσίων θέσεων, λειτουργημάτων καὶ τιμῶν, ἢ ἐξασκήσει τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν καὶ βιομηχανικῶν.

Οὐδεὶς περιορισμὸς θέλει τεθῆ ἐναντίον τῆς ἐλευθέρως γράσεως παρὰ παντὸς Ἕλληνος ὑπάρχου ὁποσδήποτε γλώσσας, εἴτε ἐν ταῖς ἰδιωτικαῖς σχέσεσιν ἢ τῇ ἐμπορίῳ, εἴτε ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν, τὸν τύπον ἢ τὰ πάσης φύσεως δημοσιεύματα, εἴτε ἐν ταῖς δημοσίαις συναθροίσεσιν.

Παρὰ τὴν καθιέρωσιν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐπισήμου γλώσσης, εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπάρχουσιν τοὺς ὁμιλοῦντας ἄλλαν γλῶσσαν ἢ τὴν Ἑλληνικὴν θὰ παροραγεθῶσιν οἱ προσήκοοντες εὐκολίαι πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς γλώσσας των ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, εἴτε προφορικῶς εἴτε ἐγγράφως.

"Άρθρον 8.

Οἱ ὑπήκοοι Ἕλληνας ὅταν ἀνήκωσιν εἰς ἐθνικὰς, θρησκευτικὰς ἢ γλωσσικὰς μειονότητες θὰ ἀπολαύωσιν νομικῶς καὶ πραγματικῶς τῆς αὐτῆς προστασίας καὶ τῶν αὐτῶν ἐγγυήσεων, ὧν ἀπολαύουσιν οἱ ἄλλοι ὑπήκοοι Ἕλληνας. Θὰ ἔχωσιν ἴδιον ἴσον δικαίωμα νὰ συμμετέσιν, διευθύνωσιν καὶ ἐλέγχωσιν, ἰδίαις δαπάναις, φιλανθρωπικὰ, θρησκευτικὰ ἢ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έν Αθήναις τῇ 25 Αὐγούστου 1923

ΤΕΥΧΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ἀριθμὸς φύλλου 238

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Νομοθετικά διατάγματα	
Περὶ κυρώσεως τῆς ἐν Λοζάνῃ συνολογηθείσης Συνθήκης περὶ Εὐρώπης.....	1
Περὶ ἀφθάρσεως πολιτογραφίσεως ἐκ Τουρκίας τῶν εἰς Ἑλλάδα καταφυγόντων ὁμογενῶν. (Ἀναδημοσίευσίς).....	2
Περὶ ὄριου ἡλικίας ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων ἀξιωματικῶν κλπ.	3
Βασιλικά διατάγματα	
Περὶ ἀναθέσεως προσωρινῆς τῆς Διοικήσεως τοῦ Ὑπουργείου Ὑγιεινῆς, Προνοίας καὶ Ἀντιλήψεως εἰς τὸν ἐπὶ τῶν Ἑκκορησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ὑπουργὸν κ. Κ. Γόντικαν. Περὶ συστάσεως Δ' Διαρκεῶς Στρατοδικείου παρὰ τῆ Δ' Σώματι Στρατοῦ μὲ ἐδραν τὴν Καβάλλαν.....	4
Ὑπουργικαὶ ἀποφάσεις	
Περὶ συμπληρώσεως τῆς ἀπὸ 15 Αὐγούστου 1923 ὄπ' ἀρ.θ. 90933 ἀποφάσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Ὑπουργοῦ.....	6
Περὶ χορηγίας ἀναπληρωματικῶν πιστώσεων, κατὰ μεταφορὰν ἐκ τοῦ ἀποθεματικοῦ, εἰς θάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων τῆς χρήσεως 1923—24.....	7

ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΑ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ

Περὶ κυρώσεως τῆς ἐν Λοζάνῃ συνολογηθείσης Συνθήκης περὶ Εὐρώπης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἐχόντες ὄπ' ὄψει τὴν παράγραφον 1 τῆς ἀπὸ 15 Σεπτεμβρίου 1922 ἀποφάσεως τῆς Ἐπιπλαστικῆς Ἐπιτροπῆς, προτάσει τοῦ Ἡμετέρου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἀπεφασίσμεν καὶ διατάσσομεν

Ἄρθρον 1.

Ἡ μεταξὺ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Ἰταλίας, Ἰαπωνίας, Ἑλλάδος, Ρουμανίας καὶ τοῦ Βασιλείου τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων, ἀρ' ἐνδῆς, καὶ τῆς Τουρκίας ἀρ' ἐτέρου, συνολογηθεῖσα καὶ ἐν Λοζάνῃ τῆς Ἑλθετίας ὑπογραφείσα τὴν 24 Ἰουλίου 1923 Συνθήκη περὶ Εὐρώπης, ἐξ ἄρθρων 143, μετὰ τῶν ἐξῆς συναφῶν Συμβάσεων, Δηλώσεων καὶ Πρωτοκόλλων, ὑπογραφέντων ἐν Λοζάνῃ τῇ 24 Ἰουλίου 1923 :

- 1) Τῆς Συμβάσεως περὶ τοῦ Καθεστώτος τῶν Στενῶν.
- 2) Τῆς Συμβάσεως περὶ τῶν συνόρων τῆς Θράκης.
- 3) Τῆς Συμβάσεως περὶ τῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐγκλισηστάσεως τῶν ἀλλοδαπῶν καὶ τῆς Δικαστικῆς δικαιοδοσίας.
- 4) Τῆς ἑμπορικῆς Συμβάσεως.
- 5) Τῆς Δηλώσεως μετὰ τοῦ σχετικοῦ Πρωτοκόλλου περὶ ἑμνηστείας.

6) Τῆς Δηλώσεως περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Μουσουλμανικῶν κτημάτων.

7) Τῆς Δηλώσεως περὶ ὑγειονομικῶν ζητημάτων.

8) Τῆς Δηλώσεως περὶ Δικαστικῆς Διουκίσεως.

9) Τοῦ Πρωτοκόλλου περὶ παρεκχωρήσεων τινῶν ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ, Κράτει καὶ τῆς σχετικῆς Δηλώσεως.

10) Τοῦ Πρωτοκόλλου περὶ Καρναγάτς καὶ τῶν νήσων Ἰμβρου καὶ Τενέδου.

11) Τοῦ Σχετικοῦ Πρωτοκόλλου πρὸς τὴν ἐν Σέβραις συναφθεῖσαν Συνθήκην τὴν 10 Αὐγούστου 1920 μεταξὺ τῶν Προσχωσῶν Συμμάχων Δυνάμεων καὶ τῆς Ἑλλάδος περὶ προστασίας τῶν ἐν Ἑλλάδι μειονοτήτων καὶ πρὸς τὴν ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν συναφθεῖσαν Συνθήκην μεταξὺ τῶν αὐτῶν Δυνάμεων ἐν σχέσει πρὸς τὴν Θράκη.

12) Τῆς Συμβάσεως περὶ τοῦ τρόπου τῆς πληρωμῆς τῶν ὀφειλῶν παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως εἰς ὑπάρχουσας καὶ ἔπιτιρεῖσας τῶν συμβαλλομένων Μεγάλων Δυνάμεων, προσχόμενοι ἐκ πράξεων τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν ἐν Τουρκίᾳ.

13) Τοῦ Πρωτοκόλλου περὶ δικαιοῦτατος ὑπογραφῆς παρὰ τοῦ Βασιλείου τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων τινῶν ὀρισμῶν ἐκ τῶν ἀνωτέρω πράξεων.

14) Τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Πορτογαλλίας διατάξεων τινῶν τῶν ἐν Λοζάνῃ ὑπογραφεισῶν πράξεων, ὡς καὶ τῶν Δηλώσεων τῶν δύο τούτων Δυνάμεων ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀποδοχὴν τούτων.

15) Τοῦ Πρωτοκόλλου τοῦ σχετικοῦ πρὸς τὴν ἐκκένωσιν τῶν Τουρκικῶν ἐδαφῶν τῶν κατεχομένων ὑπὸ Στρατευμάτων Βρετανικῶν, Γαλλικῶν καὶ Ἰταλικῶν ὡς καὶ τῆς σχετικῆς Δηλώσεως.

16) Τῆς ὑπογραφείσης τὴν 30 Ἰανουαρίου 1923 Συμβάσεως, περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ Τουρκικῶν πληθυσμῶν.

17) Τῆς ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν ὑπογραφείσης Συμφωνίας περὶ ἀποδόσεως τῶν διήμερων καὶ πολιτικῶν ἀγκυλωτῶν.

καὶ ὧν τὸ καίμενον ἐπισυνάπτεται ἐν πρωτοτύπῳ καὶ Ἑλληνικῇ μεταφράσει, ἔχουσι πλήρη καὶ ἴσημον ἰσχύν.

Ἄρθρον 2.

Εἰς τὴν παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ τῶν Ἐξωτερικῶν λειτουργοῦσαν Ἀνωτάτην Ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς Ἐφαρμογῆς τῶν Συνθηκῶν, ἀνατίθεται ἡ μέριμνα περὶ τῆς ἐπιτελέσεως τῆς ἀνωτέρω Συνθήκης μετὰ τῶν συναφῶν Πρωτοκόλλων, Δηλώσεων καὶ Συμβάσεων, πλὴν τῆς περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν Συμβάσεως, πρὸς μελέτην καὶ ἐφαρμογὴν τῆς ὁποίας θέλει συστήθῃ Εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ διὰ Β. διατάγματος, προκαλουμένου, προτάσει τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ κανονίζοντος τὰ τοῦ καταρτισμοῦ αὐτῆς καὶ ὀρίζοντος πᾶσαν σχετικὴν ἐγκληθισμένην δαπάνην, πληρωτέαν ἐκ τοῦ εἰδικοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργείου.

Ἡ παρὰ τὸν ἀνωτέρωθεν ἀποδοθέντων ἀποφάσεων καὶ ἐπιτελεσθῆτω ὡς νόμος τοῦ Κράτους.

Ἐν Αθήναις τῇ 25 Αὐγούστου 1923.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Β'

Τῷ Ὑπουργικῶν Συμβούλιον

Ὁ Πρόεδρος

Σ. Γεωργιάδης

Τὰ Μέλη

Α. Ἀλεξανδρῆς, Μ. Μίσσιος, Γ. Παπανδρέου, Κ. Γόντικας, Γ. Κοφινιάς, Α. Χατζηκυριάκος, Α. Σακελλαρόπουλος, Κ. Βούλγαρης.

Άρθρον 1.

Από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης, η κατάσταση ειρήνης θα αποκατασταθή οριστικώς μεταξύ της Βρετανικής Αυτοκρατορίας, της Γαλλίας, της Ιταλίας, της Ιαπωνίας, της Ελλάδος, της Ρουμανίας, του Σερβο-Κροατο-Σλοβενικού Κράτους, αφ' ενός, και της Τουρκίας, αφ' ετέρου, ως και μεταξύ των οικείων υπηκόων.

Εκατέρωθεν θα υφίστανται επίσημοι σχέσεις εν ταις οικείαις δε χώραις, οι διπλωματικοί και προξενικοί πράκτορες θα απολαύωσιν υπό την επιφύλαξιν συναφθησομένων ιδιαίτερων συμφωνιών, των καθιερωμένων προνομίων υπό των γενικών αρχών του Διεθνούς Δικαίου.

ΤΜΗΜΑ Α΄

I. ΕΔΑΦΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Άρθρον 2.

Από του Ευξείνου Πόντου προς το Αιγαίον τα σύνορα της Τουρκίας ορίζονται ως έπεται:
(όρα χάρτην υπ' αριθ. 1).

1ον μετά της Βουλγαρίας:

Από της εκβολής του Ρέζβαγια μέχρι του Έβρου, το σημείο ενώσεως των συνόρων Τουρκίας, Βουλγαρίας και Ελλάδος:
τα νότια σύνορα της Βουλγαρίας, ως είναι νυν καθωρισμένα.

2ον Μετά της Ελλάδος:

Εκείθεν μέχρι της συμβολής του Άρδα και του Έβρου:

ο ρους του Έβρου·

Εκείθεν προς τα άνω του Άρδα μέχρι σημείο επί του ποταμού τούτου ορισθησομένου επί του εδάφους εγγύτατα προς το χωρίον Τσουρέκ-κιοϊ:

ο ρους του Άρδα·

Εκείθεν Νοτιοανατολικούς μέχρι σημείου επί του Έβρου εις απόστασιν ενός χιλιομέτρου προς τα κάτω του Βόσνα-κιοϊ:

γραμμή αισθητώς ευθεία αφίνουσα εν Τουρκία το χωρίον Βόσνα-κιοϊ. Το χωρίον Τσουρέκ-κιοϊ θα παραχωρηθή εις την Ελλάδα ή εις την Τουρκίαν, καθ' όσον η πλειονότης του πληθυσμού ήθελεν αναγνωρισθή ελληνική ή τουρκική υπό της εν τω άρθρω 5 προβλεπομένης επιτροπής, μη συνυπολογιζομένων των μεταναστευσάντων εις το χωρίον τούτο μετά την 11 ην Οκτωβρίου 1922.

Εκείθεν μέχρι του Αιγαίου: ο ρους του Έβρου.

Άρθρον 3.

Από της Μεσογείου μέχρι της μεθόριου της Περσίας, τα σύνορα της Τουρκίας καθορίζονται ως εξής:

1ον Μετά της Συρίας;

Τα εν τω άρθρω 8 της Γαλλοτουρκικής Συμφωνίας της 20ης Οκτωβρίου 1921 καθοριζόμενα σύνορα.

2ον Μετά του Ιράκ:

Η μεταξύ Τουρκίας και Ιράκ μεθόριος θέλει καθορισθή συμβιβαστικώς μεταξύ Τουρκίας και Μεγάλης Βρετανίας εντός προθεσμίας εννέα μηνών.

Μη επερχόμενης συμφωνίας μεταξύ των δύο Κυβερνήσεων εντός της προβλεπομένης προθεσμίας, η διαφορά θέλει άχθη ενώπιον του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Αι Κυβερνήσεις Τουρκίας και Μεγάλης Βρετανίας υποχρεούνται αμοιβαίως όπως, μέχρις ου ληφθή η επί του ζητήματος της μεθόριου απόφασις εις ουδεμίαν προβόσι στρατιωτικήν ή άλλην κίνησιν, δυναμένην να επιφέρη οιανδήποτε μεταβολήν εις την παρούσαν κατάστασιν των εδαφών, ων η οριστική τύχη θέλει εξαρτηθή εκ της αποφάσεως ταύτης.

Άρθρον 4.

Τα υπό της παρούσης Συνθήκης διαγραφόμενα σύνορα είναι κεχαραγμένα επί των συνημμένων τη παρούση Συνθήκη χαρτών υπό κλίμακα 1/1.000.000.

Εν περιπτώσει διαφοράς μεταξύ του κειμένου και του χάρτου, θέλει ισχύει το κείμενον.

Άρθρον 5.

Επιτροπή οροθετήσεως θέλει επιφορτισθή να χάραξη επί του εδάφους τα εν τω άρθρω 2 εδ. 2 περιγραφόμενα σύνορα. Η Επιτροπή αυτή θα αποτελεσθή εξ ενός αντιπροσώπου της Ελλάδος, ενός αντιπροσώπου της Τουρκίας και ενός Προέδρου εκλεγομένου υπ' αυτών μεταξύ των υπηκόων τρίτης Δυνάμεως.

Η Επιτροπή θέλει, κατά πάσας τας περιπτώσεις, καταβάλει προσπάθειαν όπως ακόλουθη, όσον ένεστι ακριβέστερον, τους εν τη παρούση Συνθήκη ορισμούς, λαμβάνουσα υπ' όψιν κατά το δυνατόν τα διοικητικά όρια και τα τοπικά οικονομικά συμφέροντα.

Αι αποφάσεις της Επιτροπής θα λαμβάνωνται κατά πλειοψηφίαν και θα ώσιν υποχρεωτικοί δια τα ενδιαφερόμενα Μέρη.

Αι δαπάναι της Επιτροπής θα βαρύνωσιν εξ ίσου τα ενδιαφερόμενα Μέρη.

Άρθρον 6.

Όσον αφορά εις τα καθοριζόμενα υπό του ρου ποταμού και ουχί υπό των οχθών αυτού σύνορα, οι όροι “ρους” ή “αύλαξ” ων γίνεται χρήσις εν τη παρούση Συνθήκη, σημαίνουσι δια μεν τους μη πλωτούς ποταμούς την μέσην γραμμήν αυτών ή του κυρίου αυτών βραχίονος, δια δε τους πλωτούς ποταμούς την μέσην γραμμήν της κυρίας αύλακος ναυσιπλοίας. Εν τούτοις,

εναπόκειται εις την Επιτροπήν να καθορίση ειδικότερον, εάν η συνοριακή γραμμή θα ακολουθήση, εις τας ενδεχομένας αυτής μετατοπίσεις, τον ούτω προσδιορισθέντα ρουν ή την “αύλακα, ή εάν θα καθορισθή οριστικώς εκ της θέσεως του ρου ή της αύλακος κατά την έναρξιν της ισχύος της παρούσης Συνθήκης.

Εκτός αντιθέτων διατάξεων της παρούσης Συνθήκης, τα θαλάσσια όρια περιλαμβάνουσι τας νήσους και νησίδια τας κειμένας εις απόστασιν μικροτέραν των τριών μιλίων από της ακτής.

Άρθρον 7.

Τα ενδιαφερόμενα Κράτη υποχρεούνται να παρέχωσιν εις την οροθετικήν Επιτροπήν πάντα τα αναγκαία δια το έργον αυτής έγγραφα, ιδία δε επίσημα αντίγραφα των πρακτικών καθορισμού των σημερινών ή παλαιών συνόρων, πάντας τους υφισταμένους χάρτας μεγάλης κλίμακος, τα γεωδαιτικά διδόμενα, τα εκτελεσθέντα και μη δημοσιευθέντα σχεδιαγραφήματα, τας πληροφορίας περί των πλημμύρων των μεθοριακών ποταμών. Οι χάρται, τα γεωδαιτικά διδόμενα, και τα σχεδιαγραφήματα, έστω και μη δημοσιευθέντα, τα ευρισκόμενα εις την κατοχήν των τουρκικών Αρχών, δέον να παραδοθώσιν εν Κωνσταντινουπόλει εις τον Πρόεδρον της Επιτροπής εντός της βραχυτέρας προθεσμίας από της έναρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης.

Τα ενδιαφερόμενα Κράτη υποχρεούνται, επί πλέον, να δώσωσι διαταγάς εις τας τοπικάς Αρχάς, όπως ανακοινώσιν εις την Επιτροπήν παν έγγραφον, ιδία σχέδια, κτηματολόγια και κτηματικά βιβλία, παρέχωσι δε, επί τη αιτήσει ταύτης, πάσαν πληροφορίαν περί της ιδιοκτησίας, των οικονομικών συνθηκών και λοιπός χρησίμους πληροφορίας.

Άρθρον 8.

Τα ενδιαφερόμενα Κράτη υποχρεούνται να συντρέχωσι την οροθετικήν επιτροπήν είτε απ’ αυθείας, είτε δια των τοπικών Αρχών, εν παντί τω αφορώντι εις την μετακίνησιν, την κατοικίαν, τους εργάτας, τα αναγκαία προς εκπλήρωσιν της αποστολής της υλικά (πασσάλους, ορόσημα).

Ειδικώς η Οθωμανική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υπαχρέωσιν να παράσχη, εάν δεήση, το τεχνικό προσωπικόν, ικανόν να βοηθήση την οροθετικήν Επιτροπήν εις την εκπλήρωσιν του έργου της.

Άρθρον 9.

Τα ενδιαφερόμενα Κράτη αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν να καθιστώσι σεβαστά τα τιθέμενα υπό της Επιτροπής τριγωνομετρικά σημεία, σήματα, πασσάλους ή ορόσημα.

Άρθρον 10.

Τα ορόσημα θέλουσι τεθή εις ορατήν απ’ αλλήλων απόστασιν, θα ώσιν ηριθμημένα, η δε τοποθεσία και ο αριθμός αυτών θα σημειώνται εν χαρτογραφικώ πίνακι.

Άρθρον 11.

Τα οριστικά πρωτόκολλα οροθετήσεως, οι επισυναπτόμενοι χάρται και έγγραφα θα γίνωσιν εις τρία προτότυπα, των δύο θα διαβιβασθώσιν εις τας Κυβερνήσεις των ομόρων Κρατών, το δε τρίτον εις την Κυβέρνησιν της Γαλλικής Δημοκρατίας, ήτις θέλει επιδόσει επίσημα τούτων αντίγραφα εις τας υπογραψάσας την παρούσαν Συνθήκην Δυνάμεις.

Άρθρον 12.

Η ληφθείσα απόφασις τη 13η Φεβρουαρίου 1914 υπό της Συνδιασκέψεως του Λονδίνου εις εκτέλεσιν των άρθρων 5 της Συνθήκης του Λονδίνου της 17/30 Μαΐου 1913, και 15 της Συνθήκης των Αθηνών της 1/14 Νοεμβρίου 1913, η κοινοποιηθείσα εις την Ελληνικήν Κυβέρνησιν τη 13 Φεβρουαρίου 1914 και αφορώσα εις την κυριαρχίαν της Ελλάδος επί των νήσων της Ανατολικής Μεσογείου, εκτός της Ίμβρου, Τενέδου και των Λαγουσών νήσων (Μαυρών), ιδία των νήσων Λήμνου, Σαμοθράκης, Μυτιλήνης, Χίου, Σάμου και Ικαρίας, επικυρούνται, υπό την επιφύλαξιν των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης των συναφών προς τας υπό την κυριαρχίαν της Ιταλίας διατελούσας νήσους, περί των διαλαμβάνει το άρθρον 15. Εκτός αντιθέτου διατάξεως της παρούσης Συνθήκης, αι νήσοι, αι κείμεναι εις μικροτέραν απόστασιν των τριών μιλίων της ασιατικής ακτής, παραμένουσιν υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν.

Άρθρον 13.

Προς εξασφάλισιν της ειρήνης, η Ελληνική Κυβέρνησις υποχρεούται να τηρή εν ταις νήσοις Μυτιλήνη, Χίω, Σάμω και Ικαρία τα ακόλουθα μέτρα:

1. Αι ειρημέναι νήσοι δεν θα χρησιμοποιηθώσιν εις εγκατάστασιν ναυτικής βάσεως ή εις ανέγερσιν οχυρωματικού τίνος έργου.
2. Θα απαγορευθή εις την Ελληνικήν στρατιωτικήν αεροπλοΐαν να υπερίπταται του εδάφους της ακτής της Ανατολίας.

Αντιστοίχως, η Οθωμανική Κυβέρνησις θα απαγορεύση εις την στρατιωτικήν αεροπλοΐαν αυτής να υπερίπταται των ρηθισών νήσων.

3. Αι ελληνικαι στρατιωτικάί δυνάμεις εν ταις ειρημέναις νήσοις θα περιορισθώσι εις τον συνήθη αριθμόν των δια την στρατιωτικήν υπηρεσίαν καλουμένων, οίτινες δύνανται να εκγυμνάζωνται επί τόπου, ως και εις δύναμιν χωροφυλακής και αστυνομίας ανάλογον προς την εφ' ολοκλήρου του ελληνικού εδάφους υπάρχουσαν τοιαύτην.

Άρθρον 14.

Αι νήσοι Ίμβρος και Τένεδος, παραμένουσαι υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν, θα απολαύωσιν ειδικής διοικητικής οργανώσεως, αποτελούμενης εκ τοπικών στοιχείων και παρεχούσης

πάσαν εγγύησιν εις τον μη μουσουλμανικόν ιθαγενή πληθυσμόν δι' ό,τι αφορά εις την τοπικήν διοίκησιν και την προστασίαν των προσώπων και των περιουσιών.

Η διατήρησις της τάξεως θα εξασφαλίζεται εν αυταίς δι' αστυνομίας στρατολογουμένης μεταξύ του ιθαγενούς πληθυσμού, τη φροντίδι της ως άνω προβλεπομένης τοπικής διοικήσεως υπό τα διαταγάς της οποίας θα διατελή.

Αι συνομολογηθείσαι ή συνομολογηθησόμεναι μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας συμφωνίαι, αι αφορώσαι την ανταλλαγήν των Ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών, δεν θα εφαρμοσθώσιν εις τους κατοίκους των νήσων Ίμβρου και Τενέδου.

Άρθρον 15.

Η Τουρκία παραιτείται υπέρ της Ιταλίας παντός δικαιώματος και τίτλου επί των κάτωθι απαριθμουμένων νήσων, τουτέστι της Αστυπάλαιας, Ρόδου, Χάλκης, Καρπάθου, Κάσσου, Τήλου, Νισύρου, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Λειψούς, Σύμης και Κω, των κατεχομένων νυν υπό της Ιταλίας και των νησίδων των εξ αυτών εξαρτωμένων, ως και της νήσου Καστελλορίζου (όρα χάρτην υπ' αρ. 2).

Άρθρον 16.

Η Τουρκία δήλοι ότι παραιτείται παντός τίτλου και δικαιώματος πάσης φύσεως επί των εδαφών ή εν σχέσει προς τα εδάφη άτινα κείνται πέραν των προβλεπομένων υπό της παρούσης Συνθήκης ορίων, ως και επί των νήσων, εκτός εκείνων ων η κυριαρχία έχει αναγνωρισθή αυτή δια της παρούσης Συνθήκης, της τύχης των εδαφών και των νήσων τούτων κανονισθείσης ή κανονισθησομένης μεταξύ των ενδιαφερομένων.

Αι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν θίγουσι τας συνομολογηθείσας ή συνομολογηθησομένας ιδιαίτερας συμφωνίας μεταξύ της Τουρκίας και των ομόρων χωρών λόγω της γειτνιάσεως αυτών.

Άρθρον 17.

Η παραίτησις της Τουρκίας από παντός δικαιώματος και τίτλου αυτής επί της Αιγύπτου και επί του Σουδάν θεωρείται γενομένη από της 5ης Νοεμβρίου 1914.

Άρθρον 18.

Η Τουρκία απαλάσσεται πάσης υποχρεώσεως αφορώσης εις τα οθωμανικά δάνεια τα ηγγυημένα δια του αιγυπτιακού φόρου, ήτοι τα δάνεια του 1855, 1891 και 1894.

Των δια την υπηρεσίαν των τριών τούτων δανείων γενομένων υπό της Αιγύπτου ετησίων καταβολών, αποτελουσών σήμερον μέρος της υπηρεσίας του Δημοσίου Αιγυπτιακού Χρέους, η Αίγυπτος απαλλάσσεται πάσης άλλης υποχρεώσεως ως προς το Δημόσιον Οθωμανικόν Χρέος.

Άρθρον 19.

Μεταγενέστεραι συμφωνίαι, συναφθησόμεναι υπό όρους καθοριστέους μεταξύ των ενδιαφερομένων Δυνάμεων, θα διακανονίσωσι τα προκύπτοντα ζητήματα εκ της αναγνώρισεως του Αιγυπτιακού Κράτους, εφ' ου δεν εφαρμόζονται αι διατάξεις της παρούσης Συνθήκης, αι αφορώσαι τα αποσπασθέντα από της Τουρκίας εδάφη δυνάμει της Συνθήκης ταύτης.

Άρθρον 20.

Η Τουρκία δηλοί ότι αναγνωρίζει την προσάρτησιν της Κύπρου ανακηρυχθείσαν υπό της Βρεττανικής Κυβερνήσεως την 5ην Νοεμβρίου 1914.

Άρθρον 21.

Οι Τούρκοι, οι εγκατεστημένοι εν τη νήσω Κύπρω κατά την 5ην Νοεμβρίου 1914, θα αποκτήσωσιν, εφ' οίς όροις προβλέπει ο εγχώριος νόμος, την βρεττανικήν ιθαγένειαν, αποβάλλοντες ως εκ τούτου την τουρκικήν.

θα δύνανται, εν τούτοις, επί δύο έτη από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης, να ασκήσωσι δικαίωμα επιλογής υπέρ της τουρκικής ιθαγενείας· εν τοιαύτη περιπτώσει, δέον να εγκαταλείψωσι την Κύπρον εντός δώδεκα μηνών, αφ' ης ημέρας ασκήσωσι το δικαίωμα της επιλογής.

Ωσαύτως αποβάλλουσι την τουρκικήν ιθαγένειαν, οι τούρκοι υπήκοοι, οι εγκατεστημένοι εν τη νήσω Κύπρω κατά την έναρξιν της ισχύος της παρούσης Συνθήκης, οίτινες κατά την εποχήν αυτήν έχουσιν αποκτήσει ή πρόκειται να αποκτήσωσι την βρεττανικήν ιθαγένειαν, συνεπεία αιτήσεως υποβληθέσης κατά τας διατάξεις της εγχωρίου νομοθεσίας.

Εννοείται ότι η Κυβέρνησις της Κύπρου θα δύναται να αρνηθή την βρεττανικήν ιθαγένειαν εις τους αποκτήσαντος, άνευ της αδείας της Τουρκικής Κυβερνήσεως, πάσαν άλλην ιθαγένειαν εκτός της τουρκικής.

Άρθρον 22.

Υπό την επιφύλαξιν των γενικών διατάξεων του άρθρου 27, η Τουρκία δηλοί ότι αναγνωρίζει την οριστικήν κατάργησιν παντός δικαιώματος ή προνομίου πάσης φύσεως, ων απήλαυεν εν Λυβύη, δυνάμει της Συνθήκης της Λωζάννης της 18ης Οκτωβρίου 1912 και των συναφών Πράξεων.

ΕΙΔΙΚΑΙ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Άρθρον 23.

Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη αναγνωρίζουσι και διακηρύττουσι την αρχήν της ελευθερίας διελεύσεως και πλου, δια θαλάσσης ή δια του αέρος, εν καιρώ ειρήνης ως και εν καιρώ πολέμου, εντός των στενών του Ελλησπόντου, της Προποντίδος και του Βοσπόρου, ως

προβλέπεται εν τη ειδική Συμβάσει του καθεστώτος των Στενών τη συνομολογηθείση υπό σημερινήν ημερομηνίαν.

Η Σύμβασις αύτη θα έχη το αυτό κύρος και την αυτήν ισχύν έναντι των ώδε συμβαλλομένων Υψηλών Μερών, ως εάν περιείχετο εν τη παρούση Συνθήκη.

Άρθρον 24.

Η συνομολογηθείσα σήμερον ειδική Σύμβασις περί του καθεστώτος της εν τω άρθρω 2 της παρούσης Συνθήκης, περιγραφόμενης μεθορίου, θα έχη το αυτό κύρος και την αυτήν ισχύν έναντι των ώδε συμβαλλομένων Υψηλών Μερών, ως εάν περιείχετο εν τη παρούση Συνθήκη.

Άρθρον 25.

Η Τουρκία υποχρεούται να αναγνωρίση την πλήρη ισχύν των Συνθηκών ειρήνης και των προσθέτων Συμβάσεων, αίτινες συνωμολογήθησαν υπό των συμβαλλομένων Δυνάμεων μετά των Δυνάμεων αίτινες επολέμησαν παρά το πλευρόν της Τουρκίας, να αποδεχθή τας αποφάσεις αίτινες ελήφθησαν ή θα ληφθώσιν αναφορικώς προς τα εδάφη της τέως Γερμανικής Αυτοκρατορίας, της Αυστρίας, της Ουγγαρίας και της Βουλγαρίας και να αναγνωρίση τα νέα Κράτη εντός των ούτω καθορισθέντων συνόρων.

Άρθρον 26.

Η Τουρκία δηλοί από τούδε ότι αναγνωρίζει και αποδέχεται τα σύνορα της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Βουλγαρίας, της Ελλάδος, της Ουγγαρίας, της Πολωνίας, της Ρουμανίας, του Σερβο-Κροατο-Σλοβενικού και του Τσεχοσλοβακικού Κράτους, ως ταύτα καθορίζονται ή θέλουσι καθορισθή υπό των προβλεπομένων εν άρθρω 25 Συνθηκών ή υπό πάσης συμπληρωματικής συμβάσεως.

Άρθρον 27.

Ουδεμία πολιτική, νομοθετική ή διοικητική εξουσία ή δικαιοδοσία θέλει ασκηθή, δι' οιονδήποτε λόγον, υπό της Κυβερνήσεως ή των Αρχών της Τουρκίας εκτός του τουρκικού εδάφους επί των υπηκόων εδάφους διατελούντος υπό την κυριαρχίαν ή το προτεκτοράτον των λοιπών Δυνάμεων των υπογραψασών την παρούσαν Συνθήκην και επί των υπηκόων εδάφους αποσπασθέντος της Τουρκίας.

Εννοείται ότι η πνευματική δικαιοδοσία των θρησκευτικών μουσουλμανικών Αρχών δεν θέλει ποσώς θιγή.

Άρθρον 28.

Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα Μέρη δηλούσιν ότι αποδέχονται, έκαστον το καθ* εαυτό, την πλήρη και υπό πάσαν έποψιν κατάργησιν των Διομολογήσεων εν Τουρκία.

Άρθρον 29.

Οι Μαροκινοί υπήκοοι Γάλλοι και οι Τυνήσιοι θα υπόκεινται κατά πάντα εν Τουρκία εις το αυτό καθεστώς εις ό και οι λοιποί Γάλλοι.

Οι υπήκοοι της Λιβύης θα υπόκεινται κατά πάντα εν Τουρκία εις το αυτό καθεστώς εις ο και οι λοιποί υπήκοοι Ιταλοί.

Αι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν προδικάζουσι την ιθαγένειαν των εν Τουρκία εγκατεστημένων προσώπων των καταγόμενων εκ της Τύνιδας, της Λιβύης και του Μαρόκου. Αντιστοίχως, οι τούρκοι υπήκοοι θα απολαύουσιν εν ταις χώραις, ων οι κάτοικοι επωφελούνται των διατάξεων των εδαφίων 1 και 2, του αυτού καθεστώτος του οποίου απολαύουσιν εν Γαλλία και εν Ιταλία.

Το καθεστώς εις ο θα υπάγονται εν Τουρκία τα εκ των χωρών, ων οι κάτοικοι απολαύουσι των διατάξεων του εδαφίου 1, προερχόμενα εμπορεύματα ή τα εις τα χώρας ταύτας κατευθυνόμενα και, αντιστοίχως, το καθεστώς εις ο θα υπάγονται εν ταις ρηθείσαις χώραις τα εκ Τουρκίας, προερχόμενα ή δι' αυτήν προοριζόμενα εμπορεύματα, θέλει καθορισθή εκ συμφώνου μεταξύ των Κυβερνήσεων Γαλλίας και Τουρκίας.

ΤΜΗΜΑ Β΄

ΙΘΑΓΕΝΕΙΑ

Άρθρον 30.

Οι τούρκοι υπήκοοι, οι εγκατεστημένοι εις τα εδάφη άτινα, δυνάμει των διατάξεων της παρούσης Συνθήκης, αποσπώνται της Τουρκίας, **καθίστανται αυτοδικαίως και κατά τους όρους της εγχωρίου νομοθεσίας υπήκοοι του Κράτους εις ο το έδαφος μεταβιβάζεται.**

Άρθρον 31.

Οι άγοντες ηλικίαν άνω των 18 ετών, οίτινες αποβάλλουσι την τουρκικήν ιθαγένειαν και αποκτώσιν αυτοδικαίως νέον ιθαγένειαν δυνάμει του άρθρου 30, έχουσι δικαίωμα επιλογής υπέρ της τουρκικής ιθαγενείας επί δύο έτη από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης .

Άρθρον 32.

Οι άγοντες ηλικίαν άνω των 18 ετών, οίτινες είναι εγκατεστημένοι εις έδαφος αποσπώμενον της Τουρκίας συμφώνως προς την παρούσαν Συνθήκην και οίτινες διαφέρουσι φυλετικώς της πλειονότητας του πληθυσμού του ρηθέντος εδαφους, έχουσι δικαίωμα επί δύο έτη από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης να ασκήσωσιν επιλογήν υπέρ της ιθαγενείας ενός των Κρατών, ένθα η πλειονότης του πληθυσμού είναι της αυτής φυλής μετά του ατόμου

του ασκούντος το δικαίωμα της επιλογής και υπό τον όρον της συγκαταθέσεως του Κράτους τούτου.

Άρθρον 33.

Οι ασκήσαντες το δικαίωμα της επιλογής, συμφώνως προς τας διατάξεις των άρθρων 31 και 32, οφείλουσιν, εντός των επομένων δώδεκα μηνών, να μεταφέρωσι την κατοικίαν των εις το Κράτος υπέρ ου ήσκησαν την επιλογήν.

Είναι ελεύθεροι να διατηρήσωσι την ην κέκτηνται ακίνητον περιουσίαν εν τω εδάφει του Κράτους, ένθα είχαν την κατοικίαν των προ της παρ' αυτών γενομένης επιλογής.

Δύνανται δε να αποκομίσωσι τα κινητά αυτών πάσης φύσεως, χωρίς να υποβληθώσιν ένεκα τούτου εις ουδέν εισαγωγικόν ή εξαγωγικόν τέλος ή δασμόν.

Άρθρον 34.

Υπό την επιφύλαξιν των συμφωνιών, αίτινες θα απέβαινον αναγκαίοι μεταξύ των Κυβερνήσεων των ασκουσών την εν τοις αποσπώμεναις της Τουρκίας χώραις εξουσίαν και των Κυβερνήσεων των χωρών ένθα εισίν εγκατεστημένοι, οι άγοντες ηλικίαν άνω των 18 (των τούρκοι υπήκοοι, οι καταγόμενοι εξ εδάφους αποσπώμενου της Τουρκίας δυνάμει της παρούσης Συνθήκης και εγκατεστημένοι εις το εξωτερικόν κατά την έναρξιν της ισχύος αυτής, δύνανται να ασκήσωσιν επιλογήν υπέρ της επικρατούσης εν τη χώρα εξ ης κατάγονται ιθαγενείας, εάν συνδέωνται φυλετικώς μετά της πλειονότητας του πληθυσμού της χώρας ταύτης και εάν η ασκούσα την εξουσίαν Κυβέρνησις συναινέση εις τούτο. Το δικαίωμα τούτο της επιλογής δέον να ασκηθή εντός δύο ετών από της ενάρξεως της ισχύος της παρούσης Συνθήκης.

Άρθρον 35.

Αι συμβαλλόμεναι Δυνάμεις αναλαμβάνουσι την υποχρέωσιν όπως ουδέν παρεμβάλλωσι πρόσκομμα εις την άσκησιν του δικαιώματος επιλογής του προβλεπομένου υπό της παρούσης Συνθήκης ή των συνομολογηθεισών Συνθηκών Ειρήνης μετά της Γερμανίας, Αυστρίας, Βουλγαρίας ή Ουγγαρίας, ή υπό Συνθήκης συνομολογηθείσης μεταξύ των συμβαλλομένων τούτων Δυνάμεων πλην της Τουρκίας, ή μιας εξ αυτών και της Ρωσσίας, ή μεταξύ αυτών τούτων των συμβαλλομένων Δυνάμεων και επιτρεπούσης εις τους ενδιαφερομένους την απόκτησιν πάσης άλλης προσιτής αυτοίς ιθαγενείας.

Άρθρον 36.

Αι σύζυγοι ακολουθούσι την κατάστασιν των συζύγων αυτών και τα ηλικίας κάτω των 18 ετών τέκνα την των γονέων των δια παν ό,τι αφορά εις την εφαρμογήν των διατάξεων του παρόντος Τμήματος.

ΤΜΗΜΑ Ε

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΩΝ

Άρθρον 37.

Η Τουρκία αναλαμβάνει την υποχρέωσιν όπως αι εν τοις άρθροις 38 – 44 περιεχόμεναι διατάξεις αναγνωρισθώσιν ως θεμελιώδεις νόμοι, όπως ουδείς νόμος ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις διατελώσιν εν αντιφάσει ή εν αντιθέσει προς τας διατάξεις ταύτας και όπως ουδείς νόμος ή κανονισμός ή επίσημος τις πράξις κατισχύωσιν αυτών.

Άρθρον 38.

Η Τουρκική Κυβέρνησις αναλαμβάνει την υποχρέωσιν να παρέχη εις πάντας τους κατοίκους της Τουρκίας πλήρη και απόλυτον προστασίαν της ζωής και της ελευθερίας αυτών, αδιακρίτως γεννήσεως, εθνικότητος, γλώσσης, φυλής ή θρησκείας.

Πάντες οι κάτοικοι της Τουρκίας δικαιούνται να πρεσβεύωσιν ελευθέρως, δημοσία τε και κατ' ιδίαν, πάσαν πίστιν, θρησκείαν ή δοξασίαν ων η άσκησις δεν ήθελεν είναι ασυμβίβαστος προς την δημόσιαν τάξιν και τα χρηστά ήθη.

Αι μη μουσουλμανικαί μειονότητες θα απολαύωσιν πλήρως της ελευθερίας κυκλοφορίας και μεταναστεύσεως, υπό την επιφύλαξιν των εφαρμοζομένων, εφ' όλου ή μέρους του εδάφους, εις άπαντας τους τούρκους υπηκόους μέτρων άτινα, ήθελον τυχόν ληφθή υπό της Τουρκικής Κυβερνήσεως χάριν της εθνικής αμύνης και της τηρήσεως της δημοσίας τάξεως.

Άρθρον 39.

Οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικής μειονότητας υπήκοοι τούρκοι θα απολαύωσι των αυτών αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων ων και οι μουσουλμάνοι.

Πάντες οι κάτοικοι της Τουρκίας, άνευ διακρίσεως θρησκευάματος, θα ώσιν ίσοι απέναντι του νόμου.

Η διαφορά θρησκείας, δοξασίας ή πίστεως δεν οφείλει να αποτελέση κώλυμα δι* ουδένα τούρκον υπήκοον ως προς την απόλαυσιν των αστικών και πολιτικών δικαιωμάτων και ίδια την παραδοχήν εις τας δημοσίας θέσεις, αξιώματα και τιμάς ή την εξάσκησιν των διαφόρων επαγγελμάτων και βιομηχανιών.

Ουδείς περιορισμός θέλει επιβληθή κατά της ελευθέρας χρήσεως παρά παντός τούρκου υπηκόου οιασδήποτε γλώσσης, είτε εν ταις ιδιωτικαίς ή εμπορικαίς σχέσεσιν, είτε ως προς την θρησκείαν τον τύπον και πάσης φύσεως δημοσιεύματα, είτε εν ταις δημοσίαις συναθροίσεσιν.

Παρά την ύπαρξιν της επισήμου γλώσσης, θα παρέχονται αι προσήκουσαι ευκολίαι εις τους τούρκους υπηκόους, τους λαλούντες γλώσσαν άλλην ή την τουρκικήν, δια την προφορικήν χρήσιν της γλώσσης, αυτών ενώπιον των δικαστηρίων.

Άρθρον 40.

Οι τούρκοι υπήκοοι, οι ανήκοντες εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, θα απολαύωσι “νομικώς” και πραγματικώς της αυτής προστασίας και των αυτών εγγυήσεων ων απολαύουσι και οι λοιποί τούρκοι υπήκοοι, θα έχωσιν ιδίως ίσον δικαίωμα να συνιστώσι, διευθύνωσι και εποπτεύωσιν, ιδίαις δαπάναις, παντός είδους, φιλανθρωπικά, θρησκευτικά ή κοινωφελή ιδρύματα, σχολεία και λοιπά εκπαιδευτήρια μετά του δικαιώματος να ποιώνται ελευθέρως εν αυτοίς χρήσιν της γλώσσης των και να τελώσιν ελευθέρως τα της θρησκείας των.

Άρθρον 41.

Εν ταις πόλεσι και περιφερείαις, ένθα διαμένει σημαντική αναλογία υπηκόων, μη μουσουλμάνων η Τουρκική Κυβέρνησις θα παρέχη ως προς την δημοσίαν εκπαίδευσιν, τας προσήκουσας ευκολίας προς εξασφάλισιν της εν τοις δημοτικοίς σχολείοις παροχής εν τη ίδια αυτών γλώσση, της διδασκαλίας εις τα τέκνα των εν λόγω τούρκων υπηκόων. Η διάταξις αύτη δεν κωλύει την Τουρκικήν Κυβέρνησιν να καταστήση υποχρεωτικήν την διδασκαλίαν της τουρκικής γλώσσης εν τοις ειρημένοις σχολείοις.

Εν ταις πόλεσι και περιφερείαις, ένθα υπάρχει σημαντική αναλογία τούρκων υπηκόων ανηκόντων εις μη μουσουλμανικάς μειονότητας, θέλει εξασφαλισθή εις τας μειονότητας ταύτας δικαία συμμετοχή εις την διάθεσιν των χρηματικών ποσών, άτινα τυχόν θα εχρηγούντο εκ του δημοσίου χρήματος υπό του προϋπολογισμού του Κράτους ή των δημοτικών και λοιπών προϋπολογισμών επί εκπαιδευτικώ θρησκευτικώ ή φιλανθρωπικώ σκοπώ.

Τα ποσά ταύτα θα καταβάλλωνται εις τους αρμοδίους αντιπροσώπους των ενδιαφερομένων καθιδρυμάτων και οργανισμών.

Άρθρον 42.

Η Τουρκική Κυβέρνησις δέχεται να λάβη απέναντι των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων, όσον αφορά την οικογενειακήν ή προσωπικήν αυτών κατάστασιν, πάντα τα κατάλληλα μέτρα, όπως τα ζητήματα ταύτα κανονίζονται συμφώνως προς τα έθιμα των μειονοτήτων τούτων.

Τα μέτρα ταύτα θέλουσιν επεξεργασθή ειδικαί επίτροποι, αποτελούμεναι εξ ίσου αριθμού αντιπροσώπων της Τουρκικής Κυβερνήσεως και μιας εκάστης των ενδιαφερομένων μειονοτήτων. Εν περιπτώσει διαφωνίας, η Τουρκική Κυβέρνησις και το Συμβούλιον της

Κοινωνίας των Εθνών θέλουσι διορίσει, από κοινού, επιδιαιτητήν εκλεγόμενον μεταξύ των ευρωπαϊών νομομαθών.

Η Τουρκική Κυβέρνησις υποχρεούται να παρέχη πάσαν προστασίαν εις τας εκκλησίας, συναγωγάς, νεκροταφεία και λοιπά θρησκευτικά καθιδρύματα των ειρημένων μειονοτήτων. Εις τα ευαγή καθιδρύματα ως και τα θρησκευτικά και φιλανθρωπικά καταστήματα των αυτών μειονοτήτων, των ήδη ευρισκομένων εν Τουρκία, θα παρέχεται πάσα ευκολία και άδεια, η δε Τουρκική Κυβέρνησις, προκειμένου περί ιδρύσεως νέων θρησκευτικών και φιλανθρωπικών καθιδρυμάτων, ουδεμίαν θέλει αρνηθή εκ των αναγκαίων ευκολιών, αίτινες έχουσιν εξασφαλισθή εις τα λοιπά ιδιωτικά καθιδρύματα ομοίας φύσεως.

Άρθρον 43.

Οι εις τας μη μουσουλμανικάς μειονότητας ανήκοντες τούρκοι υπήκοοι δεν θα ώσιν υποχρεωμένοι να εκτελώσι πράξεις αποτελούσας παράβασιν της πίστεως ή των θρησκευτικών των εθίμων, ούτε θα περιπίπτωσιν εις ανικανότητα τίνα αρνούμενοι να παραστώσιν ενώπιον των δικαστηρίων ή να εκτελέσωσι νόμιμόν τίνα πράξιν κατά την ημέραν της εβδομαδιαίας των αναπαύσεως.

Ουχ ήττον, η διάταξις αυτή δεν απαλάσσει τους τούρκους τούτους υπηκόους των υποχρεώσεων, αίτινες επιβάλλονται εις πάντας τους λοιπούς τούρκους υπηκόους προς τήρησιν της δημοσίας τάξεως.

Άρθρον 44.

Η Τουρκία παραδέχεται όπως αι διατάξεις των προηγουμένων άρθρων του παρόντος Τμήματος, εφ' όσον αφορώσιν εις τους μη μουσουλμάνους υπηκόους της Τουρκίας, αποτελέσωσιν υποχρεώσεις διεθνούς συμφέροντος και τεθώσιν υπό την εγγύησιν της Κοινωνίας των Εθνών. Αι διατάξεις αύται δεν δύνανται να τροποποιηθώσιν άνευ της συγκαταθέσεως της πλειοψηφίας του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Βρεττανική Αυτοκρατορία, η Γαλλία, η Ιταλία και η Ιαπωνία υποχρεούνται δια της παρούσης Συνθήκης να μη αρνηθώσιν την συγκατάθεσιν αυτών εις πάσαν τροποποίησιν των ειρημένων άρθρων, ην ήθελε κατά τους νομίμους τύπους αποφασίσει η πλειοψηφία του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Τουρκία δέχεται όπως παν Μέλος του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών έχη το δικαίωμα να επισύρη την προσοχήν του Συμβουλίου επί πάσης παραβάσεως ή κινδύνου παραβάσεως οιασδήποτε των υποχρεώσεων τούτων και όπως το Συμβούλιον δύναται να ενεργή καθ' οιονδήποτε τρόπον και παρέχη οιασδήποτε οδηγίας κρινόμενος καταλλήλους και αποτελεσματικός εν τη περιστάσει.

Η Τουρκία δέχεται προς τούτοις όπως, εν περιπτώσει διχογνωμίας επί νομικών ή πραγματικών ζητημάτων αφορώντων τα άρθρα ταύτα, μεταξύ της Τουρκικής Κυβερνήσεως και μιας οιασδήποτε των λοιπών υπογραφασών την παρούσαν Συνθήκην Δυνάμεων ή πάσης άλλης Δυνάμεως Μέλους του Συμβουλίου της Κοινωνίας των Εθνών, η τοιαύτη διχογνωμία θεωρηθή ως διεθνούς χαρακτήρα διαφορά κατά το γράμμα του άρθρου 14 του Συμφώνου της Κοινωνίας των Εθνών.

Η Τουρκική Κυβέρνησις δέχεται όπως πάσα τοιούτου είδους διαφορά, επί τη αιτήσει του ετέρου των Μερών, παραπέμπηται εις το Διαρκές Δικαστήριον Διεθνούς Δικαιοσύνης.

Η απόφασις του Διαρκούς Δικαστηρίου θα η ανέκκλητος, θα έχη δε την ισχύν και το κύρος αποφάσεως εκδοθείσης δυνάμει του άρθρου 13 του Συμφώνου

Άρθρον 45.

Τα αναγνωρισθέντα δια των διατάξεων του παρόντος Τμήματος δικαιώματα εις τας εν Τουρκία μη μουσουλμανικάς μειονότητας, αναγνωρίζονται επίσης υπό της Ελλάδος εις τας εν τω εδάφει αυτής ευρισκομένας μουσουλμανικάς μειονότητας.

Περίληψη

Με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών στις 28 Ιουλίου / 10 Αυγούστου 1920, το όραμα της Μεγάλης Ιδέας γίνεται απτή πραγματικότητα. Τα γεωγραφικά και πληθυσμιακά όρια της Ελλάδας εκτοξεύονται και πλέον μιλάμε για την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών. Η Συνθήκη των Σεβρών αποτελεί κατά πολλούς το μεγαλύτερο επίτευγμα του Ελευθέριου Βενιζέλου.

Η ενσωμάτωση ωστόσο στην Ελλάδα, περιοχών αλύτρωτου ελληνισμού, δεν έφεραν στο εσωτερικό της χώρας και την αντίστοιχη ευημερία. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της κατάστασης που επικρατούσε στην Ελλάδα είναι οι εκλογές του Νοεμβρίου του 1920. Μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, αυτό που φάνταζε ως το πιο λογικό, ήταν μία νέα, άνετη επικράτηση του Ελευθερίου Βενιζέλου. Κάτι τέτοιο ωστόσο δεν συνέβη καθώς το κόμμα των Φιλελευθέρων ηττήθηκε στις συγκεκριμένες εκλογές. Νέος Πρωθυπουργός της χώρας αναδείχθηκε ο Δημήτριος Ράλλης, γεγονός το οποία προκάλεσε τεράστια έκπληξη τόσο στο εσωτερικό της χώρας όσο και στις δυνάμεις της Αντάντ. Μετά την εκλογή του νέου Πρωθυπουργού, ακολούθησαν εκκαθαρίσεις στο στρατό και στη διοίκηση καθώς επίσης και δημοψήφισμα με ερώτημα το αν επιθυμεί ο λαός της επάνοδο του εξόριστου Βασιλιά Κωνσταντίνου. Το δημοψήφισμα αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση των συμμαχικών δυνάμεων. Τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματική βούληση του λαού καθώς, σύμφωνα με αυτά, η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλήνων ψήφισε υπέρ της επιστροφής του Βασιλιά.

Λίγους μήνες αργότερα, η κυβέρνηση Ράλλη παραιτείται και νέος Πρωθυπουργός αναδεικνύεται ο Νικόλαος Καλογερόπουλος, η θητεία του οποίου όμως θα κρατήσει μόλις δύο μήνες, με τον Δημήτριο Γούναρη να τον διαδέχεται στην Πρωθυπουργία της χώρας. Φαίνεται λοιπόν ξεκάθαρα πως στο εσωτερικό της χώρας υπάρχει έντονος αναβρασμός και πολιτική αστάθεια. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πολιτικής αυτής αστάθειας είναι πως από το Μάιο του 1922 μέχρι την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης στις 24 Ιουλίου 1923, από την Πρωθυπουργία της Ελλάδας πέρασαν συνολικά έξι πρόσωπα (Νικόλαος Στράτος, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, Νικόλαος Τριανταφυλλάκος, Αναστάσιος Χαραλάμης, Σωτήριος Κροκιδάς και Στυλιανός Γονατάς).

Η πολιτική αυτή αστάθεια, μόνο αρνητικά μπορούσε να λειτουργήσει στην προσπάθεια της χώρας να προσαρτηθεί ομαλά στο εσωτερικό της τις νέες περιοχές που απέκτησε με τη

Συνθήκη των Σεβρών, και αποτέλεσε έναν από τους λόγους της Μικρασιατικής Καταστροφής, δύο μόλις χρόνια μετά τη Συνθήκη των Σεβρών, το 1922.

Παράλληλα με την πολιτική αστάθεια που υπήρχε στο εσωτερικό της χώρας, η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει και τον ελληνοτουρκικό πόλεμο ο οποίος ακόμα μαινόταν. Παρά την ήττα του στις εκλογές του 1920, ο Βενιζέλος συνέχιζε να ασχολείται ενεργά με την προσπάθεια ένταξης και εδραίωσης των νέων περιοχών στην επικράτεια της Ελλάδας. Για το λόγο αυτό πρότεινε την σύμπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων της Ελλάδας περιμετρικά της Σμύρνης, κάτι το οποίο θα επέτρεπε την ευκολότερη και αποτελεσματικότερη υπεράσπιση της πόλης, εναντίον μίας πιθανής επίθεσης εκ μέρους των Τούρκων.

Από τον Σεπτέμβριο του 1921, το μεγαλύτερο μέρος των ελληνικών δυνάμεων βρισκόταν στο Αφιόν Καραχισάρ, μια τοποθεσία η οποία είχε επιλεγεί από τους Έλληνες αξιωματικούς θεωρώντας πως στο σημείο αυτό θα ήταν σε θέση να ελέγξουν και να ανακόψουν την τροφοδοσία του τούρκικου στρατού.

Στο διάστημα μεταξύ της Συνθήκης των Σεβρών και της Μικρασιατικής καταστροφής, σημειώθηκαν αρκετές μάχες μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού στρατού. Οι κυριότερες εξ αυτών ήταν η μάχη στο Αφιόν Καραχισάρ στις 15/28 Μαρτίου 1921, η μάχη της Κιουταχείας στις 2 Ιουλίου 1921, η μάχη του Εσκή Σεχίρ λίγες μέρες αργότερα, στις 8 Ιουλίου 1921 και η μάχη του Σαγγαρίου στις 10 Αυγούστου 1921.

Η κακή και πρόχειρη οργάνωση του ελληνικού στρατού, καθώς και το γεγονός πως πολλοί Έλληνες αξιωματικοί υποτίμησαν τον αντίπαλο στρατό, είχαν ολέθρια αποτελέσματα για την Ελλάδα. Η προέλαση του ελληνικού στρατού έχει πλέον διακοπεί μετά τις μάχες αυτές και πλέον παρατηρείται η σταδιακή υποχώρησή του προς τη Σμύρνη.

Η πολιτική αστάθεια στο εσωτερικό της Ελλάδας, και οι στρατιωτικές αποτυχίες του ελληνικού στρατού οδήγησαν τελικά στην Μικρασιατική καταστροφή το 1922. Με την κατάρρευση του ελληνικού μετώπου, ο τουρκικός στρατός κατάφερε να προχωρήσει, ουσιαστικά χωρίς αντίσταση, μέχρι τη Σμύρνη, την οποία και τελικά κατέλαβε, προχωρώντας και σε πράξεις μεγάλης βιαιότητας εναντίον του ελληνικού στοιχείου της πόλης. Το όραμα της Μεγάλης Ιδέας μετά τα γεγονότα αυτά του 1922 έχει γίνει πλέον παρελθόν και η Ελλάδα πλέον ελπίζει να καταφέρει να περισώσει όσα περισσότερα μπορεί και να τερματίσει τον πόλεμο με την Τουρκία. Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης σηματοδοτεί το τέλος του

ελληνοτουρκικού πολέμου καθώς επίσης και το οριστικό τέλος στις επιδιώξεις της Ελλάδας να εντάξει μόνιμα στο εσωτερικό της περιοχές όπου υπήρχε εντονότατο το ελληνικό στοιχείο.

Όλα τα παραπάνω αναλύονται διεξοδικά, αναζητώντας μέσα από πρωτογενείς πηγές (κυρίως εφημερίδες της εποχής, διαγγέλματα και στρατιωτικές διαταγές) τόσο τα γεγονότα όσο και την ερμηνεία τους. Η καταγραφή των γεγονότων και η ερμηνεία τους αναδεικνύει την προδιαγεγραμμένη πορεία που ακολούθησε ο ελληνισμός από την σπουδαία για αυτόν Συνθήκη των Σεβρών, στην τραγική Μικρασιατική Καταστροφή και τελικά στην Συνθήκη της Λωζάννης η οποία και περιέσωσε ότι ήταν δυνατόν να περισωθεί.